

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

ПЯТНІЦА, 8 студзеня 1988 г. № 2 (3412) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

УНУМАРЫ:

«Фізікі» і «лірыкі» —
клопат агульны»

РЭПАРТАЖ У НУМАР

2—3

«Каб зразумець
Скарыну...»

Гутарка з А. Лойкам, аўтарам
кнігі пра беларускага
першадрукара

5—6

АСЦЯРОЖНА:
ГРАФАМАНЫ!

Замест ліста з рэдакцыі

8—9

«ЖЫЦЦЕ АРКЕСТРА»

Расказвае
музыкант-ветэран

10—11

Вершы

М. БАРАВІК,
Н. ГАЛЬПЯРОВІЧА,
Л. РУБЛЕУСКАЯ

12

НАШЫ ПУБЛІКАЦЫ

Старонкі дзённіка
В. БЕЧЫКА

13—15

Перадавік вытворчасці Петрыкаўскага керамзітавага заводу абпальшчык Аляксандр МАРЦІНОВІЧ.

Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

У Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбыўся першы літаратурна-музычны вечар, прысвечаны дню нараджэння выдатнага беларускага паэта. Цёплыя словы пра М. Багдановіча сказалі паэты Таіса Бондар, Аляксей Разанаў і іншыя. Багдановічавы вершы прагучалі ў выкананні артыстаў А. Жука, І. Нікалаева, А. Уладзімірскага, В. Шушкевіча, вучняў сярэдняй школы № 40, якая носіць імя М. Багдановіча. Любімыя музычныя творы паэта выканалі выкладчыкі музычнай школы № 10 г. Мінска. Пасля вечара заслужаны дзеяч культуры БССР, бібліяграф Н. Б. Ватацы падарыла музею зборнік вершаў М. Багдановіча «Вянон» з аўтаграфам аўтара.

Літаратурна-музычны вечар пакалаў пачатак святам Багдановічавай паэзіі ў сценах музея.

Л. ХАДКЕВІЧ,
дырэктар Літаратурнага
музея Максіма Багдановіча.

Даўнія сувязі ў Вацлава Жыдліцкага з беларускай зямлёй. Перакладчык нашай літаратуры на чэшскую мову, прафесар Карлава ўніверсітэта, ён у апошні час працуе над кнігай літаратурна-крытычных артыкулаў «Пошукі і стылю», у якой даследуе мастацкі стыль твораў многіх вядомых беларускіх пісьменнікаў.

Нядаўна В. Жыдліцкі ў чарговы раз наведаў рэспубліку. У час сустрэчы са сваімі беларускімі калегамі, якая адбылася ў ДOME літаратара, расказаў пра

творчыя планы, гаварыў аб тым, як прапагандуецца беларуская літаратура ў Чэхаславакіі і што патрэбна зрабіць, каб кантакты, узаемазвязі паміж дзвюма літаратурамі — чэшскай і беларускай — сталі яшчэ больш плённымі.

У гаворцы прынялі ўдзел старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Максім Танк, першы сакратар праўлення Ніл Гілевіч, галоўны рэдактар штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» Анатоль Вяцінскі, народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, Аляксей Разанаў, Хведар Жычка, Георгій Марчук, Адам Мальдзіс, Уладзімір Юрэвіч і іншыя.

У час сустрэчы былі закрануты многія надзвычайныя пытанні творчага жыцця Беларусі і Чэхаславакіі на сучасным этапе.

У сярэдняй школе № 103 г. Мінска адбылася сустрэча вучняў, настаўнікаў і бацькоў з заслужанай артысткай БССР, актрысай Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Тацыянай Аляксеевай. Сорак пяць гадоў аддала яна сцэне, дарыла глядачам цяпло і шчодрасць сваёй душы.

З вялікай увагай прысутныя слухалі расказ артысткі аб сваім жыццёвым лёсе, аб шляху да сцэны. Шмат цікавага даведліся яны аб асаблівасцях анцёрскай прафесіі, аб сакрэтах сцэнічнага майстэрства.

Л. НЯХАЙ,
настаўніца.

Вялікі літаратурны вечар на тэму «Роля кнігі ў перабудове вёскі» адбыўся ў калгасе «За мір» Іванаўскага раёна. На ім разважаннямі аб стане сучаснай беларускай літаратуры і, у прыватнасці, яе баявога жанру — дакументалістыкі на пераломным этапе, тых праблемах, што хваляюць сельскіх працаўнікоў, выступілі В. Якавенка, загадчык рэдакцыі выдавецтва «Беларусь» В. Вольскі, супрацоўнік часопіса «Коммунист Белоруссии», аўтар многіх дакументальных кніг М. Панасюк; малады нарысіст, чья першая кніга «Аўтограф на ніве» нядаўна выйшла ў выдавецтве «Ураджай», У. Сітуха. Уражанні ад сустрэчы з хлебаробамі падзялілі таксама студэнты факультэта журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна — Філія Эфіці з Уганды, Мухамед Сарвар і Яс-мела Муманд з Афганістана. У. Скарыйнін прачытаў свае новыя вершы.

З новымі творамі пазнаёмлі вясцоўцаў, што прыехалі з многіх суседніх гаспадарак, члены раённага літаратурнага аб'яднання «Ясельда».

У мерапрыемстве прыняў удзел першы сакратар РК КП Беларусі А. А. Флар'яновіч, а вяла вечар сакратар райкома партыі па ідэалогіі М. П. Гарупа.

У заключэнне адбыўся канцэрт мастацкай самадзейнасці. У фазе сельскага Дома культуры была разгорнутая кніжная выстаўка з творамі пісьменнікаў пра беларускую вёску.

ПОШУК АПРАЎДАЕ СЯБЕ

У гэтых нататках гаворка пойдзе пра літаратурную моладзь Віцебшчыны. Як выявіць тых, хто толькі спрабуе пісаць, дзе іх шукаць і знаходзіць? Кліч «Алэ, мы шукаем таленты» застанеца проста клічам, калі не вырашыць усіх пытанняў, звязаных з пошукам маладых, іх вучобай, станаўленнем і сталеннем. Кажу гэта катэгарычна, бо такія пытанні наспелі даўно. А спяліла іх гадамі адна вядомая сентэнцыя: «Талент адшукаецца сам і сам прабе сабе дарогу...».

Не, не так проста, аказваецца, знайсці сябе таленту і прабіць сваю дарогу ці, калі яшчэ дакладней, — выбіцца на літаратурны прастор.

У чым справа? Здавалася б, друкуюцца літаратурныя старонкі ў абласной і раённай газетках. Добра працуюць літаратурныя аб'яднанні ў Наваполацку, Глыбокім, Оршы, Бешанковічах. Працавала літаратурнае аб'яднанне пры абласной газеце, а на працягу амаль усяго сёлета года не працуе. Чаму? А таму, што не было з кім працаваць, хоць вершы (літстаронкі, падборкі) і друкаваліся, і я нікому не адмаўляў у кансультацыі і практычнай дапамозе.

Ды прыходзілі ў аддзяленне

пераважна пенсіянеры, у якіх шмат часу, каб «тварыць», а потым усімі праўдамі і няпраўдамі «прабіваць» свае тварэнні. Чаму ж мала ў літаратурных аб'яднаннях школьнікаў, навучэнцаў ПТВ, тэхнікумаў, інстытутаў? Ніхто з іх не піша? Пішудь. Толькі імі не цікавяцца. Там не працуюць літаратурныя гурткі. А калі і працуюць, то ад выпадку да выпадку. Як гэта пі даўна, але няма літаратурнага аб'яднання і ў нашым педагагічным інстытуце, дзе ёсць філалагічны факультэт, на якім вывучаюць і беларускую мову і літаратуру. А здольная моладзь там ёсць. Прыклад сказанаму — вершы двух яго студэнтаў Рымы Петраскевіч і Алены Сом, змешчаныя нядаўна ў абласной газеце. І ўпущэнне тут маё асабістае, прама скажу. Але ж у педінстытуце працуе выкладчыца літаратуры паэт, аўтар двух кніжак вершаў Анатоль Кананелька, і яму не толькі пад сілу згуртаваць здольную літаратурную моладзь, але і вучыць яе ў такой літаратурнай школе-гуртку.

І зноў вярнуся да сваёй ранейшай думкі: таленты трэба шукаць. І ў першую чаргу — ісці ў школы. У мяне вялікая просьба да настаўнікаў мовы і літаратуры: дапамажыце нам у гэтай важнай справе. У кожнай школе можна і трэба стварыць літаратурны гурток. А мы ў сваю чаргу дапаможам вам. Я ўпэўнены, што да вас прыйдуць пісьменнікі са сваімі парадкамі і пытаннямі. Змог жа, напрыклад, арганізаваць гурток перакладчыкаў у Наваполацкай сярэдняй школе № 5 настаўнік замежнай мовы Якуб Лапатка. Яго гурткоўцы перакладаюць з замежнай мовы адразу на беларускую. А для гэтага настойліва вывучаюць і сваю родную мову, і тую, з якой перакладаюць.

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці савецкага выяўленчага мастацтва і ў сувязі з васьмідзесяцігоддзем з дня нараджэння Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ЗАЙЦАУ Яўген Аляксеевіч узнагароджаны ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі.

За заслугі ў развіцці савецкага выяўленчага мастацтва і ў сувязі з васьмідзесяцігоддзем з дня нараджэння Указам Прэ-

зідыума Вярхоўнага Савета СССР АЗГУР Заір Ісакавіч узнагароджаны ордэнам Дружбы народаў.

За заслугі ў развіцці тэатральнага мастацтва Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў рэжысёра-пастаноўшчыка Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларускай ССР, народнага артыста Беларускай ССР ШТЭЙНА Саламона Абрамавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ПРЭМІІ «НЁМАНА»

Рэдакцыйная калегія часопіса «Нёман» адзначыла прэміяй лепшыя творы, апублікаваныя на яго старонках у 1987 годзе. Прэміі прысуджаны А. Васілевіч — за апавяданні «Верна», «Князь Цімафей Карневіч», «Сястра мая, Антаніна», І. Мялю — за аповесць «Засуха», С. Яўсеевай — за цыкл вершаў «3 новай кнігі», У. Кажульнікаву — за нарысы «Эвакуацыя», «Цана прэстыжу», М. Сердзюкову — за публіцыстычны нататкі «На узлёце лаяльнасці», М. Мушынскаму — за артыкул «Літаратура як фактар абнаўлення».

РЭПАРТАЖ У НУМАР

«ФІЗІКІ» І «ЛІРЫКІ» — КЛОПАТ АГУЛЬНЫ

Мінулы год, бадай, як ніводзін іншы, быў багаты на сустрэчы творчых работнікаў рэспублікі з працаўнікамі прамысловых калектываў, калгаснікамі, рабочымі саўгасаў. Літаратары прынялі актыўны ўдзел і ў традыцыйных жывеньскіх нарадах настаўнікаў, на якіх разам з педагогамі шчыра і зацікаўлена абмяркоўвалі надзённыя праблемы выхавання падрастаючага пакалення. Адным словам, далучэнне да жыцця адбывалася праз непасрэдныя кантакты, як таго і патрабуе перабудова, якая, на першы план вылучаючы канкрэтную дзей-

насць, а не «словатворчасць», патрабуе спраў, учынкаў, а не бадзёрых запэўніванняў у веданні жыцця.

Сустрэч сапраўды было нямала, ды толькі гэтая, што прайшла на самым схіле 1987-га, відаць, найбольш адметная. Упершыню за апошнія амаль што дваццаць гадоў прадставінікі ўсіх творчых саюзаў рэспублікі, супрацоўнікі літаратурна-мастацкіх выданняў СП БССР сабраліся разам, каб наведаць шэраг вядучых інстытутаў Акадэміі навук Беларускай ССР, пазнаёміцца з навуковымі распрацоўкамі, якія вядуцца ў іх.

У прыватнасці, пісьменнікі і кампазітары, мастакі і акцёры, кінематаграфісты і журналісты пабывалі ў акадэмічных інстытутах — фізікі, фізіка-арганічнай хіміі, надзейнасці і даўгавечнасці машын. Нямала дало творцам і знаёмства з установамі Аддзялення біялагічных навук АН БССР. У прыватнасці, з тым, чым жывуць і як працуюць навуковыя супрацоўнікі Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В. Ф. Купрэвіча, Інстытута генетыкі і цыталогіі, Інстытута фотабіялогіі.

Дыялогі, што ўзніклі паміж творчымі работнікамі і вучонымі ў лабараторыях, зместам сваім краналіся ролі навукі ў сучасным свеце, калі перад чалавецтвам, як ніколі раней, паўсталі ва ўсёй вастрыні глабальныя праблемы, сярод якіх на першы план паступова выступае праблема экалагічная. Гаварылася таксама аб неабходнасці далейшых кантактаў, сумесных намаганняў у справе экалагічнага і духоўнага выхавання народа. Гэтыя дыялогі, пачатыя ў першы дзень, вылі-

Вучоны-сакратар Інстытута праблем надзейнасці і даўгавечнасці машын АН БССР В. Верашчакін расказвае Таісе Бондар аб адной з новых навуковых распрацовак.

ліся ў дыскусію, якая назаўтра прайшла ў канферэнц-зале Прэзідыума АН БССР, дзе творчыя работнікі сустрэліся з кіраўніцтвам акадэміі, дырэктарам інстытутаў, вядучымі вучонымі рэспублікі.

Адкрываючы сустрэчу, прэзідэнт АН БССР акадэмік У. Платонаў падкрэсліў, што ў вучоных і дзеячаў літаратуры, мастацтва шмат агульнага і з пункту гледжання характарыстыкі самой іх працы, і з пункту гледжання кантактаў, узаемаадносін з грамадствам. Толькі агульнымі намаганнямі можна высветліць, як лепш уздзейнічаць на духоўнае жыццё рэспублікі. А гэта асабліва важна сёння, калі час прад'яўляе навукоўцам і творчым работнікам новыя патрабаванні. Роля навукі ў жыцці грамадства, безумоўна, была заўсёды вялікая, ды толькі цяпер і навука, і літаратура, і мастацтва ўжо не могуць існаваць ізалявана, якія б важныя пытанні яны ні вырашалі, бо поруч з іншымі на парадак дня выступаюць праблемы агульнаграмадскага, агульначалавечага значэння. На жаль, зазначыў прамоўца, нам не хапае пачуцця нацыянальнай аднасці. Разам неабходна дбаць аб фарміраванні духоўнага клімату грамадства,

той спрыяльнай атмасферы, у якой расце сапраўдны чалавек і будзе расці чалавек заўтрашняга дня, чалавек будучыні. Ва ўмовах дэмакратыі і галоснасці адбываецца і псіхалагічная, унутраная перабудова кожнага.

Віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР акадэмік І. Навуменка закрануў пытанні духоўных кантактаў вучоных і творцаў з зямлёй, якая нарадзіла іх, нагадаўшы словы Янкі Сіпакова, што сталі крылатымі, — «усе мы з хат». Сапраўднае мастацтва на безнацыянальнай глебе ўзнікнуць не можа і ні ў якім разе не гэта забываць творцам аб сваіх вытоках. Навука, літаратура, мастацтва павінны захаваць веды для нашчадкаў, захаваць жыватворны агонь, запалены папярэднікамі. Хацелася, каб кантакты вучоных з творчымі саюзамі рэспублікі, творчымі работнікамі не толькі не слабелі, а, наадварот, яшчэ больш мацаваліся. Багацейшыя веды, набытыя творчай інтэлігенцыяй, маглі б, напрыклад, аказаць неацэнную дапамогу вучоным Аддзялення грамадскіх навук АН БССР пры вызначэнні, распрацоўцы тэматыкі многіх даследаванняў.

На думку першага сакратара праўлення СП БССР Н. Гілевіча, вучоным і творчым работ-

Пра тое, што хваляе...

Есць у нас цікавая задумка стварыць у абласной газеце «Клуб творчых сустрэч», дзе змогуць узяць слова і мастакі, і акцёры, і архітэктары, і літаратары. Сутыкненне розных поглядаў, накірункаў, меркаванняў цікава ўжо само па сабе. А ў спецыяльнай старонцы ці куточку можна будзе маладым надрукаваць вершы, абразок, рэпрадукцыю сваёй карціны, ноты і словы самадзейнай песні.

Вяўленню новых талентаў спрыяюць семінары творчай моладзі, апошні з якіх адбыўся нядаўна ва Ушацах. З часу стварэння абласнога аддзялення гэты семінар — чацвёрты па ліку. Нямаючы вяду сплыло за сем гадоў. Былі, тады яшчэ маладыя ўдзельнікі папярэдніх семінараў, сёння ўжо члены Саюза пісьменнікаў. Сярод іх Пятро Ламан, Уладзімір Арлоў, Алесь Жыгуноў, Ірына Жарнасек. Многія выдалі ці падрыхтавалі да друку свае першыя кніжкі вершаў і апавяданняў: Алесь Касень, Эдуард Зубрыцкі, Міхась Барэйша, Навум Галыпаровіч, Герман Кірылаў, Яўгенія Мальчэўская. Іншыя выступілі з цікавымі публікацыямі ў рэспубліканскай перыядыцы: Сяргей Сокалаў, Іна Снарская, Лявон Неўдаха. Напісаў гумарыстычную п'есу Уладзімір Салуді, якая пастаўлена на сцэне Слонімскага народнага тэатра. І прыемна было, калі на сёлёнім ушацкім семінары першы сакратар абкома камсамола Людміла Яфімава ў ліку іншых прадстаўнікоў таленавітай моладзі вобласці ўручыла дыплом і значок лаўрэата прэміі камсамола Віцебшчыны і Ірыне Жарнасек, прازیку з Наваполацка, за кніжку апавяданняў «Ліст да сына».

Першай на семінары пачала працаваць секцыя літаратараў. Нехта працягаў свае вершы,

нехта не: не хапіла часу, а калі дакладней, то яго амаль не было: у адзін дзень працавалі секцыі мастакоў, архітэктараў, кампазітараў. На кожную адводзілася дзве з палавінай гадзіны...

Не ўсе атрымалі слова. Але ж былі асабістыя сустрэчы, гутаркі, знаёмствы, якія многа далі ўдзельнікам семінара.

Нялёгка, сапраўды, выдзеліць тое ці іншае імя, плынь: плыняў шмат, імянаў яшчэ больш, і многае можна апраўдаць пошукам.

Вось, напрыклад, настаўніца Стайскай васьмігадовай школы Лепельскага раёна Вера Буланда. Яна нарадзілася ў Маскве. Натуральна, вучылася на рускай мове. А калі яе бацькі прыехалі ў Беларусь, здолела закончыць Мінскі педагагічны інстытут. І сёння Вера піша на беларускай мове, якая стала ёй роднай.

Алесь Аркуш і Павел Бурдыка — працуюць на адным з заводаў у Наваполацку. У сваіх вершах яны ў нечым падобныя. Асабліва тады, калі пішуць верлібры. Але гэта толькі на слых. У Алесья беляны вершы больш насычаны думкай. Павел жа часта азіраецца, скажам, на Алесья Разанава. Тае не выключнае, але азірацца трэба абачліва, шукаючы сваё. Ведаючы, што Павел піша і рыфмаваныя вершы, папрасілі працягнуць іх. Тут і пачуўся ягоны нязмушаны радок — элегічны, вобразны, трапяткі.

Добрае ўражанне пакінулі вершы студэнткі Белдзяржуніверсітэта Галіны Ракоца. Яшчэ раз звярнула на сябе ўвагу настаўніца з Оршы Алена Танана. Сама яна — чалавек рухавы, дзейны, занепакоены, а вось у некаторых яе вершах яшчэ не адчуваецца характару, акрэсленасці думкі, актыўнай жыццёвай пазіцыі.

Няўважлівасць да слова часам падводзіць медыястру з Віцебска Тацяну Васіленка.

Аб пошуках і знаходках, пра ліках і ўдарах маладых літаратараў зацікаўлена і патрабавальна гаварылі паэтэса Галіна Каржанеўская і літаратурны кансультант Саюза пісьменнікаў БССР паэт Алесь Емяльянаў.

Удзельнікі семінара выступілі з цікавай і змястоўнай праграмай у саўгесе «Глыбачаны», калгасах «Дружба», «Прагрэс», раённым ДOME культуры. Яны наведалі музей народнай славы, сэрцам і памяццю дакрануліся да мемарыяльнага комплексу «Прарыў», з хваляваннем і трапяткім пачуццём пераступілі парог хаты-музея народнага паэта Беларусі Петруся Броўкі ў Пуцілкавічах.

Нельга не сказаць і аб праліках семінара. Яны ў пэўнай меры датычацца і іншых рэспубліканскіх семінараў. Што можна зрабіць за адзін дзень, а ў дадзеным выпадку — за дзве з палавінай гадзіны? Амаль нічога. На думку многіх, у тым ліку і інструктара аддзела культуры ЦК КПБ У. Наркевіча, на работу кожнай секцыі трэба было адвесці як мінімум дзень. У далейшым мы мяркуюем праводзіць семінары творчай моладзі па яе мастацкіх інтарэсах, выдзелішы для кожнай творчай групы маладых дні два-тры: няхай працягваюць свае вершы, апавяданні ўсе ўдзельнікі семінара, няхай адкрыта выкажуць свае думкі і меркаванні наконт твораў сваіх таварышаў. Адача, я ў гэтым упэўнены, будзе куды больш важкай.

Віцебшчына бедная на таленты не была ніколі. А талент — як рака, ён жыцьцём нашых сэрцаў. Толькі трэба памятаць, што рэкі пачыналіся і пачынаюцца з маленькіх крыніц і ручаінак.

Алег САЎТУК,
сакратар Віцебскага абласнога аддзялення СП БССР.

Леанід Гаўрылін (злева) назірае, як адбываецца напыленне металу. Фота Ул. КРУКА.

нікі рэспублікі самім жыццём закліканы да больш цеснага супрацоўніцтва. Яно, на жаль, не заўсёды дае плён, а ў выніку — праіграе справа. У якасці прыкладу прамоўца спаслаўся на «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы». Выданне патрэбнае, але ж многіх недахопаў, якія ёсць у ім, магло не быць, калі б на пэўным этапе падрыхтоўкі слоўніка пісьменнікі атрымалі магчымасць папярэдне пазнаёміцца з яго матэрыяламі, выказаць свае заўвагі. Н. Гілевіч гаварыў аб неабходнасці лепшай прапановы ў друку дзясягненнаў нацыянальнай навукі, аб тым, што ў серыі «ЖЗЛ» выдавецтва «Молодая гвардыя» пакуль што няма ніводнай кнігі пра вядомых беларускіх вучоных.

Сёння сувязь вучоных з супрацоўнікамі друку часцей за ўсё мае «рэларцёрскі» характар, канстатаваў акадэмік-сакратар Аддзялення біялагічных навук АН БССР Л. Сушчэня. Кантакты ў асноўным адбываюцца тады, калі неабходна выказаць свае думкі, меркаванні адносна нейкай важнай палітычнай падзеі ці з нагоды пэўнага навуковага адкрыцця. Многія з журналістаў, пісьменнікаў нават не ўяўляюць сабе, хто ж ён, сённяшні вучоны. Праца ж

вучонага, як гэта ні крыўдна, у апошнія гады ў многім страчвае даследчыцкія пачаткі, ён паступова ператвараецца ў адміністратара, як «гразне» ў шматлікіх паперах і справаздачах. А ёсць жа нямаючы праблем, якія неабходна вырашаць сёння, не адкладваючы на заўтра, калі брацца за іх будзе проста позна. У прыватнасці, трэба сумесна абмяркоўваць праекты, што ўздзейнічаюць на прыроднае асяроддзе. Калі мы хочам захаваць біясферу ў прыдатным для жыцця стане, павінны пазбавіцца ад ганебнай практыкі: пра гэта можна гаварыць, пісаць, а пра гэта пісаць і гаварыць нельга. Не абсыціся сёння і без усеагульнай экалагічнай адукацыі народа. Кожны, незалежна ад таго, якую пасаду ён займае, павінен разумець, што працэсы, якія адбываюцца ў прыродзе, беззваротныя.

У зале былі ўстаноўлены мікрафоны, і жадаючыя маглі звяртацца непасрэдна да кіраўніцтва Акадэміі навук БССР. Б. Сачанка гаварыў аб тым, што ў рэспубліцы пакуль што не даравальна мала робіцца па выданню навуковай спадчыны, у прыватнасці, нашых летапісаў. Сярод праблем, якія вы-

клікаюць сёння небяспеку, Б. Сачанка назваў забруджванне прадуктаў харчавання нітратамі. Трываюць і ўмовы жыцця ў раёнах, на якія паўплывала аварыя на Чэрнобыльскай АЭС.

Старшыня праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынаў звярнуўся да вучоных з просьбай удзельнічаць у ажыццяўленні праграмы «Вяртанне». Пісьменнік заклікаў таксама мець на ўвазе далейшае вывучэнне розных аспектаў чэрнобыльскай трагедыі.

На асобныя пытанні адказаў член-карэспандэнт Акадэміі медыцынскіх навук Я. Канапля, дырэктар Інстытута радыёбіялогіі — новага навуковага цэнтара рэспублікі. Па вывучэнню вынікаў аварыі робіцца шмат. Васемнаццаць інстытутаў акадэміі ўдзельнічаюць у выкананні спецыяльнай міжрэспубліканскай праграмы, якая ўключае радыёэкалагічныя, радыёбіялагічныя і радыёфізічныя даследаванні, пытанні выкарыстання сельскагаспадарчых угоддзяў. Ад аператыўнай работы вучоных пераходзяць да больш глыбокіх эксперыментаў. Будзе праведзены маніторынг пацярпелых раёнаў — комплексная дэталёвая ацэнка радыяцыйнай абстаноўкі. Пасля завяршэння гэтай работы з'явіцца магчымасць дакладна сфармуляваць асноўныя задачы і працаваць найлепшыя ахоўныя меры.

Пра тое, што робіцца па прадухленню забруджвання нітратамі, раскажаў акадэмік У. Платонаў. Першым горадам у рэспубліцы, дзе пачне дзейнічаць аўтаматычная дыягнастычная сістэма вызначэння нітратаў, якая распрацоўваецца пры ўдзеле АН БССР, будзе Брэст.

Шэраг надзённых праблем закрывалі ў сваіх выступленнях старшыня Саюза кампазітараў БССР І. Лучанок, літаратар А. Шаўня і іншыя ўдзельнікі сустрэчы ў Акадэміі навук.

НАШ КАР.

Даўно сказана: час мяняецца, і мы мянемся разам з ім. Ды ці заўсёды мы, наша свядомасць паспяваем за хуткаплынным часам!

Мы радуемся прыкметам новага, прыкметам руху, у які прыйшло наша грамадства. Мы ўпэўнены, што сілы інерцыі ўжо не павернуць нас назад. Зменны, што адбываюцца ва ўсіх сферах жыцця — эканамічнай, сацыяльнай, культурнай, — на-

яльным злом... на паперы, а не сярод людзей і разам з людзьмі!

Зусім нядаўна, на сустрэчы працоўных Мінска з работнікамі гаркома партыі адзін з выступаючых прывёў такі прыклад: раённае аддзяленне таварыства барацьбы за цвярозасць рэгулярна і акуратна дасылае членам арганізацыі... паштоўкі са святочнымі віншаваннямі. А колькасць трапіўшых у выця-

НА ТЭМУ ДНЯ

ІНІЦЫЯТЫВА І ЧЫНОЎНІК

відавочку. Безумоўна, кожны з нас бачыць і праблемы, змагаецца з тым, што яшчэ перашкаджае нам, кожны ў меру свайго грамадскага вопыту і тэмпераменту.

Фармалізм, казёншчына, бяздушны бюракратызм... На гэтыя застарэлыя хваробы з'явіліся цяпер даволі моцныя лекі — эканамічны метады гаспадарання, гаспадарчы разлік. Няўтульна робіцца бюракрату ва ўмовах самафінансавання, дэмакратычных выбараў кіраўніцтва, шырокай галоснасці.

І ўсё ж ёсць, ёсць яшчэ закуткі і затокі, дзе бюрократ можа адчуваць сябе адносна спакойна. Кардынальная гаспадарчая рэформа пакуль мала закранула грамадскія арганізацыі. Асабліва тыя, што лічацца добраахвотнымі. Зрэшты, іронія тут не да месца. Гэта ж пры нашай маўклівай згодзе і падтрымцы — прытым, матэрыяльнай! — існуюць бесклапотна некаторыя такія ўстановы.

У якія толькі таварыствы мы з вамі ні ўваходзім! У адным толькі таварыстве аховы прыроды ў рэспубліцы — звыш 3 мільёнаў членаў. Мільён з лішнім аматараў кнігі. Мы пералічвалі і пералічваем грошы на ахову помнікаў старажытнасці і выратаванне тапельцаў, у дапамогу Чырвонаму Крыжу і ДТСаАФ. І нам не шкада грошай — бо ўсе гэтыя арганізацыі робяць у рэшце рэшт высакародную справу. Аднак, ці сапраўды і ці заўсёды нашы з вамі матэрыяльныя сродкі ідуць на карысць справе! Ці эфектыўна робіцца гэтая справа ў кабінетах праўленняў!

Не так даўно ўзнікла таварыства барацьбы за цвярозасць. Колькі спадзяванняў успадалася на новае таварыства! Праўда, помніцца і тое, як на ўстаноўчай рэспубліканскай канферэнцыі тагачасны міністр аховы здароўя выказаў скептычную заўвагу. Ён правёў паралель паміж таварыствам барацьбы за цвярозасць і таварыствам выратавання на вадзе: і ў першым і ў другім выпадку размова ідзе ні больш ні менш як аб чалавечым жыцці... Але як далёка знаходзяцца кабінеты з тэлефонамі, сейфамі і гробсбухамі ад «берагоў», ля якіх адбываюцца чалавечыя трагедыі! Ці не адбудзецца так, што новая арганізацыя павядзе барацьбу са страшным сацы-

рэзнікі за апошні час у раёне не толькі не скарацілася, але ўзрасла. Больш стала і «п'яных злачынстваў», больш выпадкаў самаганаважэння.

Апошнім часам з'явілася шмат новых грамадскіх арганізацый. Музычнае таварыства, Фонд культуры, Фонд заапаркаў, Дзіцячы фонд. Ідуць размовы аб стварэнні Фонду міласэрнасці.

І ў кожнага фонду — свой разліковы рахунак у банку. Гэта добра, што ў людзей з'явілася больш магчымасцей праявіць канкрэтную ініцыятыву, гуманнасць і клопат пра тых, каму ён сапраўды неабходны. Успомнім, які размах набыў збор сродкаў у фонд дапамогі пацярпелым ад аварыі ў Чарнобылі! А дапамога тым, хто пацярпеў ад стыхій ў Грузіі! За звычайным грашовым пераводам стаяў высакародны парыв душы, сапраўдны патрыятызм і інтэрнацыяналізм.

І тым не менш, людзям сёння хочацца не проста аддаваць грошы на добрыя справы наогул. Ім хочацца, каб справы гэтыя былі гранічна канкрэтнымі. Каб сродкі пералічваліся не проста на аднаўленне помнікаў — а на рэстаўрацыю нейкай зусім канкрэтнай царквы або кляштара, на захаванне могілак або старадаўняга парку. Не проста ў дапамогу дзіцячым установам, а таму ці іншаму дзіцячаму дому.

Натуральнаму і апраўданаму жаданню чалавека ведаць, як і на што выдаткуюцца заробленыя яго працай грошы, процістаяць разнастайныя інструкцыі і забароны. Здавалася б — чаго прасцей! Узяць іх ды скасаваць! Але за інструкцыяй хавецца чыноўнік. Ён упарта і нястомна робіць сваю справу, ён нейкія свае меркаванні ставіць вышэй за ўсе нашы ініцыятывы, пачынанні, наш грамадскі энтузіязм. Чыноўнік спадзяецца, што раней ці пазней усё вернецца на кругі свае.

Мы ўпэўнены: не вернецца. Але для таго, каб упэўненасць стала рэальнасцю, аднаго жадання мала. Не ў жаданнях, якімі б смелымі яны ні былі, і не ў памкненнях, наколькі б яны ні былі чыстымі, гарантыя пераможнасці перамен. Справа — і толькі яны! — застануцца не на паперы, не ў справаздачах і ведамасцях, даведках і гробсбухах, а — у рэальным жыцці.

Віталь ТАРАС,
супрацоўнік аддзела публіцыстыкі і нарыса.

ВЫСТУПАЮЧЫ ў «ЛГ» (25. XI. 87 г.), акадэмік А. Тахтаджан адзначае, што Сталіну былі ўласцівы непрыязнасць і недавер да інтэлігенцыі, жаданне зрабіць з вучоных «казлоў адпущэння». Вавілава ён так у свой час спыніў: «Гэта вы, прафесары, так думаеце. Мы, бальшавікі, думаем інакш». Такая метадалогія дыскусіі і такія адносіны да спецыялістаў, выкладзенныя гранічна проста — у двух кароткіх сказах, — надзвычай імпануюць некаторым і сёння. Прыкладам таму — выказванні А. Майсені ў артыкуле «Мерай памяці» ў «Советской Беларусі» (17 і 18 лістапада 1987 г.), прысвячаным дню памяці «Дзяды». Калі заканчваеш чытанне другога абзаца гэтага артыкула, дзе значыцца і завельмі старанна акрэсленае кола тых, хто прыйшоў у сквер Янкі Купалы, робіцца зразумелым, што структура думак аўтара аналагічная: «Гэта вы, ..., так думаеце. Мы, ..., думаем інакш».

Па меншай меры дзюм катэгорыям асоб дзень памяці «Дзяды» мала спадабаўся па розных прычынах. Па-першае, гарадскім уладам, якія «не паспелі» санкцыянаваць гэту падзею; яна адбывалася не па іх сцэнарыю і без іх важкіх прамоў. Па-другое, — тым, хто прывык цішком, па сваім уласным одуме арудаваць у галіне нацыянальных адносін з пазіцыі «звышінтэрнацыяналізму». Тым, хто цалкам не прымае двухмоўя. Пры ўсялякай гаворцы пра двухмоўе яны адчуваюць на імгненне адсутнасць трывалай асновы ў сваёй мяшчанскай філасофіі. Зразумела, ад непрыемнага пачуцця, якое ў падобных выпадках узнікае, яны стараюцца вызваліцца. Але не шляхам узвышэння сябе асабіста да ўзроўню двухмоўя. На такі шлях яны ў большасці сваёй не здатны (не фізічна, а «маральна»). У выніку яны становяцца на другі шлях — шлях нястрымнай фальсіфікацыі пазіцыі «супрацьлеглага» боку з мэтай уціхамірыць яго.

Прыкладам таму служыць пазіцыя А. Майсені. Усім, хто згадаеца ў пачатку артыкула або нейкай частцы іх (з кантэкста цяжка зразумець), ён чамусьці прыпісвае нейкія прытоеныя спадзяванні, нейкія задаволеныя паціранні рук у прадчуванні скандала, нейкія завугольныя шпатакі. У іх яму бачацца інтрыганы, самазванцы, здольныя пахаваць — уявіце сабе! — нават справу нацыянальнай самасвядомасці. І заканчваецца гэтая тыповая журналісцкая ляянка, натуральна, тыповымі абвінавачваннямі ў нацыяналістычных ідэях — адным словам, адвольным ператварэннем нацыянальнага ў нацыяналістычнае.

У беларускага народа вялікі і няпросты шлях. Шмат хто

заслугуе вечнай памяці нашай. Сярод іх тыя, хто склаў галаву за нашы жыццё і шчасце ў гады навязаных нам войнаў. І тыя, хто развіваў нашу культуру. І тыя, чыё жыццё было несправядліва перапынена ў 30-ыя гады. І многія

толькі пачынала складвацца ў той час, яна была адносна нешматлікай, і ў адносных страхах (скажам, на адну тысячу насельніцтва) сітуацыя ў Беларусі можа цалкам выглядаць менавіта як культурна-нацыянальны генацыд. Не здымае аў-

якімі тыя могуць ісці на вымушаны прызнанні. Не ўказваў жа Сталін, я думаю, следчым органам такі парадак дзеяння, каб, скажам, Вавілаў («ЛГ», 25. 11. 87 г.), «прынасуся» ў дзейнасці, варажай народу. Усе вымушаны прызнанні здабывалі-

ся бязвінна загінуўшых, у тым ліку і 20 тысяч работнікаў НКВД (Д. А. Валкагонаў, «ЛГ», 9.12.87) была б не меншай, чым карысць ад тых, хто пазбаўляў іх жыцця. І ці вярта ўдзел у вайне ў дадзеным выпадку разглядаць як уседаравальны фактар, калі ў пасляваеннай следчай, судовай практыцы тыя ж людзі гуманізмам не вызначаліся. Як піша Д. А. Валкагонаў, ніякія заслугі не апраўдваюць бесчалавечнасці. Прыкладам такой практыкі з'яўляюцца эпизоды з жыцця генерала Дольнікава, прыведзеныя ў «Комсомольской правде» ад 12.12.87 г. Што ж датычыць адзначаных форм самакрытыкі і самабічавання, то прызнаць іх адекватнымі ўсяму ўчыненаму проста немагчыма.

Можна адзначыць яшчэ адну нелагічнасць у артыкуле «Мерай памяці». Разважаючы аб правамернасці ўжывання слова «генацыд», аўтар заяўляе, што «няведанне не вызваляе ад адказнасці за публічна вымаўленыя словы, тым больш якія маюць прамое дачыненне да палітыкі». Але тут жа, побач, шырмай няведання спрабуе безагаворачна загародзіць, вывесці з-пад адказнасці таго-сяго за публічна ўчыненыя дзеянні, якія таксама маюць прамое дачыненне да палітыкі. Відаць, аўтар не жадае ўцяміць, што перад законам у нас усе грамадзяне роўныя, што «сацыялістычная дзяржава і права не прызнаюць ніякіх прывілей перад законам каму б там ні было, не церпяць ніякіх парушэнняў законнасці, ад каго б яны ні зыходзілі і якімі б матывамі яны ні выклікаліся» (БелСЭ. Сац. законнасць).

Колькасць людзей, беспадстаўна пазбаўленых жыцця, сведчыць пра тое, што рэпрэсіі насілі масавы характар. Прамым вынікам гэтага з'явілася ператварэнне часткі насельніцтва (родзічаў, сяброў і інш.) у запалоханы натоўп — ужо мільённы. Не бачыць яго непрадзятатам чалавеку проста немагчыма. Пра яго існаванне сведчаць, у прыватнасці, згаданыя матэрыялы ў «ЛГ» ад 25. XI. 87 г. Былі, вядома, і людзі, далёкія ад запалоханага натоўпу, якія шчыра радаваліся выкрыццю «ворагаў народа». Яны таксама падліваюцца мільёнамі. Іх таксама нельга не заўважаць, каб не ўчыніць несправядлівасці ў адносінах да іх выразам «запалоханы натоўп», што выпадкова і зрабілі ўдзельнікі звароту ў дзень памяці. Можна пагадзіцца з заўвагай А. Майсені адносна ўжывання гэтых слоў. Тым не менш, нельга не здзівіцца той паспешнасці, з якой ён без усялякіх падстаў гэту відавочную памылку спалучае з развагамі аб трагічных памылках. Ах, як падобна часамі мова А. Майсені на мову тых 30-ых гадоў!

І логіка, зрэшты, таксама.

В. ГОЛУБ,
інжынер.

г. Обнінск Калужскай вобл.

ДУМКА ЧЫТАЧА

Артыкул А. Майсені «Мерай памяці» з падзагалоўкам «Палемічныя нататкі з нагоды адной падзеі, што адбылася 1 лістапада ў Мінску» («Советская Беларусія» ад 17, 18. XI. 1987 г.), выклікаў у сваю чаргу палемічны водгук. Яго даслаў нам інжынер-фізік з горада Обнінска В. Голуб. Наш чытач, магчыма, не ва ўсім мае рацыю, але яго развагі дадаюць нейкія штрыхі да тэмы, пра якую шмат пішацца ў апошні час.

Якіх часоў логіка?

іншыя. Усім у адзін дзень назваць немагчыма. Гэта трэба мець на ўвазе, інакш ёсць небяспека скаціцца на пазіцыю, з якой будзеш беспадстаўна папракаць некага ў аднабаковасці. Што і робіць, між іншым, А. Майсеня, калі заяўляе, што ўдзельнікі дня памяці ахвярам апошняй вайны ўдзялілі незаслужана мала ўвагі. Ці справядлівы гэты папрок? Знешне, магчыма, і так, але калі паглядзець глыбей... Не, несправядлівы. Перш за ўсё таму, што на дзень памяці «Дзяды» нельга глядзець як на ізаляваную ў нашым жыцці падзею. Гэта толькі адна з форм увекавечання памяці продкаў. Калі ўжо наводзіць прапорцыі ў гэтай справе, то не трэба забываць — знарок ці незнарок — іншыя непараўнальна больш шчырыя, маштабныя формы увекавечання памяці: мастацкую літаратуру, публіцыстыку, помнікі (нагадаю «Хатынь», і брэсцкі мемарыял), святы, у тым ліку і Дзень Перамогі, і іншыя формы. Акрамя таго, «Дзяды» — дзень незвычайны. Незвычайны таму, што на ім упершыню аддалі даніну ахвярам культуры асобы. Думаю, калі б Майсеня не забыўся канцу старонкі напісанае ў пачатку яе — «прышла і іх чарга быць увяччаным памяццю», — то пра аднабаковасць гаварыць не давялося б.

Ці маюць права ўдзельнікі дня «Дзяды» падзеі тых часоў у Беларусі расцэньваць як генацыд, як з'яву знішчэння асобных груп насельніцтва? На думку А. Майсені — не, хаця б таму толькі, што грузіны, украінцы і рускія пацярпелі больш, чым беларусы. Гэта яшчэ не аргумент, каб аўтаматычна зняць пытанне пра магчымы генацыд на Беларусі, бо ў вызначэнні генацыду не прадугледжваецца наяўнасць такой палітыкі ці больш высокіх лічбаў у суседзяў. Тым больш, што чытачу невядомы падставы, на якіх робіць свой вывад аўтар артыкула. Гэта па-першае. Па-другое, вярта адзначыць, што сярод згаданых народаў беларусы як нацыя — самыя маладыя. Беларуская інтэлігенцыя — адна з пацярпеўшых катэгорыя —

таматычна пытанні і тое, што пра яго ўжо нехта некалі гаварыў у буржуазным лагеры. Не з'яўляецца аргументам і тое, што хтосьці ўсвядоміў сваю віну, пакутуе ў душы ці пакараўся. І зусім не вытрымлівае крытыкі спроба зняць пытанне аб магчымым генацыдзе голай верай у нешта, спалучанай з эмоцыямі: «Пры ўсёй супярэчлівасці асобы Сталіна, — піша А. Майсеня, — дапусціць, што ён свядома вёў палітыку, накіраваную на знішчэнне свайго народа, — на мой погляд, страшэнная, недаравальная памылка». Не вытрымлівае крытыкі таму, што тут слова «свядома» — сэнсавы цэнтр сказа — зусім лішняе, бо ў вызначэнні генацыду зноў-такі не ўваходзіць, і яго ўжыванне скажае, мякка кажучы, пазіцыю апанентаў. Далей, апаненту відавочна прыпісваецца неўласціва яму пазіцыя: апанент праз паняцце генацыд гаворыць пра палітыку знішчэння асобных груп ці групы народа, а Майсеня прыпісвае яму гаворку пра палітыку ў адносінах да ўсяго народа. Усё гэта, мякка кажучы, нетактоўна.

Сёння нам ясна, што гібель содзень тысяч бязвінных людзей і пакуты тых, хто быў беспадстаўна асуджаны, вынікаюць са сталінскага тэзіса «аб абвастранні класавай барацьбы па меры пабудовы сацыялістычнага грамадства». Несумненна, апрача яго, на рабочым стаіле следчых і суддзяў у якасці рабочага інструмента ляжалі адпаведныя кодэсы законаў, якіх ніхто не адмяняў. Адзіная мэта гэтых дакументаў заключаецца ў тым, каб кожны, хто зрабіў злачынства, быў пакараны і ніякі невінаваты не пацярпеў. Таму добрасумленныя адносіны да магчымых віноўнікаў, добрасумленнае выкананне патрабаванняў кодэксаў дазволіла б следчым і судовым органам у большасці выпадкаў адрозніць ілжывы данос ад праўдзівых звестак. Але як паказвае колькасць бязвінна асуджаных, следчыя і судовыя органы абралі іншы шлях. Як прафесіяналы яны павінны былі ведаць, што ёсць межы абыходжання з арыштаванымі, за

ся па асабістай ініцыятыве пэўнай часткі следчых, калі толькі выключыць «загады» і «пажаданні» збоку іншых асоб. З прычыны гэтага ні гістарычныя абставіны, ні нават правыя павягі да кодэксу законаў, да сямей рэпрэсіраваных не вызваляюць суддзяў і паклёпнікаў-даносчыкаў ад «вядомасці».

Як адзначае, напрыклад, БелСЭ, у нашай краіне ніхто не можа быць абвінавачаным ва ўчыненым злачынстве без прыгавору суда. Гэта акалічнасць азначае, што А. Майсеня не мае права ставіць чытачу пытанні такога тыпу: «Ці возьмецца вы даказаць, што ўсе, хто прымаў удзел у рэпрэсіях... былі свядомымі злачынцамі?» або «Хто возьме на сябе смеласць называць іх усіх злачынцамі?» Такія пытанні адно правацюрочны чытачоў на непажаданы выказванні, але зноў жа нічога не даказваюць.

Пытанні гэтыя ўзніклі невыпадкова. Прапанова аб абнародаванні імен тых, хто праследваў бязвінных, аўтару артыкула, відавочна, не падабаецца. Не падабаецца таму, што людзі тыя, на яго думку, «былі шчырымі ў сваіх памылках» і «зусім шчыра верылі, што іх дзеянні — не што іншае, як перамога правасуддзя... у імя перамогі сацыялізму...» Але да сутнасці справы такія меркаванні практычна не маюць аніякіх адносін, паколькі ў аснове дзеянняў тых, хто непасрэдна праводзіў рэпрэсіі, ляжала не памылковае вытлумачэнне сталінскага тэзіса, не вера ў тое, што «сталінізм — працяг ленінскай палітыкі», а нежаданне адрозніць праўдзівае прызнанне ад вымушанага і да т. п. Не падабаецца прапанова яшчэ і таму, што людзі гэтыя, як піша Майсеня, у вайну ахвяравалі сваімі жыццямі, што яны пазней многае ўсвядомілі, асэнсавалі, некаторыя нават пакаяліся ці доўгія гады носяць боль непавагі да сябе. Што на гэта можна сказаць? Такое, вядома, трэба цаніць, калі яно сапраўды мае месца. Адначасна заўважу, што карысць на фронце ад содзень ты-

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

ГЭТА І ЁСЦЬ ПАЗЭІЯ

Няхай не пакрыўдзіцца на мяне іншыя паэты, але мушу сёння сказаць адкрыта: ПАЗТАМ 1987 года на Беларусі трэба назваць Пімена Панчанку. Не бярыцца даследаваць яго аднагомінік «Прылучэнне», які ў гэтым годзе выйшаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура», бо ў ім сабраны вершы паэта, напісаныя ў мінулыя гады. А калі мы вядзем гаворку аб паэзіі-87, то і будзем гаварыць аб паэтычным даробку гэтага года. Тры падборкі ў «ЛіМе» сёлета літаральна ашаламілі нашу настаўніцкую грамадскасць. Асабліва ўсхвалявалі вершы «Беларуская мова» і «Труба».

Грамадзянская, патрыятычная Паэзія Пімена Панчанкі дае адказ на пытанні, якія хвалююць нас.

...Ільняная і жытнёвая.
Сялянская.
Баравая ў казачнай красе.
Старажытнейшая, самая
славянская.
Светлая, як травы у расе.
Вобразная, вольная, плывучая.
Мова беларуская мая!

Пішу гэтыя радкі верша па памяці. Нізікі паклон Вам, шапоўны Пімен Емяльянавіч, за Ваш талент, Ваш неспакой, «Труба» — гэта ўдар па бюракратыі! Па спекулянтах, дармаедах, хапугах, халуях. Думаю, што яны сабе месца не знаходзілі, калі чыталі гэты верш, пазнаючы ў ім сябе, бы ў люстэрку. Мая жонка гэты верш пераклала на украінскую мову і пры магчымасці чытае настаўнікам. Усе захапляюцца мужнасцю Паэта, які яго напісаў. А калі даведваюцца, што аўтарам верша з'яўляецца беларускі паэт Пімен Панчанка, то пачынаюць у кіраўніах, бібліятэках шукаць яго зборнікі. Як бачыце, лепшым прапагандыстам сваёй творчасці з'яўляецца сам паэт...

Менавіта такая Паэзія — муж-

ная, грамадзянская, патрыятычная — патрэбна нам сёння ў час перабудовы, патрэбна, як свежы глыток паветра, бо, паверце, абрыдае чытаць безалічнае, не западаючае ў сэрца «вершаскладанне».

Шапоўны Пімен Емяльянавіч Ведайце, што Вашы вершы дапамагаюць нам жыць, верыць, працаваць. Дык жа доўгіх гадоў Вам яшчэ на славу беларускай літаратуры, на карысць роднага народа.

Пятрусь КАПЧЫК,
філолаг.

г. Ізяслаў.

Кнігі, якіх чакаюць

Спачатку я хачу выказаць вялікую падзяку выдавецтву «Мастацкая літаратура» за вы-

данне такой цудоўнай кнігі, якой з'яўляецца «Выгнанцы» Е. Шпэхта (пераклад з нямецкай, 1986 г.). Я шмат чытаю, маю магчымасць набываць у асабістую бібліятэку амаль усе лепшыя выданні, якія прыходзяць у Брэст. З усіх кніг, што працываю, адной заўсёды ўмоўна прысуджаю званне «Лепшая кніга года». Па выніках 1986 года ёю і стала кніга «Выгнанцы». Я пасылаў гэтую кнігу ў Маскву, Цюмень, Рыгу (сваім братам, сябрам), і водгукі былі самыя станоўчыя.

Калісьці ў «Літаратурнай газеце» была рубрыка «Если бы директором был я». Дык вось, калі б дырэктарам быў я, я б выдаваў на беларускай мове ЗБОРЫ ТВОРАў лепшых сучасных аўтараў, як гэта робіцца ў іншых нашых рэспубліках.

Ні для кога не з'яўляецца сакратам, што цікавасць да беларускай мовы і літаратуры цяпер рэзка знізілася.

Каб падняць прэстыж і той і другой, на мой погляд, першую скрыпку павінна граць менавіта выдавецтва «Мастацкая літаратура». Ніхто не аспрэчвае — у нас выдаюцца кнігі замежных класікаў на беларускай мове. Але выдаюцца рэдка і не заўсёды на высокім паліграфічным узроўні.

Нядаўна пачуў, што выдавецтва мае намер выдаць 100 тамоў скарбаў сусветнай літаратуры. Няўжо лёд крануўся? Калі гэта праўда, то, як кажуць, спадарожнага ветру! Але выдайце гэтыя кнігі, таварышы з выдавецтва, так, як вы можаце: на добрай паперы, у цудоўным паліграфічным выкананні. Хай сабе гэта і будзе для нас трошкі даражэй каштаваць. Ведайце, гэтых кніг ужо чакаюць!

Уладзімір КОТАУ,
аграном.

г. Брэст.

ГАРТАЮЧЫ СТАРОНКІ ЛЁСУ

Траецкае прадмесце, а калі быць больш дакладным — Стравіленская вуліца, домін 14. Тут цяпер знаходзіцца выставачная зала Аб'яднання дзяржаўных літаратурных музеяў г. Мінска. У гэтыя дні ў яе наведвальнікаў запрашае экспазіцыя «Паэзія рэвалюцыйнага гартаннага», прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння вядомага пісьменніка і грамадскага дзеяча Цішка Гартнага (З. Х. Жылуновіча). Матэрыялы, прапанаваныя Літаратурным музеем Янкі Купалы, Дзяржаўнай бібліятэкай БССР імя У. І. Леніна, узятыя з мінскага архіваў, дазваляюць перагарнуць старонкі янкіна і ў многім трагічнага лёсу аднаго з самых слаўных сыноў беларускага народа.

Мець бы жыццё бессмяротнае мне, Мець бы вечныя свежыя сілы; Я аддаў бы ўсё старане, Старане сваёй роднай і мілай! — гэтыя радкі Ц. Гартнага, калі знаёмішыся з выставай, набываюць глыбокі сэнс. Сапраўды, жыццё яго было аддадзена роднай старане. З думай пра будучыню свайго народа Ц. Гартны жыў і працаваў. Матэрыялы рэвалюцыйнага абнаўлення, абуджэння, барацьбы за нацыянальнае і сацыяльнае разнаўненне ў яго творчасці невыпадковыя, бо гэтым высокародным мэтам падначаліў ён і сваё жыццё.

Звычайная жаўтаватая папера... Але якая гэта папера? Пад шклом адзін з самых унікальных экспанатаў выставы — волядаўна рукапіснага часопіса «Голос нивы», што выдаваўся гуртком «Самаразвіццё і самаадукацыя» пры Капыльскай сацыял-дэмакратычнай групе, членам якой, як вядома, з'яўляўся малады гарбар Зміцер Жылуновіч. Новыя экспанаты — новыя старонкі геранічнага жыцця. З іх даведваемся, як, знаходзячыся ў Пецярбурзе, Ц. Гартны вёў рэвалюцыйную работу.

Выклікаюць цікавасць нумар газеты «Наша Ніва», у якой змешчаны артыкул Ц. Гартнага «Думкі», фотакопія рукапісу верша «Бяздомны», прысвечанага Янку Купалу... Гэтыя ж матэрыялы маюць дачыненне да палікастрычніцкага перыяду ў жыцці Ц. Гартнага, калі асабліва поўна раскрыліся яго дзелавыя і творчыя якасці. Некальні нумароў газеты «Дзяніца», рэдактарам якой быў... Рукапіс маніфеста часовага рабоча-сялянскага ўрада Беларусі, напісаны рукой самога Ц. Гартнага... Побач — З. Х. Жылуновіч, старшыня першага савецкага беларускага ўрада.

Дарэчы, азначэнне «першы» ў дачыненні да біяграфіі Ц. Гартнага набывае асаблівы сэнс. Яму часта даводзілася быць першапраходцам. Воля абставін стаў ён і першым рэдактарам газеты «Савецкая Беларусь», актыўным аўтарам якой быў доўгі час. У адным з нумароў — артыкул «Беларуская мова і літаратура», падпісаны прзвішчам «Камуніст». «На майё думкі — дык зусім добра, — завяршаў свае развагі Ц. Гартны, — што ў пралетарскіх школах вучаць беларускую мову. Гэта дасць магчымасць пралетарыату лепей падсці да селькіна і мацней з ім злучыцца».

Наведвальнікі выставы маюць магчымасць пазнаёміцца і з кнігамі Ц. Гартнага розных гадоў выдання — у экспазіцыі ёсць зборнікі «Песні працы і змагання», «Трэскі на хваллах», «Урачыстасць», раман «Соні ціліны», нумары часопіса «Полымя», у якіх апублікаваны яго творы. Здымкі сведчаць аб шматграннай грамадскай дзейнасці пісьменніка: Ц. Гартны сярэд удзельнікам пленума Цэнтральнага бюро Усебеларускага аб'яднання паэтаў і пісьменнікаў «Маладыя», з удзельніцкай андэмічнай канферэнцыі па рэфарме беларускага правапісу і алфавіту, сярэд дэлегата VII Усебеларускага з'езда Саветаў: Ц. Гартны, Я. Купала, М. Чарот, М. Зарэці ў Празе...

У асобным раздзеле — матэрыялы, якія сведчаць аб тым, як творчасць Ц. Гартнага, яго жыццё знаходзяць жывы водгук у сучаснікаў. Фрагменты рукапісу дакументальнай апавесці Э. Ялугіна «Поле небыцця», рукапісы вершаў С. Панізіна, прысвечаных Ц. Гартнаму, кнігі М. Хведаровіча, С. Александровіча, у якім ёсць згадкі пра яго, а таксама манатрафія А. Клячко «Цішка Гартны», ноты песні «Тначыха» (музыка Р. Пункста, словы Ц. Гартнага)... Шматлікія матэрыялы расказваюць, як у друку адзначалася 100-годдзе з дня нараджэння пісьменніка.

І, вядома ж, не абмінуць наведвальнікі ўвагі асаблівых рэчаў Ц. Гартнага, лістоў з яго архіва.

НАШ КАР.

Сёлетні год парадуе, будзем спадзявацца, чытачоў шмат якімі цікавымі кнігамі, што выйдучь у рэспубліканскіх і цэнтральных выдавецтвах. Аднак гэтая — па ўсёй бачнасці, — будзе асабліва. Выдавецтва «Молодая гвардия» мае намер выпусціць у серыі «Жизнь замечательных людей» раман Алега Лойкі, у якім асэнсоўваецца жыццёвы і творчы шлях Францыска Скарыны.

Наш карэспандэнт гутарыць з Алегам Антонавічам Лойкам аб яго новай працы, аб праблемах мастацка-біяграфічнага жанру ў рэспубліцы, бо, як вядома, менавіта ён стаў тым аўтарам, дзякуючы якому беларусы змаглі «прабіцца» нарэшце ў згаданую серыю («Янка Купала», М., «Молодая гвардия», 1982 г.).

ПІСЬМЕННІК І КНІГА

КАБ ЗРАЗУМЕЦЬ СКАРЫНУ...

— Алег Антонавіч, у апошні час, як вядома, узрасла цікавасць да мінулага народа, яго гісторыі, бо гісторыя — і скарбонка чалавечай памяці, і своеасаблівы наталізатар грамадскай думкі, які дапамагае лепш зразумець наша сёння і зазірнуць у дзень заўтрашняга. На хвалі гэтай цікавасці да гісторыі ўзнікла цікавасць і да мастацка-біяграфічнага жанру, асабліва да кнігі, што выходзіць у такой папулярнай серыі, як «Жизнь замечательных людей». І вось кожны гадоў назад вы рашаецеся ўзяцца за твор з арыенціроўкай менавіта на гэтую серыю. Я маю на ўвазе кнігу «Ян агонь, як вада...». Хаця ў вас, здаецца, не было вопыту працы ў прозе, у жанры біяграфічнага рамана... Што гэта — «смелость города берет...»?

— Хутчэй — не смеласць, бо вельмі доўгія былі зборы, сумненні, угаворы, проста боязь перад аграмаднасцю задачы, яе незвычайнасцю, складанасцю. Але што вопыту не было — гэта, відаць, не зусім дакладна, бо, калі вы чыталі маю «Гісторыю беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд», то, напэўна, заўважылі праслойкі матэрыялаў, надрукаваных у ёй петытам, дзе я спрабаваў даць белетрыстычны партрэт ці па-белетрыстычнаму падсвятліць у эсэістычнай манеры некаторыя моманты з біяграфіі В. Дуніна-Марцінкевіча, Яна Чачота, Яна Баршчэўскага, Францішка Багушэвіча, ды і Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча. Гэта была ўжо поўная вывучка, як нездарма я спрабаваў форму «Штрыхі да партрэта», пішучы артыкулы пра Максіма Танка, Івана Шамякіна, Янку Брыля. Ды, відаць, не такая ўжо непраходная мяжа паміж прозай і паэзіяй, калі ўспамінаць як быццам і парадаксальнае, на першы погляд, выказанне Б. Пастарнака, што самая найлепшая паэзія — проза. Ды я, напісаўшы цяпер ужо і пра Францішка Скарыну, не лічу, што стаў праймакам, бо кіраваўся больш «выслухоўваннем» музычнага пачатку. Для мяне гучыць запаветна блокаўскае «слухаць Музыку рэвалюцыі». У літаратуры асноўнае, на мой погляд, пачуць час у яго адметнасці, я б сказаў, вібрацыі, трымцэнні, пачуць музыку душы і мыслі чалавека ў пэўным часе. Музычны пачатак пераважае ў паэзіі Янкі Купалы — гэта даследчыкам адзначана.

Можа, даследчыкі старабеларускай літаратуры менш адчулі душу Францыска Скарыны як паэтычную, трымцліва-музычную, узнісла-літургічную. Адчуць яе і асабліва нейкім

чынам замацаваць у форме — вось мая была задача — не ведаю, ці ўдалося мне яе здзейсніць. Але, мабыць, праўду гаварыў Максім Горкі: «Пісаць — гэта значыць спяваць». І гэта асабліва адчуў я, пішучы пра Ф. Скарыну.

Дазвольце не згадзіцца з вамі і ў тым, што нібы на адной толькі хвалі сённяшняй цікавасці да гісторыі ўзнікла цікавасць да біяграфічнага жанру. Увогуле гэта перабольшанне, што асабліва наш час цікавіцца гісторыяй. Цікавасць, прытым абвостраная, была і ў другія часы, ужо ў даваенны час, і ў вайну. Барыс Мікуліч пра нашэсце Напалеона пісаў у вайну, пра Максіма Багдановіча — у першыя пасляваенныя гады. А пастаянная цікавасць да гісторыі Максіма Танка, Янкі Сіпакова, не кажучы ўжо пра Уладзіміра Караткевіча. Мікола Садковіч пісаў раман свой пра Ф. Скарыну ў першыя пасляваенныя гады, яшчэ пад час вайны п'есу пра Скарыну стварыў Міхась Клімковіч. Праўда, без росту агульнага ўзроўню нашай літаратуры немажлівы быў подступ да такой выдатнай серыі, як «ЖЗЛ».

— Раман-эсэ пра Купалу я чытаў з неаслабнай цікавасцю, падзяліўся сваімі ўражаннямі на старонках «Вячэрняга Мінска». Большасць чытачоў таксама самай высокай думкі аб кнізе. І разам з тым, сямю-таму нешта ў рамане не спадабалася, сямю-таму не хацелася ўсёй праўды пра Янку Купалу. Не хацелася... Але ўспоміні вядомае выказанне Верасаева, які сам нямаў зрабіў у справе напісання біяграфій вялікіх людзей: «Па-сапраўднаму вялікі чалавек з гонарам вытрымлівае самыя «інтымныя» паведамленні аб сабе. А не вытрымае і не трэба»...

— Янка Купала сапраўды з гонарам вытрымлівае самыя «інтымныя» паведамленні аб сабе. На жаль, не ўсе з яго акружэння вытрымлівалі. Ды не мая ці кагосьці ў тым віна: людзі — характары, характары — людзі, як кажуць, не сыходзяцца. Мые прапакалі, напрыклад, што я ў чымсьці ачарніў «Нашу Ніву». Як высока я ўсведамляю подзвіг «Нашай Нівы», я меў мажлівасць засведчыць на старонках «ЛіМа» пад час 80-годдзя гэтай газеты. Але калі мне як даследчыку і эсэісту прыйшлося зайсці пад страху рэдакцыі «Нашай Нівы», то я і аказаўся паміж рознымі характарамі, паміж людзьмі з рознай сацыяльнай псіхалогіяй і рознымі індывідуальнымі тэмпераментамі. Уз-

маадносіны гэтых людзей абвастралі любоўныя калізіі. Я ўсяго толькі памкнуўся напісаць праўду характараў, сутычкі на глебе прыватнай, якія ў 30-я гады вульгарызатарамі пачалі аб'яўляцца класавымі сутычкамі. Мне было важна паказаць вульгарна-сацыялагічную фальсіфікацыю. Супадзенне палітычных поглядаў людзей, якіх сабрала вакол сябе «Наша Ніва», не было для мяне прадметам абмеркавання. І не мая, паўтараю, віна, што «інтымных» паведамленняў аб сабе нехта з супрацоўнікаў «Нашай Нівы» не вытрымаў, не аказаўся тым «безупрэчным» героем, як яго некаторыя ўяўлялі. Уладзімір Караткевіч гэтае непрыняцце некаторымі «небезупрэчнымі» нацыянальнага героя ў размовах са мной кваліфікаваў як «младчэства», інфантальнасць нацыянальнай свядомасці...

— Дарэчы, і карыфей біяграфічнага жанру Андрэ Маруа таксама смела ўваходзіў у «святая святых» жыцця вялікіх людзей. Нагадаем хоць бы яго раман пра Байрана, нядаўна перавыдадзены «Вышэйшай школай». Да Маруа пісьменнікі-біяграфісты (разумею ўмоўнасць падобнага азначэння), як правіла, абыходзілі ўвагай усё тое, што магло б змяніць чытацкае, «хрэстаматыйнае» ўяўленне пра вядомага чалавека, некалькі «прыніжэнняў» яго ў вачах наступнікаў. Зноў жа выпадак з Верасаевым. Інігія янога пра Пушкіна і па сённяшні дзень ўспрымаецца далёка не адназначна...

— Без гэтай смеласці і некарыфёю біяграфічнага жанру ніяк не абйсціся. За смеласць трэба і расплачвацца. Я ведаў наперад, пішучы пра Янку Купалу, што буду ўспрыняты неадназначна. Напэўна, неадназначна буду ўспрыняты і са Скарынай. Серыя «ЖЗЛ», аднак, гэта ўлічвае, бо, напрыклад, пра некаторых рускіх класікаў у ёй выходзілі ўжо кнігі не толькі аднаго, але і двух аўтараў — кнігі розных канцэпцый. Буду толькі рады, калі новы, другі аўтар «жэзэлаўскага» Купалы з'явіцца ў нас.

— Напісаўшы раман пра Янку Купалу, вы ўзяліся за кнігу пра Францыска Скарыну. Відаць, на такое жаданне паўплывала не столькі тое, што набліжаецца 500-годдзе з дня нараджэння нашага вялікага суайчынніка? Хутчэй за ўсё вас, відаць, вабіла сама яго постаць, постаць мысліцеля, вучонага, пісьменніка — нашага беларускага Ламаносава...

— 500-годдзе з дня нараджэння Францыска Скарыны паўплывала самым непасрэдным чынам. Бо якраз маючы на ўвазе гэтую вялікую дату,

чарговы свой спецсеминар для студэнтаў філфака, на якім я працую, быў прысвечаны мной праблемам вывучэння жыцця і спадчыны Ф. Скарыны. Яшчэ не было задуму пісаць пра Ф. Скарыну, а скарынаўскі спецсеминар я ўжо вёў. І спачатку была не так задума кнігі, як паглыбленне ўвогуле ў старабеларускую літаратуру, якое пачалося ў мяне з курсам чытання яе на стаяцяннах філфака. Увогуле ж маленькі курс лекцый па старабеларускай літаратуры я чытаў ужо з 1956 года. Але сапраўднае паглыбленне ўсё ж пачалося ў апошнія 10 год. Нічога з нічога не вынікае! Пабываў я некалі — у 1966 годзе — першы раз у Празе, на Градчанах, напісаў верш пра Ф. Скарыну, які друкаваўся ў вашай газеце. Чытаючы ж старажытную беларускую літаратуру, ішоў неўпрыкмет самому сабе да Ф. Скарыны.

Не ўтаю, пісаць пра Скарыну мне прапанавалі: яшчэ не выйшаў у «ЖЗЛ» «Янка Купала», а тагачасны загадчык рэдакцыі Валодзін Уладзімір Віктаравіч пачаў мяне, што называецца, агітаваць за Скарыну. Я яму вельмі і сёння і заўсёды буду ўдзячны за яго настойлівасць у агітацыі і за веру ў мяне. Калі ў пябе вераць, гэта абуджае ў табе новыя намаганні, гэта той штуршок, з якога ўсё можа пачацца.

«Вабіла», можа, завельмі прыгожае слова. Кожны з нас разумее, што ёсць Францыск Скарына для беларусаў, для ўсяго ўсходне-славянскага Адраджэння, для свету ўвогуле. І я ж не проста паслухаў угаворы і ўзяўся за перо: угаворы прымусілі мяне дзеля творчай ужо задачы перагледзець усё, што я да гэтага ведаў пра Скарыну і прачытаць зноў усё, што я мог прачытаць пра Скарыну. Я паставіў наперш задачу прачытаць таксама ўсё пра даскарынаўскі час. Чалавека трэба выводзіць з-пад квадратнага кораню не толькі свайго часу, але і з прадгісторыі. У выпадку Скарыны, не толькі з эпохі Адраджэння, але і з XV—XII стагоддзяў, — са «Слова пра паход Ігаравы», з Грунвальда і наогул з новай эры, з часоў, калі пісаліся Іліяда, Бібілія, як і з часоў тае Русі, якую яна была да з'яўлення граматы на ёй Кірылы і Мяфодзія. І ўвогуле, каб зразумець Скарыну і прадскарынаўскі час, мне трэба было змяніць традыцыйнае бачанне нашага Сярэднявекя і Адраджэння толькі на карызоце Захад — Усход, бо Полацк прымусіў на сябе глядзець і як на горад на шляху з варагаў у грэкі, гэта значыць, і на вертыкалі Поўнач — Поўдзень, на перасячэнні гарызанталь і вертыкалі. Дасюль у разуменні адраджэнства Скарыны ўлічвалася гарызанталь Усход — Захад і як бы забывалася, што само заходнееўрапейскае адраджэнне XII—XIII стагоддзяў ішло ад уплываў Візантыі, што цераз Канстанцінопаль ляжаў шлях Антычнасці ў Заходнюю Еўропу. Забываўся і другі паўдзённаславянскі ўплыў на Беларусь, які меў сваім вынікам перабіўку змрочнасярэдневекявага аскецкага хрысціянскага ідэала светлапачушчэвым ісіхазмам з заклікам «звядзі розум свой у сэрца». Пад уплывам ісіхазма Скарына як бы ўслед за адным з заходнееўрапейскіх філосафаў сваімі і прадмовамі, і гравюрамі, і буквіцамі свярджжае: «Божая глыбіня — мая глыбіня. І мая глыбіня — Божая глыбіня». Сын Полацка, а значыць, вобразна кажучы, і сын полацкага Сафііскага сабора, Скарына ішоў найперш за мудрым пачаткам свету, мудрасцю ў сэрцы чалавечыя стукваючыся. Імя «Сафія» — імя мудрай. З Полацка мудрасць Скарыны пачыналася і ўбірала мудрасць усяго свету.

— Калі вы пісалі раман пра Янку Купалу, ішлі літаральна на цаліку. З напісання пра народнага песняра больш-менш вытрымлівае строгія крытэрыі, (Значэнне на стар. 6).

Апавяданням у зборніку п'сьменніка-пачаткоўца Анатоля Бароўскага «пашанцавала» больш (хоць, прада, не ўсім), чым аповесцям. Пашанцавала на мастацкую аддачу аўтара, душэўную шчодрасць, непасрэдную жыццёвую напоўненасць.

Тут катэгорычна не скажаш, што яны — напрыклад, першыя два з іх «Каліна пад акном» і «На схіле дня» — напісаны з прычыны звычайнага літаратурнага свербу. Не. У гэтых творах адчуваецца патрэба аўтара выказацца, падзяліцца з чытачом убачаным, асабіста перажытым.

Гэтыя апавяданні пра сённяшні дзень вёскі, яе жыхароў. І яны паўней выяўляюць п'сьменніцкую індывідуальнасць Анатоля Бароўскага, чым, напрыклад, «Верасы» і «Сустрэча», дзе рэтраспектыўна ўзнаўляецца ваеннае ліхалецце, тое, што не з асабістага душэўнага вопыту аўтара, а толькі перапыты даўно вядомага, апісанага.

Сітуацыя ў апавяданні «Каліна пад акном» не новая ў нашай літаратуры: туга адзіночкі бацькоў, старых Яўцея і Насты, па дзеях, якія, паканчаўшы «высокія» школы, разляцеліся па гарадах. Не новая і праблема ў творы: міграцыя моладзі ў горад, згубнае і шпаркае пастарэнне сяла, яго малалюддзе.

Новае ж у апавяданні тое, што п'сьменнік разам з героямі цвяроза ацэньвае рэальныя гэтыя працэсы і з'явы: яны сёння непазбежныя, бо людзі патрэбны не толькі вёсцы, але і гораду. Есць і разважнае разуменне (замест ужо звыклых для чытачоў бесплённых і слёзных нараканняў састарэлых герояў на лёс) і тым самым апраўданне дзяцей: вядома, цяжка без іх, але ж у іх сваё маладое жыццё, свае памкненні, прага пазнання вялікага свету.

Тут варта нагадаць і пра вобраз расцвітаючай каліны, якую некалі пасадзіла для хворага бацькі дачка. Емкі мастацкі вобраз! Ён — як сімвалічнае сведчанне не толькі душэўнай прыгажосці Насты, але і непарыўнай сувязі вёскі з горадам, бацькоў з дзецьмі, у сэрцах якіх вёска жыве тры-

ла і надзейна. Таму зусім лагічна, што назва апавядання стала і назвай кніжкі.

Гэтак жа непасрэдна, нязмушана трансфармуецца жыццё і ў апавяданні «На схіле дня». Тут надзённыя выскочыя праблемы разглядаюцца з іншага боку: як і чаму замацоўваецца моладзь на сяле. Гэтыя прабле-

між тым ідзе пра каханне, пра маладыя і ўзнёслыя пачуцці.

Дык у чым жа прычына? П'ўна, найперш у тым, што ўсе нягоды, горкія і радасныя хваленыя герояў не сталі бедамі і хваленымі іх творцы, між імі лёгка заўважаецца дыстанцыя, сумнае поле адчужанасці і абьякавасці.

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

ПАТРЕБА ВЫКАЗАЦА

Анатоль Бароўскі, Каліна пад акном, Аповесці і апавяданні. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

мы пераканаўча прасочваюцца па паводзінах, учынках і перажываннях выпускніка школы Лёніка, высвечваюцца ўсім настроём апавядання. Такіх сапраўды сялянскіх хлопцаў і дзяўчат, якія застаюцца працаваць на зямлі сваіх бацькоў, ведаю, нямаю, але пра іх чамусьці мала пішуць нашы маладыя і немаладыя празаікі. (Згадаю хіба апавяданне Віктара Карамазова «Жаўранак»).

Вобраз-характар Лёніка, як і яго суседа Арсеня, а ў «Каліне пад акном» — Яўцея і Насты — выпісаны апавядальнікам пераканаўча, праўдзіва. (А менавіта падобныя людскія характары — тая аснова, на якой трымаецца і якой жыве сапраўдная літаратура). Значыць, Анатоль Бароўскі можа пісаць свежа, цікава, хвалююча...

У зборніку змешчаны дзве аповесці: «Вера-Вераніка» і «Шыпшынавы цвет». Жыццёвая сфера першай — вясковая, другой — гарадская, вытворчая. Агульнае, што нітуе гэтыя творы, — тэма выхавання моладзі.

Звернемся да аповесці «Вера-Вераніка». Чытаеш яе і здзіўляешся: ні эстэтычнай радасці, ні хвалевання. А гаворка ў ёй

Пішучы аповесць, аўтар, здаецца, больш адштурхоўваўся ад белетрыстычных стэрэатыпаў не лепшага гатунку, ад сваіх літаратурных уяўленняў і надуманых схем, чым ад рэальнага вясковага жыцця, якое Анатоль Бароўскі, адчуваецца, добра ведае. І схема ў аповесці праглядваецца ўжо ў выглядзе ўсё таго ж банальна-традыцыйнага... не, не трохкутніка, а нават чатырохкутніка.

Ігар Цімончык, герой аповесці, заляцаецца да бухгалтаркі Веры. У той жа час дзючыну ўпотаі кахае аграном Арцём Жогла, пра што Вера, зразумела, не здагадваецца. У сваю чаргу па Жоглу «сохне» другая бухгалтарка, Тоня, а той нібы невідучы...

Ужо сам пераказ падзейна-сюжэтнага вузла аповесці гаворыць пра яе як пра твор апісальнай, «сярэдняй» літаратуры. Высокамастацкія творы, як пісаў, да прыкладу, У. Салаўхін, немагчыма пераказаць: іх можна ці толькі цытаваць, ці толькі чытаць.

У межах вышэйзгаданай схемы і вакол яе развіваюцца падзеі аповесці. Калі б А. Бароўскі абмежа-

ваўся толькі імі, то гаварыць пра «Вера-Вераніку» як пра мастацкі твор нам, хутчэй усяго, не давялося б. Але першаступенны клопат у п'сьменніка быў іншы: паказаць, а то і даследаваць працэс перавыхавання Цімончыка, «Ігара-Дамавіка», як называюць яго ў Турбіцы, што азначае — «пусты, несур'ёзны чалавек, пералётная «птушка».

Але ж ці напярэдзе ён такі? Не — упэўніваецца Вера пасля знаёмства з ім. Наадварот, хлапчына і сур'ёзны, і разумны, і быццам ніякі не піток. Словам, пустая вясковая пагалоска. Тады чаму гэтага Цімончыка трэба абавязкова перавыхоўваць? Ды яшчэ сілай кахання, сілай душэўнай прывабнасці Веры-Веранікі?

Аказваецца, трэба, бо хутка высвятляецца, што Ігар заядлы «шабашнік», а таму дармаед, да ўсяго ж — сапраўды апіхова, жыццёвы кумір якога — Курдаў, таксама «шабашнік», які жыве «зможна, моцна, даміну адбудаваў, як казарму, а пад ёй такі сатарэнні».

Выходзіць, што каханне ў яго эгаістычнае, з разлікам — у Веры ён бачыць не жонку, а найперш памочніцу на шляху да заможнасці, сытасці і багацця.

«Нам жа жыць разам, багацце нажываць. А яно, як казаў Курдаў, само ў рукі не даецца. Я, Вераніка, хачу багацця... Першае — машыну. Далей. Каб была свая гаспадарка. Агарод. Цяпльцы. Свежыя агуркі, памідоры, ружы і цюльпаны... Усё гэта на базар... Зімой я буду ездзіць на шабашку. А ўлетку — цяпльцы і агарод будуць даваць прыбытак. Слясарыць буду пры тваім бацьку, каб за тунейдча не лічылі...»

Такім Цімончыка Вера не можа прыняць. Таму і бярыцца яе выхоўваць, вярчыць, што ён пераменіцца, што яна паможа стаць яму чалавекам.

Гэта, безумоўна, пахвальна. Кепска толькі, што ход перавыхавання паказваецца не самымі лепшымі сродкамі. Дыялогамі-натацыямі.

«— Грошы ператварылі цябе ў раба, ты страціў чалавечае аблічча, на каго ты стаў падобны?»

— Няпраўда. Я не раб, я

гаспадар... Магу прабіць рублём любую сцяну — бетонную, нават жалезную. У мяне прычып — не пашкаду для дзела сотні, заўтра яна тысячай абернецца. І ўсё акупіцца. У гэтым я пераканаўся, Вераніка, даўно і неаднойчы.

Цвёрдасць, з якой гаварыў Ігар, палохала Верку: яна баялася таго, што ніколі не зможа пераканаць яго ў адваротным. Слоў не знойдзе такіх».

Падобныя аголена-просталінейныя размовы ды яшчэ нудныя апісанні «расцякаюцца» амаль па ўсім творы. Яны падмяняюць сапраўдны роздум, рэальныя пачуцці, якіх відавочна нестася аповесці. Не, не ўдалася з Веркі выхавальца. Поўнае фіяска яна церпіць: Ігар, напіўшыся, пабіў яе. Ды і аўтару, думаецца, ягоны герой добра-такі надакучыў. І ён нечакана «сплаўляе». Цімончыка, а пасля і Верку, на БАМ і гэтым, зразумела, распісваецца ў сваёй бездапаможнасці як псіхолаг. Маўляў, няхай яго там выхоўвае «будоўля веку», калектыў. Або сам перавыхоўваецца — пры падтрымцы Веркі. Па-за ўвагай чытачоў. І дзіва: адрозу зрухі. Нешта ў ім змянілася, перайначылася — зразумела Верка, калі прачытала пісьмо Ігара з БАМА. А ў пісьме: «Я шмат чаго зразумеў тут, за тысячы кіламетраў ад цябе, ад Турбінікі. Працую ў брыгадзе вальшчыкам лесу. Хлопцы добрыя, зразумелі мяне, падтрымалі! Я раскажаў усё ім пра нас, пра наша каханне».

Усё гэта, канечне, літаратуршчына. І як бывае ў такіх выпадках, аповесць расквечваюць стыльвыя газетныя штампы. («Паездкі ў Новарасійск на Малуую зямлю, у Геленджык, экскурсія на дачу Караленкі, дзе працаваў п'сьменнік, — усё было для яе цікавым. Кожны дзень быў насычаны нечым новым, нязведаным»). І трывіяльныя саладжавы-ружовыя сцэны, якія замілавана распісвае аўтар пад час сустрэч закаханых. І страхалюдны воблік Курдава (а як жа іначай: адмоўны герой!).

Аповесць шматслоўная, у ёй нямаю лішніх сюжэтных ліній, якія не «працуюць» на асноўную задуму твора. (Напрыклад, Лукашукі і Қанцавога,

КАБ ЗРАЗУМЕЦЬ СКАРЫНУ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

здаецца, толькі невялікая аповесць Зінаіды Бандарынай «Ой рана, на Івана», але ж гэта толькі пра дзіцячы і юнацкія гады Купалы. Да вобраза ж Скарыны звярталіся ўжо і да нас — ёсць, скажам, раман Міколы Садковіча, пра які вы ўжо гаварылі, пастаўлены фільм пра першадрукара. Цікавую кнігу для дзяцей напісаў Анатоль Клышка. Гэта спрыяла ў працы ці, наадварот, ускладняла яе, палюлькі неабходна было нешта ўдакладняць, штосьці адмаўляць?

— На жаль, навуковага гістарызму вельмі мала і ў рамане Міколы Садковіча, і ў фільме пра першадрукара (іх негістарызм — асобная тэма). Яны мне дапамагчы не маглі.

— Пра Янку Купалу, калі прадаўца аналогію, ёсць нямаю ўспамінаў людзей, якія ведалі яго — сябравалі з ім, разам працавалі, лічаць яго сваім наставнікам, часта бывалі ў Купалавай сям'і. Тут жа хутчэй за ўсё пад руной былі ў вас архіўныя матэрыялы са сваёй скупой мовай, ды навуковыя даследаванні. Відаць, было ў вас, як у даследчына, жаданне знайсці тое, чаго не адшукаць дагэтуль іншыя?

— Нейкіх новых фактаў пра Ф. Скарыну я не шукаў. Мэты нават такой не ставіў. Пасля такога выдатнага скарыназнаўцы, як А. В. Флароўскі, што-небудзь новае знайсці цяжка. Невядомае пра Ф. Скарыну ёсць нап'ўна ў архівах Ваты-

кана, але іх матэрыялы пакуль што не сталі здабыткам даследчыка. Мая кніга грунтуецца на тых сарака—пяцідзесяці дакументах, якія былі ўжо ў распараджэнні Скарыніяны. Я толькі імкнуўся да новага асэнсавання вядомых матэрыялаў, у чым мне вельмі дапамагалі артыкулы аб Ф. Скарыне Уладзіміра Калесніка, а таксама яго заўвагі як рэцэнзента майго рукапісу кнігі.

— Дыскусія, якая вялася нядаўна на старонках «Літаратурнай газеты» аб праблемах біяграфічнага жанру, заспела вас у час працы над кнігай. Многае ў гэтай гаворцы выказвалася занадта катэгорычна, дыскусійна, палемічна, але было і тое, што не можа не заслугоўваць увагі: наколькі ў падобных творах магчымы мастацкія домысел, ці не супярэчыць ён гістарычнай праўдзе? Зразумела, без домыслу не абыходзіцца. Есць у літаратуры выпадкі, калі п'сьменнік, працуючы над біяграфічным творам, «прадбачыў» такія факты з біграфіяй, якія значна пазней былі даназаны даследчыкамі. Нешта падобнае, здаецца, атрымалася ў Тынянава пад час напісання ім рамана пра Аляксандра Грыбаедава.

— Лічыце, што мае, кажучы вашымі словамі, кнігі мастацка-біяграфічнага жанру — слова ў дыскусіі аб праблемах гэтага жанру. Калі ў мяне было мала фактаў, дык у астатнім я проста вымушаны быў слухаць інтуіцыю, ісці на дадумванне.

(Даруйце: «домысел» па гучанні блізкае да «вымысел». То лепш «дадумванне», чым «вымысліванне»). Але ж дадумванне дадумванню розніца. Дадумванне, па-майму пераконанню, павінна абспірацца на рэальны грунт — па прычыну вылучэння чацвёртага ці пятага, калі тры ці чатыры факты табе вядомыя; па ўгаданні характару і выяўлення з сутнасці характару ўчынкаў гістарычнага персанажу, яго манер, жэстаў, маўлення; па метаду дэдукцыі: адгядкі прычыны, калі ёсць вынікі; адгядкі выніку, калі ёсць толькі прычыны. Так, у кнізе пра Ф. Скарыну я, напрыклад, шукаючы першапачына арышту Ф. Скарыны ў Пазнані, выйшаў на Альбрэхта Гаштаўта, які быў на той час першай асобай у Вялікім княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім. Першая асоба не магла не сутыкнуцца з першадрукаром.

Карацей: спроба паставіць Ф. Скарыну ў рэальнае асяроддзе дзеячаў яго часу — гэта ніякі не домысел: лёс Ф. Скарыны залежаў і ад караля Жыгімонта I і яго жонкі Боны Сфорцы, і ад віцэ-караля ў Вялікім княстве Альбрэхта Гаштаўта, і гетмана Канстанціна Іванавіча Астрожскага, які залежаў ён і ад віленскага біскупа Яна і нават ад сакратара вялікакняжацкай канцэлярыі Альбрэхта Гаштаўта Дзеадата Септэнія, які мог баяцца згубіць сваю пасаду пісара, сваё гусінае перо, уступіўшы друкарскаму варштату Ф. Скарыны! Само жыццё, такім чынам «закручвае» сюжэт: сачы за ім аўтар біяграфічнага жанру, дадумвай, што ў галовах і сэрцах тваіх падглядных дзеецца.

Думаю, што будзе цікава сачыць за ўсім гэтым і чытачу... — Якімі, Алег Антонавіч, бачыцца вам перспектывы развіцця біяграфічнага жанру ў рэспубліцы, дзе сапраўды ўжо непачаты край работы? Пакуль што выдадзены толькі дзве кнігі ў серыі «ЖЗЛ», некалькі выйшла ў бібліятэцы «Герои Советской Родины», якую выпускае Выдавецтва палітычнай літаратуры ў Маскве. Але ж у тым жа Палітвыдэ выходзіць і вельмі цікавая, папулярная серыя «Пламенные революционеры». На жаль, ніхто з беларускіх п'сьменнікаў у ёй пакуль што не выступіў. Я не кажу ўжо пра серыю «Слава твая, Радзіма!» (спачатку «Слава твая, Беларусь!» (выдавецтва «Юнацтва»), якая літаральна «здабываецца»!

— Вы, па сутнасці, сваім пытаннем на сваё ж пытанне адказваеце: перспектывы развіцця біяграфічнага жанру ў рэспубліцы самыя шырокія. Толькі, як кажуць, рукі трэба прыкладзіць. Наша гісторыя — і самая блізкая, і самая далёкая — гераічная, як гісторыя любога народа. Тут работы не на адно пакаленне п'сьменнікаў.

— Аднак і сам Алег Лойна, відаць, жано не зможа развітацца з жанрам, які ён асвоіў пасляхова. Мне, напрыклад, бачыцца ў серыі «ЖЗЛ» ваша кніга пра Максіма Багдановіча. Тым больш, што падмурак яе ўжо ёсць — ваша манագрафія «Максім Багдановіч»!

— «...Не зможа развітацца...» Відаць, не змагу, тым больш, што, як і Францішак Скарына, люблю лацінскую прыказку: «Optime triam perfectum» — усё, што складаецца з трох, выдатнае. Хто будзе маім трэцім аўтарам, няхай гэты пакуль застанецца таямніцай.

Інтэрв'ю ўзяў Аляксей МАРЦІНОВІЧ.

Часопісы ў студзені «ПОЛЬМІЯ»

Загаловак «Пакуль не позна» аб'яднаны публіцыстычны выступленні М. Шыманскага «Урокі Салігорска» і А. Петрашкевіча «Непазбытая горыч».

Друкуюцца вершы П. Панчанкі, В. Макаравіча, Г. Пашкова, Зянона, А. Дзвіжа.

Чытач пазнаёміцца з пачаткам раманаў «След ваўкалака» Л. Дайнекі і «Родны нут» Б. Сачанкі. Пад рубрыкай «3 літаратурнай спадчыны» прапануецца раман А. Мрыя «Запіскі Самсона Самася».

Да 200-годдзя з дня нараджэння Д. Байрана Р. Барадулін пераклаў некаторыя яго творы.

Аб праблемах развіцця гістарычнай навукі, яе задачы ва ўмовах перабудовы гутараць дырэктар Інстытута гісторыі АН БССР П. Петрыкаў і кандыдат гістарычных навук У. Міхнюк — «Жывыя карані памяці». Пра творчы шлях З. Азгура разважае Б. Бурыя — «Не рассячэш той вузел, не закранушы сэрца...». «Змаганне вёў за волю» — нататкі У. Конана пра літаратурна-эстэтычныя погляды К. Каліноўскага. «Новыя штрыхі жыццця» В. Дуніна-Марцінкевіча прапануе Ф. Янушкевіч.

Новыя кнігі рэцэнзуюць М. Арошка, М. Вышыньскі, У. Дзянісаў, А. Жлутко і А. Мальдзіс, Я. Камароўскі.

Часопіс адкрывае раздзел гумару і сатыры «Дзядоўнік на Парнасе». З эпіграмамі выступае А. Клышка.

«МАЛАДОСЦЬ»

Багата прадстаўлена паэзія — вершы Р. Барадуліна, В. Гардзю, А. Тананы, М. Бусько, П. Шрубца.

Валодзькі і Веркі, Лукашукі і Янікі).

Падобныя выдаткі яшчэ больш праяўляюцца ў другой аповесці А. Бароўскага «Шыпшынавы цвет». (Назва хоць і прыгожая, але надуманая, выпадковая). Тут таксама даследуецца праблема выхавання маладога чалавека — Жэнькі Чыжа. Слоў няма, праблема важная і вострая, асабліва ў наш час, але вырашаць гэту праблему трэба на канкрэтнай і праўдзівай сітуацыі-канфлікце. Такой жа сітуацыі-канфлікту ў гэтай аповесці няма. Дакладней, яна ёсць, але па сутнасці сваёй — надуманая, штучная.

Ці так ужо патрэбна выхоўваць Жэньку Чыжа, галоўнага героя аповесці, як да таго імкнецца сакратар камітэта камсамола і, вядома ж, брыгада, дзе працуе хлопец? Логіка падказвае: ён (у мінулы — лепшы навучэнец вучылішча) як быў цікавым і жывым падлеткам, такім і застаўся. А ў калонію трапіў, бо пакатаўся на чужой машыне. На такі ўчынак Жэньку падбіў «няўраўмінык Шурупа, сусед па парце». Чыж усю віну ўзяў на сябе: вырочуў Шурупу, у якога хварэла машына.

Вось такая ў аповесці пасылка: герой — нядаўні «зэк», а значыць сапсаваны чалавек, на якога трэба ўздзейнічаць. І ўздзейнічаюць. Дый сам Жэнька Чыж стараецца самавыхавацца. Неўзабаве прыходзяць і поспехі. Выдатна працуе, становіцца нават рацыяналізатарам (гэта ўжо абавязковы атрыбут у падобным «выхаванні»).

Што гэта? Звычайная літаратурная гульня, імітацыя рэальнага жыцця. Ці не лепш было б аўтару без розных надуманых схем, зацікаўлена, шыра і грунтоўна раскажа пра духоўнае і прафесійнае станаўленне маладога рабочага? Вядома, нялёгка пісаць на вытворную тэму, затое вельмі лёгка яе скампраметаваць...

Зборнік «Каліна пад акном» сведчыць, што аўтар імкнецца пашырць тэматычнае поле сваёй творчасці. Але ж такое пашырэнне не павінна ісці на шкоду мастацкай вартасці твораў.

Міхась ВЫШЫНСКІ.

Змешчаны раздзелы «3 новай кнігі» Б. Сачанкі, апавяданне У. Караткевіча «Маленькая балерына».

Пра жыццё сучаснай моладзі разважае В. Ждановіч — фотанарыс «Сцежка да вуліцы».

Сярод іншых матэрыялаў публіцыстычны нататкі А. Ярася «Сімтом аварыйнасці», успаміны С. Грахоўскага «Два лёсы — дзве трагедыі», артыкул Л. Зубарава «Пешкавы і Багдановічы», рэцэнзія Я. Янішчыца на кнігу Д. Бічэль-Загнетавай «Даўняе сонца».

«НЭМАН»

Пад рубрыкай «3 літаратурнай спадчыны» прапануюцца ў перакладзе Б. Спрычанна вершы А. Гаруна. У пазычнай падборцы змешчаны таксама творы М. Кусянкова (пераклад Ф. Яфімава і Б. Спрычанна) і нізка вершаў В. Тараса «3 розных гадоў».

Апавяданне І. Пташнікава «Львы» рускамоўны чытач сустрэне ў аўтарызаваным перакладзе У. Кудзінава.

«Фантастычная, з уступкамі рэалізму аповесць» — так вызначыў Э. Снобелеў жанр сваёй новага твора «Гладыятар».

Лёс выдатнага сына беларускага народа прасочвае ў нарысе «Каліноўскі» Г. Нісялёў.

П. Апаровіч, М. Дубоўскі, В. Ляшчынскі ў дакументальных запісах «Антражыцы» звяртаюцца да пачатковага перыяду Вялікай Айчыннай вайны, калі на часова акупіраванай ворагам тэрыторыі зараджаўся партызанскі рух.

Сярод матэрыялаў нумара артыкулы «Ёсць лінія праўды» Э. Пугачовай, «Куды схаваліся агонь?» Г. Егарэнкавай, рэцэнзія Б. Бур'яна, В. Рагойшы, падборкі «Чалавек і прырода», «Учора, Сёння, Заўтра», іншыя публікацыі.

Член-карэспандэнт АН БССР Аркадзь Жураўскі ў сваім артыкуле «Ён зваўся Францішак» вельмі слушна піша: «Мы ж павінны перш за ўсё прыняць пад увагу форму імя Скарыны ў яго выданнях, бо іменна тут выражана аўтарская воля выдаўца». Ці ж можна супраць гэтага пярэчыць? Шкада толь-

дамаля: «Каб пераканаць У. Казберука, што вызначэнне зыходнай формы па формах ускосных склонаў цалкам правамерна, спашлёмся на самы свежы факт. Даследчыкам Скарыны, у тым ліку і У. Казберука, вядома (я гэта ўспрыняў як камплімент і лічу сваім абавязкам падзякаваць. — У. К.),

дастаткова адукаваны, мог бы падумаць, што ад назойнага склону. А вось сапраўды вучоны скажа, што чалавек адмовіўся ад формы назойнага склону.

Няўдзячная справа аспрэчваць кожнае палажэнне артыкула А. Жураўскага таму, што яны, як правіла, сваімі доўгімі,

равольскі называў Скарыну Францішкам. На гэта А. Жураўскі адказаў, што кніжка Старавольскага, у якой ўпамінаецца Скарына, была напісана на лацінскай мове, і тут ён мае рацыю. Але ён не ўлічыў, што ў Старавольскага лацінскай форме Francisus адпавядае польская форма Franciszek, у чым можна пераканацца, звярнуўшыся да яго трактата «Братні напаміны дысідэнтам у рэлігіі» (ён неаднаразова выдаваўся на польскай мове пры жыцці аўтара).

Што ж датычыць «лукавой тэндэнцыі», у якой я быццам падазраю рускіх аўтараў, дык яе няма ў паміне. Але пры аказіі нагадаю, што ў сучасным правапісе імені Францішак і Францішек паўне сумбур і незразумелы. І ў іх заблыталіся некаторыя беларускія аўтары.

Іншымуючы імёны ў беларускай і рускай мовах, як правіла, вымаўляюцца (і ў адпаведнасці з нормамі нашых моў пішуча) так, як яны гучаць у арыгінале: Франц, Францэска, Франсуа, Франсіс і г. д. Але чамусьці французскае імя Francois у адных выпадках перадаецца як ФРАНСУА, што адпавядае вымаўленню яго на мове арыгінала, а ў іншых — як ФРАНЦЫСК: ФРАНСУА Рабле, але ФРАНЦЫСК І. Тое ж самае назіраем і з італьянскім імем Francesco: ФРАНЧЭСКА Петрарка але ФРАНЦЫСК Асізскі.

Ствараецца ўражанне, што тут усё залежыць ад ранга і пасады чалавека: калі ён дзяржаўны або рэлігійны дзялч, то яму прысвойваецца ганаровае імя ФРАНЦЫСК (незалежна ад таго, ці ён француз, ці італьянец, ці беларускі першадрукар), а калі ён усяго толькі пісьменнік (скажам, Петрарка або Рабле), то яго імя перадаецца ў яго ўласным гучанні.

У сучасных савецкіх літаратурных энцыклапедыях (у тым ліку і ў аднатомніку «Літаратурны энцыклапедычны слоўвар», што пабачыў свет у 1987 г.) без якой бы там ні было «лукавой тэндэнцыі» нават імя нашага Багусьвіча пішацца ФРАНЦЫСК, а вось польскі пісьменнік Карпінскі — гэта ўжо ФРАНЦЫШЕК. Дзе тут логіка, паслядоўнасць ці заканамернасць?

А. Жураўскі даказаў у сваім артыкуле, што ў нас распрацавана і тэорыя фанетычнага правапісу мяккага «ц» перад галоснымі перадняга рада і гісторыка-этымалагічных прынцыпаў правапісу цвёрдага «ц» і г. д. Ёсць і тэорыя, ёсць і гісторыя, ёсць і канцэпцыя, ёсць і адпаведныя амбіцыі. Але ствараецца ўражанне, што ўся гэта складаная навука існуе сама для сябе і не звязана з моўнай практыкай.

Сама па сабе форма імені Францішак наводзіць на думку, быццам мы маем справу з чужым. Бо імя гэтае — чужое. У беларускай мове і ў беларускім, як кажуць лінгвісты, анамалічнае нямашка такога. Але ёсць людзі, якім гэта імпартаўна форма моцна імпадуе, выклікае заміланне і расчуленасць. Мабыць, таму яны так рашуча і цвёрда адкідаюць свойскую форму Францішак...

Скарына пісаў пра сябе: «Я, Францішек...» А. Жураўскі цвёрда заяўляе: «Ён зваўся Францішкам». Каму верыць? Сам я больш веру СКАРЫНЕ. Але думаю, што мы яшчэ сёння не маем права, не маем падставы лічыць пытанне канчаткова вырашаным. Ці не было б мэтазгодна абмеркаваць яго на нейкім салідным навуковым форуме, з удзелам спецыялістаў-даследчыкаў, усіх тых, хто меў бы магчымасць сказаць сваё аргументаванае слова «за» ці «супраць»?

Уладзімір КАЗБЯРУК.

СПРЭЧКІ, ПАЛЕМІКА

КАМУ ВЕРЫЦЬ?

Артыкул «Культура дыскусій», што з'явіўся летась у газеце «Правда», адгукнуўся на пытанні, якія хваляюць сёння многіх. Даўно вядома, што дыскусіі «становяцца інструментам пошуку ісціны», што «праз прызму палемікі яснаей бачацца моцныя і слабыя бакі... навуковай канцэпцыі» і што «праз дыскусію, праз супастаўленне меркаванняў мы шукаем і знаходзім правільныя адказы на пытанні...».

Друкуючы артыкул У. Казберука «Як усё ж звалі беларускага першадрукара?» («ЛІМ», 13. II. 1987), мы, прызнаем, не збіраліся распачынаць палеміку вакол імені Скарыны. Аднак А. Жураўскі аспрэчыў думку даследчыка («ЛІМ», 24.VII.1987), і хоць у прадмове было сказана, што яго артыкул «падагульняе размову на гэту тэму», — падагульняць, як высветлілася, яшчэ рана.

кі, што сам А. Жураўскі не мае ахвоты лічыцца са сваёй разумнай парадай. У яго не хапіла навуковай цярплівасці, каб хоць колькі-небудзь уважліва паглядзець, як першадрукар называе сам сябе. Дык паспрабуем памагчы яму ў гэтым. І звернемся да скарынінскіх выданняў:

1. Псалтырь. Прадмова: «Я. ФРАНЦЫШЕК, Скоринин сын» (назоўны склон); пасляслоўе: «ФРАНЦЫШЕК, Скоринина сына» (родны склон);

2. Книга Иова. Прадмова: «Я. ФРАНЦЫШЕК, Скоринин сын» (назоўны скл.); пасляслоўе: «ФРАНЦЫШЕК, Скоринина сына» (родны скл.).

3. Притчи Премудрого Саламона. Загалоўка: «ФРАНЦЫШЕК Скоринином» (творны скл., гл. «Кніга Беларусі: Зводны каталог, с. 38); прадмова: «Я. ФРАНЦЫШЕК, Скоринин сын» (назоўны скл.); пасляслоўе: «ФРАНЦЫШЕК, Скоринина сына» (родны скл.).

Што мы тут назіраем? А тое, што ў адных і тых жа выданнях адначасова і паралельна самім першадрукаром ужываюцца тры склонавыя формы: Францішек (назоўны склон), Франціска (родны склон), Франціском (творны склон).

Дыскусія разгарнулася вакол пытання аб тым, з чаго зыходзіць пры вызначэнні імені першадрукара: з уласнай скарынінскай формы назойнага склону Францішек, якая адпавядае беларускім нормам, ці з ускосных склонаў, утварыўшы на іх аснове лацінізаваную, чужародную форму Францішк? У сучаснай навуцы і практыцы прынята і ўзаконена апошняе. Яе абараняе і А. Жураўскі, імкнучыся любымі сродкамі дыскваліфікаваць сваіх апанентаў. Вось ён піша: «Абураецца (!) У. Казбярчук і спробай іншых даследчыкаў выводзіць зыходную форму імя Скарыны з форм ускосных склонаў». І далей ідзе фрагмент пастаўленага мною пытання: «3 якіх гэта пор.— усклікае ён (г. зн. Казбярчук.—У. К.),—пры вызначэнні асноўнай, зыходнай, «ізначальнай» формы слова назойны склон не ўлічваецца, адкідаецца, а бяруцца за аснову ўскосныя?». Я спецыяльна звяртаў увагу, што ў Скарыны мы сустракаем гатовую форму назойнага склону, такую, якая і сёння ўжываецца ў нашай мове, але яе даследчыкі ніяк не хочучь заўважаць і прызнаваць. Таму я і ўдакладняў далей. «...Чаму на аснове ускосных склонаў прыдумваецца назойны і абыходзіцца тая форма, якая ёсць у самога Скарыны?»

А што мы даведліся з адказу А. Жураўскага? Ён паве-

што ў скарыназнаўстве доўгі час адно з выданняў нашага першадрукара мела назву «Малая падарожная кніжыца». Такая назва, упершыню ўведзеная, здаецца, П. У. Уладзіміравым, захоўвалася да самага апошняга часу. І толькі зусім нядаўна, калі даследчыкі пачалі самастойна знаёміцца з гэтым выданнем Скарыны непасрэдна па арыгіналу, знайшлі там фразу, якая дазволіла больш дакладна вызначыць назву кнігі: «Пісанні речі в сей малой подорожной книжке по ряду кратце положены суть». Форма меснага склону кніжыце гэтай фразы дае падставу выводзіць форму назойнага склону кніжыца, а не кніжыца, як лічылася раней.

І ўсё? І ўсё! А я, прызнаю, спачатку доўга шукаў, дзе тут, у гэтым адказе, гаворка вядзецца пра нейкі назойны склон, які адкідаецца, каб уступіць месца больш вартаму, больш заслужанаму. Але не знайшоў. І ў мяне чамусьці зарадзілася пытанне: а ці разумее мой палеміст звычайную (не навукова-лінгвістычную) беларускую мову? Чым жа растлумачыць тую акалічнасць, што ў сваёй палеміцы ён так проста, як ні ў чым не бывала, згубіў найважнейшую частку пытання, на якое ўзяўся з такім пафасам адказаць?

У кожнага палеміста ёсць свой галоўны, «каронны» аргумент. Я зыходзіў з таго, што Скарына сам сябе ў назойным склоне называў імем Францішек. А на што абаяраецца А. Жураўскі? На статыстыку і арыфметыку. Ён падлічыў, што імя першадрукара ў родным склоне (Франціска) сустракаецца 63 разы, а ў творным (Франціском)—48 разоў. Вось тут ён і зрабіў вывад, што Скарына гэтым самым адмовіўся ад формы назойнага склону. А тое, што на заключным этапе выдавецкай дзейнасці Скарыны, у віленскім выданні «Псалтыра» 1522 года мы зноў знаходзім форму назойнага склону «Я, Францішек, Скоринин сын», не мае для А. Жураўскага ніякага значэння, бо згодна з яго статыстыкай колькасць даўно перайшла ўжо ў якасць.

Такой «логікай» і такой дыялектыкай можна ашаламіць любога недаварка. Калі б звычайнага не толькі студэнта, але і шкаляра з няпоўнай сярэдняй школы запытаць, ад чаго адмовіўся чалавек, ужываючы сваё імя ў назойным склоне ўсяго толькі 4 разы, а ва ўскосных — 48 і 63 разы, то ён, не-

шматслоўнымі гісторыка-лінгвістычнымі разважаннямі або адводзячы далёка ад сутнасці пытання, або проста нічога не даказваючы. Але ўсё ж такі некаторыя аргументы яго можна тут нагадаць. Ён, у прыватнасці, канстатуе: «Па-першае, імя Георгій у беларускім друку распаўсюдзілася не ў паслякастрычніцкі перыяд, як сцвярджае У. Казбярчук, а толькі пасля другой сусветнай вайны (дакладней — з 1944 года). Па-другое, беспадстаўнасць ужывання імя Георгій была паказана не ў другой палавіне 60-х гадоў, як лічыць аўтар (г. зн. Казбярчук. — У. К.), а яшчэ ў 1925 г. польскім гісторыкам Г. Лаўмянскім».

Вельмі ж гэтыя закіды і абвінавачанні дробязныя, несалідныя. Адказы тут просіцца самі сабой. Па-першае, няўжо другая сусветная вайна ці 1944 год былі ў дакастрычніцкі перыяд? Дакладная ж храналогія не мела для мяне практычна ніякага значэння. Мая задача заключалася ў тым, каб даказаць правамернасць імені Францішак. Па-другое, хоць Лаўмянскі і зрабіў свае вывады ў 1925 г., але ў Беларусі імя Георгій ужывалася яшчэ і ў 60-я гады. Кніга С. Майхровіча «Георгій Скарына» пабачыла свет у 1966 г. Сам я таксама называў Скарыну Георгіем і ў інстытуцкіх лекцыях у 50-я гады і ў 1960 г. у артыкуле, пра які нагадаў А. Жураўскі. Але тады ўсяго толькі паўтараў чужыя думкі, і гэта была ўсім прынятая норма. Іменна ў 60-я гады давалася канчаткова даказаць тое, што ўжо было даказана калісьці.

Дзеля справядлівасці я вымушаны прызнаць, што не ўсё, сказанае А. Жураўскім, я магу лічыць няслушным. Карыснымі аказаліся, напрыклад, яго наступныя разважання: «Імя «Францішк» як запам'ятанае не толькі ў беларускай, але і ў рускай мове вымаўляецца як Францішк, і падазраваць тут якую-небудзь «лукавую тэндэнцыю» з боку рускіх аўтараў няма падстаў».

...Скарынінскую форму Францішек (усё ж такі была такая! —У. К.) няма падстаў атаясамліваць з сучаснай польскай формай Franciszek».

Тут само сабой напрашваецца пытанне: чаму толькі з сучаснай польскай формай? Скарынінскае імя Францішек паходзіць не з сёняшняй польскай мовы, а з тагачаснай. У маім артыкуле гаворка ішла пра тое, што яшчэ ў XVII ст. Ста-

«Графаманія [ад графа — пісаца і манія — страць, вар'яцтва] — хваравітая цяга да бесплоднага пісання, пустага сачыніцтва ў асоба пазбаўленых літаратурных здольнасцей».
Са слоўніка.

Які Оркін? Ці не той самы? Так, так, усё той жа — жывы Курьляк! — усё той жа самы Оркін, Сямён Якаўлевіч, імя якога рэхам адгукаецца ў сценах шматлікіх выданняў — ад раённых газет да рэспубліканскіх і ўсесаюзных часопісаў. Нашу газету ён нейкі час абыходзіў. Пасля таго, як у ёй быў надрукаваны ліст супрацоўніка лагойскай раённай газеты «Ленінскі сцяг» В. Несцяровіча з просьбай-крыкам: ратуйце нас ад С. Оркіна з яго вершамі! І хаця ў лісце былі толькі факты, і нічога акрамя фактаў, С. Оркін так пакрыўдзіўся на штотыднёвік, што нават падаваў на яго ў суд (праўда, калі супрацоўнікі рэдакцыі туды з'явіліся, то «ісцёц» чамусьці... даў драла). І колькі часу — няма ліха без добра — не слаў у рэдакцыю свае вершы і эпіграмы. Адрэзал літаратуры штотыднёвіка з палёгкай уздыхаў. Але, на жаль, нядоўга. Скончылася яго палёгка. Апошні час С. Оркін зноў, па новым кружмі «тварэннямі», сістэматычна-метадычна шле нам свае шматлікія эпіграмы, вершы і нават артыкулы, у якіх розніцца вершы паэтаў — аўтараў часопіса «Малодосць» («Адкрыты ліст загадчыку аддзела паэзіі часопіса «Малодосць» Я. І. Янішчыц», «Пра неахайнае верша-складанне», «Вершы безлогікі і сэнсу» — назвы гэтых артыкулаў). Маўляў, мяне не друкуеце, не прызнаеце, а самі што пішаце і друкуеце?.. Шле сваю вершаваную прадукцыю (прадукцыянасьць — пладавітасць, трэба сказаць, незвычайная!) і тут жа ў адпаведнай, вырацаванай з гадамі форме катэгарычна патрабуе, каб яму адказвалі. «Таму я прашу Вас, — ідзе прыліпка да вершаў, — паскорыць прысылку мне адказу на гэту падборку вершаў і, як я ўжо прасіў Вас, паведаміць мне, калі нічога з іх не прымеце да друку, прычыны адхілення гэтых маіх вершаў і вярнуць мне рукапісы іх». «Але калі Вы ўсё-ткі, — другая прыліпка, ужо да артыкула, — не прымеце да друку мой артыкул, дык прашу Вас: 1) паведаміць мне прычыны адхілення; 2) з Вашым адказным (так у аўтара. — «ЛІМ») лістом вярнуць мне назад тэкст — рукапіс артыкула, а я тады змагу прапанаваць яго ў іншае выданне для надрукавання. Чакаю адказу ад Вас». Ці вольна наступнае оркінскае «пасланне»: «Я спадзяюся, што ў хуткім часе

атрымаю, нарэшце, усе патрэбныя і адпаведныя адказы ад Вас, ад рэдакцыі «Літаратура і мастацтва», на ўказаньня мае лісты і творы. Чакаю Вашых адказаў»...
Такая прага «адказных лістоў», лістоў з рэдакцыяным грыфам наводзіць на падзэрэнне, што С. Оркіна цікавіць ужо не столькі нейкі рэальны

«Канкрэт». Па той прычыне, што ён, як бачым, прагне славы, што яму падаваў літаратурнае імя.
Словам, адмаўчацца ў дадзеным выпадку ніяк нельга. Даводзіцца адказаць. Тым больш, што С. Оркін пачаў ужо скардзіцца ў высокія інстанцыі на тых, хто яму не адказвае.
Есць і яшчэ адна важкая прычына, па якой мы мусім ад-

ацаніўшы нежаданне газеты змяшчаць яго вершы, яе крытычнае стаўленне да «аўтара Оркіна С. Я.» (так падпісаўся заявіцель), С. Оркін у адным лісце абвясціў Б. Манцэвіча «несумленным і змрочным тыпам, які ніяк не адпавядае ні пасадзе нам, рэдактара, ні нашай савецкай маралі», а ў сваім «звароце» прыгразіў, разышоўшыся, што дакажа не-

але талент. Няма яго — не дапамогуць ніхто і нішто: ні шматгадовы пераход паперы, ні рэдакцыі, ні інстанцыі. Зрэшты, графаманія таму так і называецца (гл. эпіграф)...

Будзем справядлівыя: С. Оркін не адзіны на гэтай самай бесплоднай графаманскай ніве. На ёй вось колькі ўжо гадоў маячыць і такая адвёзная фігура, як нейкая Т. Пяркоўская. Хаця чаму «нейкая». Яе ведае калі не ўвесь горад, то паўгорада, ведаюць усё рэдакцыі і выдавецтвы (у адным яна нават была пралезла ў штатныя супрацоўнікі, у другім вось які ўжо год прабівае сваю «кнігу»), ведаюць Дом друку, Дом кнігі, Дом літаратара (наследзіла і там, і там, і там), ведаюць шмат якія ўстановы і інстанцыі — ад аддзела міліцыі да аддзела ЦК... Як ведаюць, якая вядомасць? Гэта ўжо іншая справа. Калі мець на ўвазе яе вершыкі, то гэты тыповы графаманскія практыкаванні, адна рыфмаваная лухта, нахшталь наступных псеўдалірычных «визляний»:

Ты недзе спанойна ступаеш —
Няма ў тваім сэрцы агню.
Ты проста мяне не чакаеш,
Я ж РВУ НА САБЕ
ЦІШЫНЮ (!?)

Адкінем усё папрокі —
да шчасця ўсяго два крокі.

Таёмны блеск тваіх вачэй.
Цалуй мяне, цалуй хутчэй!..
і г. д.

Або ўзяць наступныя радкі:

Мне кажуць: смейся,
А я — плачу.
Мне кажуць: плач...
Смяюся я.
Ну як жа вырашыць задачу,
Каб ты быў мой,
А я твая?
Таму, дзе шырака, мне цесна,
А ў цеснаце — наадварот...
і г. д.

Нават далёкі ад паэзіі, неадведчаны ў літаратурных справах чалавек можа адразу заўважыць, што тут нешта не так — нешта не так не толькі са зместам верша, але з самім мысленнем аўтаркі. Ён можа падумаць, што гэта пародыя на вершы. Тым больш, што ў старой рускай паэзіі ёсць падобная пародыя, якую прыводзіць у адным сваім артыкуле Максім Горкі:

Жили в Киеве два друга —
удивительный народ.
Первый родной был с юга,
а второй — наоборот.
Первый страшный был обжора,
а второй был идиот.
Первый умер от запора,
а второй — наоборот.

Гэты верш, па словах Горкага, прэтэндаваў быць смешным. А вось у Пяркоўскай тое са-

ОРКІН ПАТРАБУЕ АДКАЗУ, або АСЦЯРОЖНА: ГРАФАМАНЫ!

вынік, колькі сама перапіска з рэдакцыяй, суняжніцае высвятленне адносін з імі. Вось я, маўляў, падкіну вам свой карговы опус, свой творык ці нейкае пытаньне — вы і пачухайцеся, паламайце галаву, падумайце над адказам. Здагадку гэтую пацвярджае і той вядомы факт, што С. Оркін, прыгаварваючы, раней даслаў як свае вершы вядомых паэтаў (скажам, Багдановіча, Максіма Танка або Расула Гамзатава) і патрабаваў ацаніць іх і прыслаць адказ.

Як тут быць рэдакцыі, у прыватнасці, яе аддзелу літаратуры? Працягваць гэтую шматгадовую папярова-перапісачную цяжбу, ад якой ніякай карысці для справы? Нейка наш друк паведаміў з усмешкай, што гамбургскі часопіс «Канкрэт» звярнуўся да графаманаў з арыгінальнай прапановай: той, хто перастае пісаць, атрымае разовае ўзнагароджанне (ганарар) у суме 30 тысяч марак. Нічога не скажаш, сапраўды цікавы, варты ўвагі спосаб адбіцца ад гора-лісьменнікаў. Але... Па-першае, у рэдакцыі «ЛІМ» няма такіх сродкаў. Хіба што пусціць шапку па крузе, каб «адкупіцца» ад аднаго-двух? Па-другое, невядома яшчэ, наколькі рэальны, дзейсны гамбургскі спосаб. І ўвогуле, і ў дачыненні да нашай мясцовай графамані. Тут варта, у дадатак да прыведзенага вышэй вызначэння, успомніць чэхавскае: «Пісательский зуд неизлечим». І яшчэ асвяжыць у памяці казьямпруткоўскае: «Ты спрочишь: зачем? Отвечаю: я хочу славы. Слава тешиет человека... Если они поэты, так и я тоже!» Інакш кажучы, тыповы графаман можа і не «клянуць» на тую ўмову, якую прапанаваў яму часопіс

завяць публічна Оркіну. Да нас звяртаюцца — то па тэлефоне, то па пошце — супрацоўнікі розных газет і моляць: дапамажыце разабрацца з Оркіным! Ратуйце нас ад оркінскай «паэзіі!» «У Мінску жыве і працуе інжынерам на адным з заводаў Сямён Якаўлевіч Оркін, — піша нам намеснік галоўнага рэдактара бярэзінскай райгазеты «Сцяг Леніна» Б. Манцэвіч. — Ён па-ранейшаму рассылае свае вершы ў многія рэдакцыі раённых газет. Крытыку, выказаную ў яго адрас праз газету «Літаратура і мастацтва» і часопіс «Журналіст», ён успрыняў як крыўду і знявагу яго асобы. Вядома, ніхто яго неважаць не думае. Аднак чаму гэта, скажам, бярэзінская раённая газета павінна друкаваць вершы С. Оркіна, які ніякага дачынення да Бярэзіншчыны не мае? Тым больш, што ў апошні час Сямён Якаўлевіч стаў перасылаць творы, якія ўжо раней дзе-небудзь змяшчаліся, толькі мяняючы ў іх назву. Так, пяць яго вершыкаў пад агульным загалоўкам «Весенние стихи» прапанавала сваім чытачам шматтыражка «Мотостроитель» (27 мая 1986 г.). Тое ж самае, а дакладней — выразку з газеты пад назвай «Все сбывается с тобой» ён прыслаў у нашу газету. Вершы С. Оркін суправаджае пісьмом, у якім крытыкуе ўсіх, хто адмаўляецца яго друкаваць...»

Пакуль мы вырашалі, як дапамагчы бярэзінскім журналістам, яны дапоўнілі свой ліст двума іншымі, якія Сямён Оркін паспеў паслаць у Беразіно — адзін на імя рэдактара і сакратара партарганізацыі, другі на адрас партыйнай арганізацыі газеты (апошні назваў «Зваротам»). Па-свойму

правату газеты «Літаратура і мастацтва»... з дапамогай ЦК КПБ, а часопіс «Журналіст» правучыць... з дапамогай Пракуратуры СССР і ЦК КПСС. «К ётому делу, — паведамляе С. Оркін (ён піша то на адной, то на другой мове), — я не напрусо, наварно, падключил Прокуратуру и ЦК КПСС, как к вопросу, имеющему немалое общесоветское значение, ибо своими произвольными и ошибочными требованиями к авторам-литераторам «Журналіст» может причинить лишь большой ущерб деятельности тысяч авторов, работе сотен местных и региональных газет, то есть ущерб всему нашему обществу и государству».

Вось так. Калі якая газета адмаўляецца друкаваць нейкія версіфікатарскія практыкаванні, то гэтым самым наносіцца «ущерб всему нашему обществу и государству». Ай ды Оркін!

Дарэчы, свой «зварот» да бярэзінскай газеты С. Оркін закінвае ўсё тым жа традыцыйным патрабаваннем — «даць чёткі і канкрэтны адказ на мой вопрос». Прыйдзецца дапамагчы бярэзінцам сфармуляваць такі адказ. З гэтай мэтай звернемся зноў да чэхавскай «Правілаў для пачынаючых аўтараў» (мы іх ужо цытавалі вышэй). «Стать писателем очень нетрудно, — пісаў вялікі гумарыст і сатырык. — Нет того урода, который не нашел бы себе пары, и нет той чепухи, которая не нашла бы себе подходящего читателя... Стать же писателем, которого печатают и читают, очень трудно. Для этого: будь безусловно грамотен и имей талант величиною хотя бы с чечевичное зерно. Значыць, неабходная ўмова — талент. Хоць бы з чачавічнае зерне, хоць бы з гулькін нос,

даць, з'яўляюцца толькі фрагментам перапіскі. Гэта паказвае на цесную сувязь беларускага штотыднёвіка са старэйшым сынам Вінцэса Каратынскага. Таму натуральна дапусціць, што ў іх перапісцы меліся лісты, якія закраналі надзённую для газеты праблему выдання беларускіх твораў Сыракомлі.

Матэрыялаў, якія сведчылі б пра кантакты рэдакцыі «Нашай Нівы» з сярэднім сынам Вінцэса Каратынскага — Уладзіславам Каратынскім, няма. Між тым не хто іншы, а менавіта ён займаўся ў той час складаннем збору нявыдадзенай паэзіі вясковага лірніка, куды ўваходзілі і беларускія вершы паэта. У гэтым пераконвае публікацыя адной беларускай («Ужо птушкі пяюць ўсюды») і дзвюх польскіх мініячур Сыракомлі, выбраных для «Кур'ера Літэўскага» Уладзіславам Каратынскім «з падрыхтаванага да друку збору твораў, што былі прапушчаны ў выданні 1872 года» [1912, 15 верасня]. Аднак па нейкіх прычынах гэты збор твораў усё-такі не трапіў тады ў друк. Паэзія, у 1922 годзе, яго сляды з'явіліся зноў. У адным з артыкулаў да шасцідзесяцігоддзя з дня смерці паэта паведамлялася, што «Уладзіслаў Каратынскі, аўтар кнігі «Сыракомля пра слабе», сабраў «на працягу 20 з лішнім гадоў,

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

ДЗЕ АРХІЎ «ВЯСКОВАГА ЛІРНІКА»?

Рукапісная спадчына Уладзіслава Сыракомлі, з якой звязаны лёс беларускіх твораў паэта, на пачатку дзевяностых гадоў мінулага стагоддзя была сканцэнтравана пераважна ў руках Вінцэса Каратынскага і Аляксандра Валіцкага. Сляды калекцыі Валіцкага згубіліся. А вось збор Віцэса Каратынскага пасля яго смерці (1891 год), як вядома, заставаўся ў сыноў. Таму ёсць патрэба высветліць, да каго з іх перайшоў архіў Сыракомлі, захаваны бацькам. Ад гэтага залежыць адказ на пытанне: чаму, нягледзячы на некаторыя спробы «Нашай Нівы» нала-дзіць кантакты з магчымым спадчыннікам папер Вінцэса Каратынскага, беларускамоўныя творы вясковага лірніка не трапілі на старонкі беларускай штотыд-

нёвай газеты і ўвогуле не былі выдадзены!

Напярэдадні пяцідзесяцігоддзя з дня смерці Сыракомлі, у чэрвені 1912 года, рэдакцыя «Нашай Нівы» адправіла ў Варшаву, на імя Бруна Каратынскага (малодшага сына Вінцэса Каратынскага) ліст, у якім, спасылаючыся на чыёсьці паведамленне, быццам у адрасата ёсць беларускія творы яго бацькі і Сыракомлі, прасіла пераслаць «гэтыя матэрыялы» ў сувязі з задумай выдаць «паэтаў, якія пісалі па-беларуску ў палове XIX стагоддзя». Як адгукнуўся на гэтую просьбу Бруна Каратынскі, невядома: ва ўдалелай частцы архіва «Нашай Нівы» яго адказу няма. Аднак, відаць, невыпадкова інфармаванасць рэдакцыі «На-

шай Нівы» наконт беларускай творчасці вясковага лірніка ў верасні 1912 года была ўжо большая, чым раней. У артыкуле, прысвечаным памяці паэта, газета пісала: «Часць рукапісаў беларускіх твораў Кандраціча мае [я]н Каратынскі ў Варшаве, і кажуць, быццам гэтыя вершы маніцца выдаць адна з варшаўскіх кнігарняў». Роўна праз год, заклікаючы сваіх чытачоў да дзейснай дапамогі ў пошуках беларускага набытку XIX стагоддзя, «Наша Ніва» зноў зазначыла: «Рукапісы Сыракомлі меліся быць выдадзены ў Варшаве, але нет ведама чаму дагэтуль яшчэ не выйшлі». Як бачым, штотыднёвік настойліва паўтараў звестку пра падрыхтоўку да выдання ў Варшаве беларускіх твораў паэта. Яна, трэба думаць, паступіла ў рэдакцыю газеты не з другіх рук і адпавядала сапраўднаму стану рэчаў. Штосці, зразумела, павінен быў паведаміць Бруна Каратынскі. І не адзін ён. У рэштках архіва газеты захаваліся тры лісты яго брата, Людвіка Каратынскага: адно ад 5 лютага 1913 года, астатнія — ад 8 красавіка і 7 мая 1914 года [ЦДАЛІМ БССР]. Яны тычацца галоўна чынам падпіскі на «Нашу Ніву» і пасрэдняцтва рэдакцыі ў набыцці беларускіх кніг, брашур і паштовак і, па ўсім ві-

мае амаль, але толькі чамусьці на поўным сур'ёзе. Адметнай асаблівасцю зборніка, які Пяркоўская спрабавала колькі гадоў (магчыма, працягвае гэта і зараз) выдаць у «Мастацкай літаратуры» — з гвалтам і лямантам, са скаргамі ў высокіх інстанцыях — з'яўляецца радок: «Імперыялізму паставіць клізму». Ні больш ні менш.

Ды калі не вершы, дык што тады прынесла Пяркоўскай «вядомасць», «славу»? Усе, за выключэннем літаратурных, творчых, сродкі — пагрозы, паклёп, шантаж, інтрыгі, скандалы, ананімныя пісьмы і званкі (па службовых і хатніх адрасах). Графаманская немач у дадзеным выпадку дапаўняецца яшчэ нейкім паталагічным сіндромам, агрэсіўным комплексам. Некалькі гадоў назад Т. Пяркоўская з'явілася раптам у ДOME літаратара з заявай, у якой запатрабавала прыняць яе неадкладна ў Саюз пісьменнікаў. Заява тая заканчвалася шматзначнай самахарактарыстыкай: «Характар неспакойны, дзёрзкі і нават жорсткі». Падзеі паказалі, што да гэтых эпітэтаў трэба дадаць яшчэ адзін: «подлы, склочны». Паззія і подласць? Абсурд, вядома. Але ж размова ідзе, на помнік, не пра паззію — пра графаманію.

У многіх дачыненнях і праявах Т. Пяркоўская паўтарае (ці дапаўняе) свайго сабрата па «бесплодным пісанні» С. Оркіна. У адзін і той жа час, не дзе на пачатку васьмідзесятых, яны зачасцілі ў Саюз пісьменнікаў і ў рэдакцыі газет і часопісаў (з «творамі» і заявамі адначасова). Разам ваявалі з адным і тым жа П. Макалём — спачатку як кансультантам СП, а потым як загадчыкам аддзела паззіі «Маладосці». Сёння гэты графаманскі «стандэм» гэтак жа дружна і зацята ваяе з рэдактарам аддзела паззіі «Маладосці» Яўгенія Янішчыц. С. Оркін даслаў у «ЛіМ» артыкул «Хто перакрыў дарогу маладым паэтам?» і названы ўжо «Адкрыты ліст загадчыку аддзела паззіі часопіса «Маладосць», і ўслед за ім падобны «артыкул» прыслала нам Т. Пяркоўская (глупства, маларазумелае плявузганне і ў аднаго і ў другога). Пераймае яна Оркіна і ў прыпісцы да свайго псеўдаартыкула: «Калі ж артыкул не будзе надрукаваны, прашу на працягу месяца паведаміць прычыну адказу».

Словам, падабралася пара. Але пры ўсім падабенстве Пяркоўскай, аддадзім ёй належнае, пайшла далей за свайго «калегу», увасабляе найбольш небяспечную, агрэсіўна-ваўнічую разнавіднасць графаманіі. Газета «Звязда» ў артыкуле «Чорнае чарніла» трапіла назвала такіх «творцаў» «нячы-

стымі на душу пэчкалямі, якія гатовы за свае капецчаныя інтарэсы чарніць усіх і ўсё» (менавіта ў такім духу і напісаны, пад выглядам літаратурнай крытыкі, дасланы нам «артыкул» Т. Пяркоўскай). Гэта ўжо дзейнасць, якая стасуецца не столькі з кодэксам літаратурным, з літаратурна-крытычнымі артыкуламі, колькі з артыкуламі Крымінальнага кодэкса БССР, у прыватнасці з 128-ым пад назвай «Паклёп».

Гаворачы пра графаману, нельга не кінуць папрок і ў адрас тых, хто так ці інакш, праміа ці ўскосна спрыяе ім: закрывае вочы на сапраўдную вартасць іх «твораў», рэкамендуе іх да друку, часам перапісвае, дацягвае, даводзячы, да «кандыдцы» іх нікчэмныя вершыкі. Прыведзеныя ж вышэй «творы» Пяркоўскай не са столі ўзяты: яны друкаваліся колісь у «Польмі», змяшчаліся ў калектыўным зборніку «Сцяжына», які выйшаў у серыі «Першая кніга паэта». Іх, кажучы інакш, бласлаўлялі ў свет добрыя дзядзькі ад літаратуры. А чаму? Для чаго? Нельга без суму не ўспомніць і той факт, што «вершы» Т. Пяркоўскай абмяркоўваліся на поўным сур'ёзе ў Саюзе пісьменнікаў, што ёй давалі слова для выступлення на адным з ранейшых пленумаў праўлення СП, на якім разглядаліся стан і задачы паззіі... А давайце паслухаем, як яна пачынае свой «артыкул»: «У сувязі з перабудовай у нашай краіне (трымайцеся, графаманы таксама перабудоваюцца! — Рэд.) і на падставе гутаркі ў Саюзе пісьменнікаў, дзе мне параілі пісаць крытычныя артыкулы і рэцэнзіі, а таксама па пісьмовай парадзе Хведара Жычкі пісаць крытычныя артыкулы, накіроўваю свой крытычны (трымайцеся, бо графаманы, карыстаючыся галоснасцю, бяруцца за крытыку! — Рэд.) артыкул...» Вось так яно і робіцца. Цырымонімся, апякаем, накіроўваем парадамі. І потым самі ж пажынаем плады. Наглядны прыклад: адну са сваіх эпіграм С. Оркін прысвячае Хведару Жычку і яна гучыць так:

Змычна, змычна, змычна,
Змычну гэту не азирочі!
Пахудзелы Хведар Жычка
На прыроду скача ўзбоч...

Цытуем не самую злосную страфу эпіграмы. Пад час свайей працы літкансультантам у гродзенскай газеце Васіль Быкаў адказваў бяздарным аўтарам проста: «Вам пісаць супрацьпаказана». Давайце і будзем так адказваць. Гэтай публікацыяй «ЛіМ» робіць адпаведную спробу.

АДДЗЕЛ ЛІТАРАТУРЫ
«ЛІМА».

МАСТАК І ЖЫЦЦЁ

НАСТАЛЬГІЯ ПА ПРЫГАЖОСЦІ

Работы народнага мастака Беларусі Леаніда Шчамялёва звычайна не затрымліваюцца ў майстэрні. Большасць з іх набыты з выставак рознымі музеямі рэспублікі і краіны. Тое, што знаходзіцца ў майстэрні, — эцюды, замалеўкі, — гэта матэрыял для палотнаў, над якімі мастак заняты цяпер. Але ў сапраўднага майстра цікаўнасць уяўляе і «падрыхтоўчы матэрыял». Нават эцюды Л. Шчамялёва часам здаюцца закончанымі творами. Гэтак успрымалі іх многія, каму додзілася пабыць у майстэрні жывапісца. Гэта пацвердзіла і персанальная выстаўка Шчамялёва ў Маскве ў 1984 годзе, калі паміж вялікімі тэматычнымі карцінамі важка і выразна прагучала серыя невялікіх краявідаў. Тым не менш, цалкам скласці выстаўку з малых, эцюднага характару твораў — крок даволі смелы нават для прызнанага творцы.

Менавіта на такі крок наважыўся Л. Шчамялёў, і ўдача яго нядаўняй экспазіцыі ў мінскім Палацы мастацтваў зноў пацвердзіла аўтарытэт вяду-

чых нашых майстроў пэндзля. У большасці работ дамінаваў мажорны лад. Мастак шчыра захапляецца прыгажосцю чалавека і прыроды. Ён валодае талентам сканцэнтравана на невялікай плошчы палатна моц эмацыянальнага ўражання ад падзей, краявідаў, вобразаў канкрэтных людзей. Ды нават святочная палітра няздатная прыцішыць матывы смутку, глыбокіх разважанняў і сумненняў мастака, якія абавязкова ўзнікаюць пры асэнсаванні супярэчлівых з'яў жыцця. Смутак у Шчамялёва толькі адцяняе радасць быцця.

Прыгадаем шэраг твораў «вясельнага цыкла», дзе найпершае месца належыць вобразу маладой. На выстаўцы шмат партрэтаў нявест — задумленых, узнёслых. «Ён і яна» ўвогуле адна з вядучых тэм у творчасці Шчамялёва. Гучыць яна і ў невялікіх фарматах краявідаў, пазначаная ледзь прыкметнымі выявамі людзей. Трапяткой духоўнасцю прасякнута кожны твор, складанасць чалавечых пацужыў і нават іх драматызм паказаны праз стыхію прыроды. Камерныя на

Л. ШЧАМЯЛЕЎ. «Жаночы партрэт».

першы погляд, гэтыя сюжэты набываюць манументальнасць. Значная частка твораў жывапісца — даніна любові зямлі беларускай. Гэта не знакавыя сімвалы-прыкметы, усхваляваныя перажыты і свежа ўбачаны матывы беражна данесены гледачу — вобраз задумленай матулі ў белай хустцы, абрад пахавання ў Новым Полі, вясковая хатка на беразе ракі, святочная грамада вясцоўцаў ля весніц — госці ў хату, каляднікі з маляўнічымі маскамі і зоркай. Шмат твораў адлюстроўвае прыгажосць і таямнічасць помнікаў дойлідства, старажытных гарадоў Беларусі.

Прыгажосць у карцінах Шчамялёва не мае нічога агульнага з прыхарошваннем, бо гэта годная прыгажосць, далікатная і набліжаная да народных эстэтычных крытэрыяў. Гэта мудрая прыгажосць роднай зямлі.

Іншым разам, праўда, творам мастака нестасе псіхалагічнай нагрукі вобразаў, што збядае партрэты, а часам і тэматычныя карціны Л. Шчамялёва. Бывае, у адным творы паралельна існуюць псіхалагічна напоўненыя і нібыта «абяскруленыя» персанажы. Да такіх твораў належыць вялікае тэматычнае палатно жывапісца «Сустрэча Новага года». Шчамялёву ўдалося не збіцца на ўзровень банальнай сентыментальнасці ў трактоўцы гэткага, здавалася б, трывіяльнага сюжэта. Вобразы карціны нібыта аб'яднаны прагучаным нечага важнага, што павінна адбыцца. Відавочна, што, працуючы над карцінай, мастак шмат думаў пра жыццё і сваё месца ў ім. Але ўсе вобразы, акрамя галоўнага персанажа — самога аўтара, акрэслены тут даволі павярхоўна, успрымаюцца як эстэтычны фон дзеля выяўлення вядучага характару — стрыманага і самотнага.

Упершыню на персанальнай выстаўцы Л. Шчамялёў паказаў столькі нацюрмортаў. Гэты раздзел яго творчасці адносна мала вядомы знаўцам мастацтва. Жывапісец распрацоўвае ў асноўным адзін сюжэт — букет кветак, але колькі нюансаў паступае ў адным сюжэце!

Леанід Шчамялёў, што называецца, размяняў сёмы дзесятак, але піша па-юначы — свежа, узнёсла, эмацыянальна. Яго жывапіс народжаны настальгіяй па прыгажосці, якой нам так не хапае ў буднях. Мастак сам спрабуе ладзіць гармонію свету.

Тацияна ГАРАНСКАЯ.

здаецца, усе творы Кандратовіча з катэгорыі забароненых і дапоўніў гэтую паззію, пару яе тамоў [якія дагэтуль застаюцца ў рукапісі] усімі вершаванымі творами, прывесчанымі памяці знакамітага лірніка» («Слова», 1922, 15 верасня). Не ў прыклад гэтаму двухтомніку, іншыя працы Уладзіслава Каратынскага, звязаныя з Сыракомлі, былі надрукаваны. Калі ж узяць пад увагу, што Уладзіслаў Каратынскі прысвяціў паэту не меней за дзесьці публікацыі і што амаль усе яны заснаваны на архіўных дадзеных і невядомых матэрыялах вясковага лірніка, у той час як Людвік Каратынскі напісаў толькі невялікі біяграфічны артыкул пра Сыракомлі і прадмову да варшаўскага выдання паэмы «Улас», а Бруна Каратынскі ўвогуле не апублікаваў ніякіх сыракомлезнаўчых прац, то ёсць падставы меркаваць, што непасрэдны доступ да збораў бацькі, прынамсі, да той іх часткі, у якую ўваходзілі рукапісы Сыракомлі, меў адзін Уладзіслаў Каратынскі. Значыць, беларускія вершы Сыракомлі наўрад ці захоўваліся ў Бруна Каратынскага, да якога рэдакцыя «Нашай Нівы» звярталася з просьбай прысласць творы паэта, напісаныя па-беларуску. Напэўна, не было іх і ў Людвіка Каратынскага, з якім, па ўсёй верагоднасці, таксама вяліся аналагічныя

перагаворы. Рукапісы вясковага лірніка знаходзіліся ва Уладзіслава Каратынскага, а ён пад час актывізацыі арганізацыйнай дзейнасці газеты па збіранні беларускамоўных твораў XIX стагоддзя меў якраз намер выдаць неапублікаваныя вершы Сыракомлі, у тым ліку беларускія, і нават падрыхтаваў іх да друку. Больш таго, «Навядзеная паззія» Сыракомлі, як паведаміў Уладзіслаў Каратынскі ў кнізе «Падарожжа сваяка па сваёй зямлі» (1914), у 1914 годзе была здадзена ў набор. Менавіта ў гэты час Максім Багдановіч заўважаў, што «ўсе яго [Сыракомлевы] беларускія рукапісы і дасюль чакаюць свайго выдаўца». Спраба «Нашай Нівы» набыць рукапісы беларускіх твораў вясковага лірніка ўступіла, такім чынам, у супярэчнасць з планами ўладальніка гэтых рукапісаў і таму не прынесла станоўчых вынікаў.

Што тычыцца ўкладзенага Уладзіславам Каратынскім двухтомніка забароненых і невядомых твораў паэта-дэмакрата, дык тут ёсць свае загадкі. Па-першае, мы не ведаем, хто перашкодзіла яго выданню. Па-другое, яго лёс пасля смерці ўкладальніка (у 1924 годзе) уяўляецца вельмі прыблізна. Няма, напрыклад, упэўненасці, што зборы Уладзіслава Каратынскага перайшлі да малодшага брата цалкам. Дакладна вядома толькі,

што Бруна Каратынскі стаў уладальнікам названых братам матэрыялаў па гісторыі польскай сталіцы, якія, дарэчы, разам з некаторымі дакументамі сям'і Каратынскіх захоўваюцца ў дзяржаўным архіве Варшавы і Варшаўскага ваяводства. Ці трапілі да Б. Каратынскага паперы Сыракомлі і рукапісны двухтомнік невядомых твораў паэта — гэта застаецца пад пытаннем. Невыпадкова, відаць, у 1935 годзе ў перыёдыцы прамільгнула паведамленне, што «клапатліва захаваныя лісты і рукапісы вершаў Сыракомлі... ў цэласці [да пяцісот дакументаў] перададзены ўжо трэцяму пакаленню Каратынскіх...» («Просто з мосту», 1935, № 6), г. зн. унукам былога сакратара Сыракомлі. Ды і сам Бруна Каратынскі ў сваіх успамінах, напісаных пасля другой сусветнай вайны, не пакінуў ніякіх згадак пра аўтографы вершаў вясковага лірніка і пра ўкладзены Уладзіславам Каратынскім двухтомнік. Таму, не маючы пэўных звестак пра спадчынную міграцыю гэтых матэрыялаў, нельга ні прыняць, ні абвергнуць агульнапрынятую версію, быццам яны загінулі ў польскім варшаўскага паўстання 1944 года. Зразумела адно: пошукі архіва Сыракомлі трэба працягваць, тым болей, што вершаваныя творы паэта, аўтографы і спісы якіх зберагалі Каратынскія, у нейкай

сваёй частцы дубліраваліся ў падрыхтаваным да друку двухтомніку забароненай і невядомай паззіі вясковага лірніка. У 1973 годзе ў польскім друку прамільгнула паведамленне Ф. Германа, што пісьменніца Моніка Варыэнская пад час свайго знаходжання ў Вільнюсе бачыла беларускія вершы Сыракомлі сярод папераў паэта, што захоўваліся ў яго ўнучкі Людвікі Былінскай («Ополе», 1973, № 3). Звестка, прызначна, сенсацыйная, але не пацверджаная абнародаваннем тэкстаў ці хоць бы асобных вершаваных радкоў. Пошукі ж беларускамоўнай спадчыны вясковага лірніка ў фондах Цэнтральнага дзяржаўнага архіва літаратуры і мастацтва Літоўскай ССР, куды пасля смерці Л. Былінскай (1969 год) пераступілі матэрыялы яе славутага дзеда, да суцэсальных вынікаў не прывялі: беларускіх вершаў паэта тут няма. Значыць, або яны не дайшлі да архіва, або ў інфармацыю Германа закралася нейкая недакладнасць.

Спробы выявіць рукапісы невядомых беларускіх твораў Сыракомлі ў архіўных сховішчах Польшчы таксама не мелі поспеху. Але пошукавыя магчымасці ў гэтым кірунку далёка яшчэ не вычарпаны, і таму няма пакуль падстаў рабіць пэсімістычныя вывады.

Уладзімір МАРХЕЛЬ.

ЗАХОПЛЕНАСЦЬ І НЯСТОМНАСЦЬ

Народнаму артысту БССР
Сямёну ШТЭЙНУ—60

Вось і Сямён Аляксандравіч Штэйн уступіў у клуб «шасцідзсятнікаў». Думаю, што гэта толькі зеніт мастакоўскага і жыццёвага шляху юбіляра. Наперадзе яшчэ будзе значны творчы поспех і здзяйсненні.

Мне вельмі прыемна павіншаваць Сямёна Аляксандравіча, майго сябра і таварыша, са слаўным юбілеем. У такія дні заўсёды ярка ўспамінаецца і радаснае, і горкае.

Усё пачыналася з таго памятнага дня канца 1969 года, калі я знаёміў Сямёна Аляксандравіча з клавірам сваёй оперы «Зорка Венера», на пастаноўку якой ён быў запрошаны дырэктар Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Гэты дзень

я лічу адным з самых шчаслівых у сваёй творчай біяграфіі. Гэта была наша першая сумесная праца з цудоўным рэжысёрам і чалавекам. Што мяне здзівіла і парадавала тады? Нейкія асаблівыя, улюбёныя адносіны яго да будучага спектакля—да яго першай работы, у аснову якой быў пакладзены беларускі матэрыял. Пра галоўнага героя оперы—Максіма Багдановіча—ён чуў упершыню, але, узяўшыся за пастаноўку, Сямён Аляксандравіч глыбока вывучыў і асэнсаваў старонкі жыцця і творчасці паэта, мноства матэрыялаў, звязаных з біяграфіяй Максіма Багдановіча, з часам, у які адбываюцца падзеі оперы.

У далейшым усе мае творы для музычнага тэатра—гэта вынік нашай сумеснай працы. Дзве оперы, тры аперэты атрымалі сцэнічнае ўвасабленне дзякуючы нашай садружнасці.

Сямён Аляксандравіч не толькі пастаноўшчык. Ён умее запаліць, натхніць кампазітара, штосьці падказаць у час працы над творам і нават, Кажу, зыходзячы са свайго вопыту, часта з'яўляецца аўтарам тэмы будучага твора. Так не раз было са мною. Опера «Новая зямля», аперэты «Паўлінка», «Сцяпан—вялікі пан» былі падказаны Сямёнам Аляксандравічам. Працуючы з ім, адчуваеш вялікую радасць, творчае задавальненне. А як ён сам захапляецца

кожнай новай работай! Пад час працы над новым творам для яго ўжо не існуе іншая музыка, ён ва ўладзе толькі гэтага спектакля, найявае мелодыі толькі з гэтага спектакля.

Такі ён апантан.

За час работы ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР Сямён Аляксандравіч актыўна ставіў оперы беларускіх кампазітараў. Мае калегі з вялікай любоўю і ўдзячнасцю ўспамінаюць сумесную працу з гэтым рэжысёрам. На музычных сценах Мінска ім ажыццёўлены пастаноўкі опер кампазітараў братніх рэспублік: «У буру» П. Хрэнікава, «Міндыя» А. Тактакішвілі, «Вайна і мір» С. Пракоф'ева, оперы класічнага рускага і заходнеўрапейскага рэпертуару, аперэты, музычныя камедыі.

Нямала музычных спектакляў паставіў С. Штэйн і на многіх сценах нашай краіны і за мяжой. На «творчай карце» рэжысёра—Варонеж, Новасібірск, Свядлоўск, Тбілісі, Кішынёў, Адэса, Каўнас, Сафія. Ягонныя спектаклі пабачылі святло рампы ў славутым Кіраўскім тэатры ў Ленінградзе і на сцэне Вялікага тэатра Саюза ССР у Маскве.

Галоўнае, што хацелася б адзначыць у творчай біяграфіі С. Штэйна,—гэта любоў да новых твораў, нідэ раней не пастаўленых, жаданне быць пер-

шапраходцам. І, паўтару, на сцэне нашага тэатра ён з вялікім захапленнем працуе над спектаклямі на музыку беларускіх аўтараў.

Сапраўдная захопленасць музычным тэатрам выявілася і ў тым, як актыўна ўдзельнічае С. Штэйн у Клубе сяброў оперы. Наведвальнікі клуба цёпла гавораць пра атмасферу, якая пануе ў клубе, дзе рэжысёр нярэдка вядзе пасяджэнні і дзе ён паставіў два камерныя оперныя спектаклі: «Медум» Д. Менці і «Альпійская балада» В. Губарэнка.

У гэты радасны для Сямёна Аляксандравіча дзень нельга не павіншаваць і ягоную спадарожніцу, дарачыцу і памочніцу Марыю Феафілаўну, якая, колькі памятаю, заўсёды поруч з ім і ў радасці, і ў смутку. Гэта вельмі важна.

Вядома, С. Штэйн як мастак спадарожнічае не толькі поспех. Есць і менш удалыя пастаноўкі, так званыя «праходныя», але ў аснове яго працы заўсёды адчуваецца творчая захопленасць, натхненасць, грамадзянскасць пазіцыі.

Мы, прыхільнікі і сябры, чакаем новых работ Сямёна Аляксандравіча. Няхай яшчэ доўга радуе ён аматараў музычнага тэатра сваёй яскравай, таленавітай творчасцю.

Юрый СЕМЯНЯКА.

МУЗЫКА

1958 г. Дырыжыруе В. Дуброўскі (справа — С. Асновіч). Фота Ул. КРУКА.

Прапаганда філарманічнага мастацтва ў рэспубліцы, развіццё беларускай музыкі і выканальніцтва... Хто можа пра гэта лепш ведаць і помніць, чым самі ўдзельнікі падзей — музыканты, якія працавалі доўгі час у калектывах і ведаюць дзейнасць філармоніі не з чужых слоў.

Мы гутарым з ветэранам працы, які знаходзіцца цяпер на заслужаным адпачынку, былым канцэртмайстрам Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР, заслужаным артыстам рэспублікі Сямёнам Асновічам. Ён адпрацаваў у калектыве амаль 50 гадоў.

Жыццё аркестра

— Сямён Пятровіч, сімфанічны аркестр — вядучы калектыв у філармоніі; пра яго шмат напісана, яго канцэртнае жыццё асвятляецца на старонках друку. І ўсё ж многае можна ўспомніць з таго, што асабіста вамі перажыта за ваша творчае жыццё, што звычайна ўспамінаецца ў цесным коле і не трапляе ў друку. Я ведаю, што вы на працягу многіх гадоў занатоўвалі ў сваёасаблівым дзёніку ўсе канцэрты, усе праграмы, усіх салістаў і гастролёраў...

— Мая першая сустрэча з аркестрам адбылася задоўга да арганізацыі філармоніі. У 1934 годзе мяне, студэнта Мінскага музычнага тэхнікума, запрасілі на разавыя канцэрты ў нядаўна створаны сімфанічны аркестр радыёкамітэта. Мне было тады 14 гадоў, я займаўся ў класе вядомага скрыпача прафесара А. Бяспертнага, які ў тая гады быў канцэртмайстрам аркестра. Ініцыятарам запрашэння быў, зразумела, мой педагог. У ліку запрошаных студэнтаў быў і П. Ахраменка. Для нас гэта была вялікая радасць, усё было нова: і аркестр,

і музыка, і канцэртная эстрада. Я неяк адразу адчуў сябе больш дарослым і салідным. Аркестрам тады кіраваў І. Гітгарц.

Добра помню, што першай маёй праграмай была Пятая сімфонія Бетховена, а дырыжыраваў канцэртм дырыжор Вялікага тэатра Л. Штэйнберг, які быў на гастролі ў Мінску. Выступалі мы ў памяшканні, дзе цяпер кінатэатр «Перамога».

З 1937 года пачалася мая пастаянная работа ў штаце аркестра арганізаванай тады філармоніі. Аркестр перадаў радыёкамітэту ў філармонію і пашырылі яго штат. У ліку прынятых «студэнтаў» былі я і Б. Афанасьеў. Напачатку, вельмі нядоўга, аркестрам кіраваў Л. Гінзбург, які прыехаў з Масквы. Потым прыехаў з Ленінграда І. Мусін са сваім вучнем К. Сямёнавым (ён стаў пазней галоўным дырыжорам Народнага аркестра філармоніі) і, па сутнасці, на іх плечы

легла місія арганізацыі новага калектыву.

У большасці аркестрантаў не было тады кансерваторскай адукацыі, але склад, помню, быў вельмі моцны, усе былі вопытнымі практыкі і добрыя ансамблісты. Калі параўноўваць іх з цяперашнімі струннікамі, то сёння іх больш і, відаць, кожны па сабе інструменталіст лепшы, а вось ансамбль тады быў ярчэйшы, я б сказаў, багачэйшы. У многім, канечне, гэта залежала і ад Мусіна, які вызначаўся асаблівай скрупулёзнасцю ў рабоце. Часам справа даходзіла нават да фантастычных патрабаванняў: напрыклад, рэцэпіруючы, ён патрабаваў захавання аднаго ўзроўню ў падняцці смычка! Рэцэпіраваў памногу і доўга. Ніхто не глядзеў на гадзіннік. Работа для нас не была, як цяпер кажучы, «нефармальным аб'яднаннем», мастацтва, якому мы служылі, здавалася, было вышэй за ўсё. Ад чаго гэта залежала? Ад упэўненасці, што

робіш вялікую і патрэбную справу, а можа, час быў такі...

Як у кожнага дырыжора, у Мусіна быў свой «любімы» рэпертуар, які перадаваўся і нам. — гэта былі V сімфонія Шастаковіча, IV сімфонія Чайкоўскага, IV сімфонія Брамса. З самых яркіх падзей даваеннага канцэртнага жыцця можна назваць гастролі ў Мінску вядомага італьянскага дырыжора Карла Сабайна, які выканаў упершыню ў Мінску тады яшчэ нікому не вядому сімфанічную карціну Рэспігі «Фантаны Рыма», што пакарыла слухачоў сваімі незвычайнымі фарбамі.

Вайна перапыніла нашу работу ў аркестры. Я добра помню, як гэта здарылася. 22 чэрвеня 1941 года меў адбыцца наш канцэрт у парку імя Горкага з папулярнай праграмай. На раніцу была прызначана рэпетыцыя. Ранак быў чысты і ясны, нічога не гаварыла пра трагедыю. Праз гадзіну работы прыбеглі ўсхваляваныя супрацоўнікі філармоніі і паведамілі пра штосьці важнае... У 12 гадзін мы ўсе слухалі па радыё выступленне Молатава, які аб'явіў пра пачатак вайны. Гэта было крахам нашага размеранага, гэтак добра пачатага жыцця, усіх нашых творчых планаў.

Мы склалі свае інструменты і пайшлі ў філармонію, якая тады знаходзілася на рагу вуліц Урыцкага і Карла Маркса. Тут ужо ўсе атрымалі мабілізацыйныя прадпісанні — каму ў ваенкават, а каму ў эвакуацыю. Я меў адтэрміноўку ад прызыву як студэнт III курса кансерваторыі, але ўсё ж напісаў заяву на фронт. Аднак праз дзень Мінск пачалі так моцна бамбіць, што давялося пакінуць горад. Мы з братам ішлі пешкі да Оршы, а там селі ў эвакуацыйны эшалон. Неўзабаве апынуліся ва Узбекістане. У Самаркандзе фарміравалася 78-я стралковая дывізія, туды я і быў прызначаны.

У Мінск я трапіў толькі пасля вайны, калі выйшаў указ аб вызваленні ад службы салдат і малодшых камандзіраў з незаключанай вышэйшай адукацыяй. Да таго часу кансерваторыя ўжо вярнулася ў Мінск, а філармонія толькі збірала свае сілы. У маіх дакументах захавалася даведка пра тое, што я з 13 лістапада 1945 года залічаны ў аркестр філармоніі, якога... яшчэ не было. І пакуль мы зноў сабраліся ў аркестр, мне давялося займацца ў філармоніі сольнай канцэртнай працай. Адначасова вучыцца ў кансерваторыі.

— Сямён Пятровіч, а ў арміі вы займаліся музыкай?

— Спачатку разам з нашай дывізіяй быў непасрэдным удзельнікам баявых дзеянняў. Потым я арганізаваў джаз-ансамбль, з якім далі да 1945 года больш за 800 канцэртаў. Там мне даводзілася рабіць усё: і іграць на скрыпцы, і пісаць песні, аркестраваць і развучваць іх з калектывам і г. д.

Аднак прадоўжу пра пасляваенны час. Першае выступленне сімфанічнага аркестра філармоніі адбылося ўжо ў канцы 1945 года, праўда, гэта яшчэ былі аб'яднаныя намагаванні філармоніі і опернага тэатра. З намі працавалі дырыжоры А. Брон, В. Конге, Т. Каламейцава, М. Шнейдэрман, Б. Афанасьеў. Гэта быў час збірання сіл і актыўнага аднаўлення ўсяго таго, што так бязлітасна і жорстка паламала вайна.

Магчыма, таму на гэты пасляваенны перыяд прыпадае росквіт беларускай музыкі, асабліва інтэнсіўны перыяд яе развіцця. З'явілася шмат сімфанічных твораў, навяеных нядаўнімі драматычнымі падзеямі, з'явіліся выканаўцы, якія сфарміраваліся на гэтай музыцы, і, самае галоўнае, было дастаткова слухачоў, для якіх гэтая музыка была блізкая, зразумелая, жаданая.

З усіх дырыжораў мне хочацца вылучыць Т. Каламейцаву і Б. Афанасьева, якія шмат зрабілі для развіцця менавіта беларускай музыкі. Запомніліся ў трактоўцы Т. Каламейцавай творы М. Аладава, II сімфонія Р. Пукста, I сімфонія П. Падкавырава, II сімфонія Я. Цікоцкага. Работа Б. Афанасьева вызначалася глыбінёй трактовак і грунтоўнай вывучкай. Мне здаецца, гэты перыяд дзейнасці аркестра заклаў трывалы і добры падмурак для далейшага росквіту беларускай кампазітарскай школы.

Дырыжор В. Дуброўскі з'явіўся ў маіх запісах прыкладна з 55-га года. Памятаю яго прыезд на гастролі і выкананне V сімфоніі Шастаковіча. Ён усіх нас пакарыў і веданнем справы, і знешняй абаяльнасцю, і сваім інтэлектам. У маёй свядомасці самы лепшы час для аркестра, росквіт яго дзейнасці і для нас, выканаўцаў, і для слухачоў (таму што большасць яго канцэртаў былі аншлававымі, які ўваходзілі ў таліся «лішняга білеціка») звязаны з такім званым «перыядам Дуброўскага». Што гэта — магія і чарадзеяства асобы, ці яму спрыялі аб'ектыўныя абставіны? Я часта задумваюся

«АДДАЮ ПЕРАВАГУ ТЭАТРУ...»

СУСТРЭЧА З «ЗОРКАЙ ЭПІЗОДУ»

Рытм яе жыцця не бывае за-
паволеным. Заўсёды сабраная,
падцягнутая, яна—пастаянная
імкліваецца. Вярнулася з Ленін-
града, куды ездзіла на здымкі,
і з уласцівым ёй пачуццём гу-
мару і самаіроніі, што хавае
нейкае хваляванне, давярае і
правярае на суб'ядседніку сваё
ўяўленне пра геранію... Ведаю
гэта і таму не здзіўляюся, калі
ў размове Стэфанія Міхайлаўна
Станюта пачынае расцягваць
словы і басіць, ці паказвае, як
заміраючы, упадаючы у дрэмо-
ту...

«Пікавая дама азначае па-
таемную нядобразычлівасць».
Як уявіць у ролі капрызнай
графіні актрысы, што выпра-
меньвае дабрыню і душэўную
шчодрасць? Як Міхаіл Казакоў,
распачыўшы работу над філь-
мам «Пецярбургская фантазія»
паходле аповесці А. С. Пушкіна
«Пікавая дама», убачыў Графі-
нію—Станюту?

— Калі пазванілі і перадалі
просьбу Казакова прыехаць на
пробу, для мяне гэта зрабілася
поўнай нечаканасцю,—усміхаець-

ца Стэфанія Міхайлаўна.—Бо ў
кіно я больш простых жанчын
іграла, з народа. А арыстакрат-
ку, даму свету не даводзілася...
Баязліўка я. І першая думка
была—ці здолею? Але сказала
сабе, калі рэжысёр верыць,
значыць, ён бачыць ува мне тое,
чаго я сама ў сабе не падазраю.
А акцёру неабходна, каб яму
пастаянна памагалі спазнаваць,
адкрываць самога сябе. (Мы ж
не ведаем сваіх магчымасцей.
Таму і на пробы я заўсёды ед-
жу з задавальненнем.) У пер-
шы дзень здымак выявілася,
што мой узрост і голас рэжысё-
ра не задавальняюць. Паводле
ягонага ўяўлення, графіні Ган-
не Фядотаўне Томскай сто га-
доў (а я маладая для гэтага),
яна зазірае за мяжу жыцця, і
гаварыць павінна басам... Нас
родніць адно—любоў і прага
жыцця...

— Але адбываецца так, што
вядліныя ролі, якія расоўваюць
рамкі стэрэатыпаў, пошуні і
імправізацыі вам прапануюць
на «Масфільме» і «Ленфільме».
Студыі імя Горкага або імя Даў-
жанні. Для большасці белару-

скіх рэжысёраў вы—«зорка
эпізоду».

— Калі мне звоняць з нашай
кінастуды і просяць прыехаць
памераць касцюм, я ўжо зда-
гдаваюся, на якую ролю мяне
запросяць. Пачалося гэта больш
за дваццаць гадоў назад з
фільма «Зорка на спражцы»:
маці ў жалобе, у чорнай воп-
ратцы ішла па вуліцах Мінска
да помніка Перамогі. Гэта
адзін варыянт. Другі—сялянка
розных часоў: у лапцях, у бо-
тах, у даматканым адзенні аль-
бо ў ватуцы. Апошнім часам
аправахі даюць больш сучас-
ныя, рабляюся на экране гарад-
жанкай.

— Павінна была з'явіцца Ла-
рыса Шапіцкая, каб рызыкнуць
і адкрыць свету вялікую актры-
су з Беларусі?

— Жыццё для мяне падзя-
ляецца да «Развітання з Мацё-
рай» і пасля. Здымкі ў гэтым
фільме—адкрыццё нечага нова-
га ў сабе...

— Час цяпер бурны—у тэат-
ры і кіно. Ці змяняецца прыро-
да творчасці акцёра ў гэтых
умовах?

— Бязмежная любоў да

сваёй справы, да людзей, бя-
змежная патрабавальнасць да
сябе і астатніх—яны вечныя.
Галоўнае—працаваць, праца-
ваць. А калі б і пісьменнікі, і
драматургі, і сцэнарысты паду-
малі пра тых, хто чакае ад
іх... вынікаў, што іх праца
даць работу «беспрацоўным»
артыстам! Кожны на сваім уз-
роўні з думкай пра агульную
справу. Адаць сябе, падзяліць
ца крупінкамі таго, што маеш,
—абавязак і прадвызначэнне
акцёра ва ўсе часы.

— Бар'ер адчужэння белару-
скіх кінарэжысёраў і акцё-
раў паступова пераадоўваецца.
Апошнія поспехі кінематогра-
фа рэспублікі звязаны і з май-
страмі нашай сцэны. Але час-
цей усё-тані «сваіх» запрашаюць
на другарадных і эпізодычных
ролях: тлумачыць жа гэта тым,
што кіраўніцтва тэатраў не за-
цінаўлена адпаведна акцёраў з
рэпетыцыяй.

— Прычына, відаць, не ў гэ-
тым. Любоў тут павінна быць
узаемнаю. Ну, вось нядаўні вы-
падак. Па раскладзе ў тэатры
пяць дзён я была не занятая. У
Ленінградзе на гэтыя дні пры-
значылі здымкі, я атрымала тэ-
леграму з выклікам. А ў тэатры
здачу новага спектакля пера-
неслі, і замест яе плануецца мае
спектаклі. Што рабіць? За-
ставацца ў тэатры! Але я заў-
важыла: калі здымаецца ў кіно
і гастралюеш са спектаклем—
адкуль бяруцца паклоннікі ў
тэатры? Сам не разумееш, за
што апладзіруюць: за тое, што
робіш на сцэне, ці некалі сы-
граў у кіно?.. Акцёра здымкі
вырацоўваюць, калі ён мала за-
няты ў тэатры. Калі ёсць рабо-
та, аддаю перавагу тэатру.

— Тэатр Стэфаніі Станюты...
Ці можаце вы пагадзіцца з та-
кім вызначэннем? Ці існуе ён?

— Хіба ў маёй душы...
Нэлі КРЫВАШЭВА.

СТО РАДКОЎ ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ

Хітрыкі ката Пазуры

«Прыгоды падарожніка Піпса і ягоных сяброў папуга Тэра-
феры і сабакі Кліпса» С. Фрэй-
едмана (пераклад з польскай
А. Вольскага). Рэжысёр і харэ-
ограф—Т. Грахачыньскі (ПНР).
Мастак—М. Валюсяк. Рэспуб-
ліканскі тэатр юнага глядача.
23 снежня 1987 г.

...Толькі на хвілінку сцэну
агорне цёмра. Гарэзлівы пра-
меньчык святла забягае па сцэ-
не і даху дама, праімчыць уз-
доўж шыкетніка, зацікавіцца
аб'явамі на тумбе... І неўзабаве
адбудзецца прыемнае знаёмства
з незвычайным падарожнікам
Піпсам і яго адданымі сябрамі
— папугам Тэраферай і саба-
кам Кліпсам; закруціцца, рас-
пачнецца «крымінальны» рас-
каз пра здобычу скарба «дзікт-
льменамі ўдачы» — катом-нат-
хніцелем Пазураю і дружбамі,
гарэзамі-свавольнікам Бары-
гам і Фіёлам.

У спэнтанлі для дзяцей дзей-
нічаюць абавязковыя казачныя
персанажы, а дабрата і шчы-
расць традыцыйна супрацьста-
ць злему і карыслівому. Але з
якой незвычайнай навізнаю ўва-
соблены вобразы і як нечакана
надарэцца перамога! Кожнаму
характару нададзены ідэяны ха-
рактарыстыкі і данкладны псі-
халагічны адценні, а казачная
барацьба адлюстроўвае добра
вядомыя жыццёвыя сутыкненні.

М. ПЯТРОЎ (падарожнік
Піпс).
Фота У. ШУБЫ.

Выклікае замілаванне непа-
срэдня да наўнасці падарож-
нік Піпс у выкананні М. Пятро-
ва. Яры малюнак ролі Тэрафе-
ры знайшла С. Навуменна. Са-
мым невыразным сярэд жых-
ароў доміка Піпса на прэм'ер-
ным прадстаўленні падаўся са-
бака Кліпс (І. Сідорчык). Ха-
рантарнасць ягоны персанаж
мае, а харантару пакуль — не.

Па раскладзе баню ў п'есе
падарожнік Піпс і яго сябры—
ахвяры «крымінальнай наме-
ды», якую распачынае кот Па-
зура з Барыгам і Фіёлам. Пры-
годы менавіта «дзіктльменамі
ўдачы» трымаюць дзеянне ў на-
пружанні. І трэба з удзячна-
сцю адзначыць, што рэжысёр-
ская задума атрымлівае ў спек-
таклі выразнае падмацаванне
акцёрскімі работамі А. Аляксе-
енкі, Ю. Вута і Г. Калодкіна.
Вобразы «найстрашнейшых ты-
паў пад сонцам» яны зрабілі
вельмі прывабнымі.

Наогул, вобразная мова спек-
такля надзвычай прыцягальная.
У ёй арганічна спалучаюцца
словы, пластыка, музыка. Да хві-
ліны разлічаныя мізансцэны
поўняцца вынаходлівым фізіч-
ным дзеяннем, што спрыяе
ўвазе маленькага глядача: ён
з цікавасцю сочыць за паводзі-
намі героюў, шчыра адгукаецца
на сцэнічны падзеі.

Пастаюнку польскага рэжы-
сёра Т. Грахачыньскага вызна-
чае своеасаблівы святочны на-
строй, дзівосная атмасфера
спектакля падтрымліваецца
жартаўлівасцю, іроніяй, нават
самаіроніяй, уласцівымі кожна-
му выканаўцу. Нечаканыя
элементы пароды ў казачным
сюжэце актывізуюць асаця-
ўную памяць глядачаў: ці то
сцэнічнае жыццё атрымала
казка, ці то казачным святлом
агарнулася жыццёвая рэаль-
насць...

Суладдзе акцёрскага вына-
вання, сцэнаграфіі, музыкі, ха-
раграфіі, іх безумоўнае пад-
парадкаванне рэжысёрскай за-
думе надаюць спектаклю непаў-
торнасць і мастацкую заверша-
насць, а таксама радасць здзі-
лення і адкрыцця. Спраўды
навагодні падарунак дзяццелі!

Ала САВІЦКАЯ.

над гэтым феноменам і, шчыра
кажучы, не заўсёды магу вытлу-
мачыць гэта ні тым, ні другім.
Было штосьці грэцкае, што са-
дзейнічала яго поспеху. Відаць,
гэта можна назваць шанцаван-
нем, удачай — Дуброўскі быў
з удачлівых дырыжораў (на
ўсякім разе, пакуль ён праца-
ваў у Мінску).

Цяпер моладзі, магчыма, зда-
ецца дзівам ці перабольшан-
нем, што на канцэрт нашага
сімфанічнага аркестра цяжка
было трапіць. А выконвалася
не што-небудзь надзвычайнае, а
IV сімфонія Чайкоўскага. І
калі б канцэрт на наступны
дзень паўтаралі, то выстройва-
лася б такая ж чарга па біле-
ты. Гэта цяпер успамінаецца,
як сон, як казка. Але ж гэта —
было.

Дуброўскаму ўдалося ўзняць
аркестр на небывалую датуль
вышыню. Вось адзін харак-
тэрны штырх. Пры падрыхтоў-
цы праграм ён вельмі старан-
на рэпэціраваў акампанемент
для саліста, што, дарэчы, не
ўсе дырыжоры робяць і тым
вельмі зніжаюць уражанне ад
канцэрта. У 1960 годзе на гаст-
ролі ў Саюзе прыехаў амерыкан-
скі скрыпач І. Стэрн. Яго гаст-
рольнае турнэ праходзіла ў
Маскве, Ленінградзе, Кіеве і
Мінску. Да нас ён прыехаў
вельмі расстроены пасля кі-
еўскіх канцэртаў, яго не зада-
воліў там узровень акампане-
менту. Было відаць, што ён і
тут не чакаў пачуць нічога
прыемнага. Але раптам погляд
яго змяніўся. Рэпэціруючы кан-
цэрт Брамса, ён ні разу не
спыніўся і не зрабіў ніводнай
заўвагі аркестру. Канцэрт прай-
шоў выдатна. Яго радасці і за-
хаплення не было канца. Вяр-
нуўшыся ў Амерыку, ён у ін-
тэрв'ю так разрэкламаваў мін-
скі аркестр і дырыжора Дуброў-
скага, што нават зацікавіліся
гастралёры. Пра гэта мы даве-
даліся праз нейкі час, калі да
нас прыехала англійская скры-
пачка І. Гендэль, якая раска-
зала пра гэта і чакала тут су-
стрэць выдатны ансамбль. Ды,
на жаль, ёй не надта пашан-
цавала, бо Дуброўскі на той
час ужо не працаваў у Мінску
(яе канцэрт прайшоў пад кі-
раўніцтвам М. Нерсесяна).

Сёння магу шчыра прызнаць:
я захапляўся талентам
Дуброўскага, але працаваць з

ім было нялёгка. Ён быў дыры-
жорам-дыктатарам, не прымаў
пярэчаніяў і быў катэгарычны
ў сваіх рашэннях. Аднак, як
кожны таленавіты чалавек, умеў
своечасова ацаніць сітуацыю і,
калі адчуваў, што не мае ра-
цыі, то першы ішоў на прымі-
рэнне.

Нечакана ў мяне з ім разыг-
раўся канфлікт. Святкаваўся
юбілей Рымскага-Корсакава, і
ён уключыў у праграму «Ша-
херазаду», «Іспанскае капры-
чыо», «Светлае свята» і арні з
опер. Праграма вельмі вялікая
і складаная. Многія музыканты
падбухторвалі мяне папрасіць
маэстра скараціць што-небудзь.
Я сказаў пра гэта. Дуброўскі
вельмі абурўся і як адрэзаў:
«Калі вам не падабаецца, мо-
жаце быць свабодным ад гэтай
праграмы». Канфлікт разга-
раўся, я вымушаны быў у та-
кой сітуацыі пайсці з рэпеты-
цыі, але на канцэрт усё ж прый-
шоў. Пасля гэтага інцыдэнту ў
Дуброўскага з'явілася думка
замяніць у аркестры канцэрт-
майстра. Пачалі шукаць і за-
прасілі скрыпача са Свядлоў-
скай філармоніі. Мне, канеч-
не, усё гэта было непрыемна, а
самае галоўнае, я не адчуваў
за сабой творчай віны. Але на
першым жа канцэрте, дзе но-
вы канцэртмайстар павінен быў
сыграць сола, ён зайграў не ў
тым рытме і не ў тым харак-
тары. Пасля гэтага Дуброўскі
прыйшоў да мяне з просьбай
забыцца на той канфлікт.

Цяпер пра Дуброўскага мож-
на ўспамінаць рознае — і доб-
рае, і благое, але несумненна
адно, што час яго работы ў
філармоніі — час найвышэйша-
га росквіту дзейнасці сімфані-
чнага аркестра.

Перыяд дырыжора В. Катае-
ва таксама ў многім цікавы і
значны, хоць у нейкім сэнсе
ўжо пры ім пачаліся сімптомы
зніжэння цікавасці да канцэр-
таў філармоніі, тэндэнцыя, якая
разраслася асабліва да канца
70-ых і пачатку 80-ых гадоў, і,
па сутнасці, пакуль яшчэ не пе-
раадоўлена ў нашым музычным
жыцці. Тэндэнцыя гэта агуль-
ная, характэрная не толькі для
Беларусі. Пры В. Катаеве ар-
кестр выконваў шмат сучасных
твораў як савецкай, так і за-
межнай класікі XX стагоддзя.
У першую чаргу менавіта гэ-
тым цікавы дадзены перыяд. У
60-я гады Мінск упершыню па-

знаёміўся з музыкай Брытэна,
Бартака, Хіндэміта, Анегера і
Стравінскага, з сімфоніямі Ма-
лера, Пракоф'ева, новымі сім-
фоніямі Шастаковіча, з музы-
кай сацыялістычных краін.

Гэта быў, калі можна так
сказаць, першы перыяд галос-
насці, калі пасля ўсіх паслява-
енных абмежаванняў (я маю на
ўвазе пастановы 1948 года) мы
хоць неяк здолелі аглядзець
тое, што робіцца вакол нас.

Яркім прыкладам была прэм'-
ера 13-ай сімфоніі Шастаковіча ў
нас у Мінску. Напісаная ў
1962 годзе, яна была прывесена
на маральным праблемам наша-
га грамадства. Цікаваць да
яе была выключна вялікая.
Першае выкананне сімфоніі ў
Маскве прайшло без усялякага
рэзанансу. «Хадзілі чуткі, што
другога выканання і не будзе.
Казалі, што многія выканаўцы
адмовіліся іграць твор. Нам
здавалася, што гэта плётка. Але
цяпер гэтыя факты абнарода-
ваны. У гэтых абставінах Ката-
еву ўдалося дамовіцца ў Мас-
коўскай філармоніі наконт нот
і запрасіць аўтара на прэм'еру
ў Мінск. Мы рыхтавалі яе вы-
кананне, не ведаючы, ці адбу-
дзецца яно. І толькі дзякуючы
таму, што на прэм'еру быў за-
прошаны сам аўтар і адмаў-
ленне ад выканання пагражала
б яшчэ горшым скандалам, чым
само выкананне, яго дазволілі.

Дарэчы, чаму б цяпер, калі
абстаноўка гэтаму спрыяе, калі
мы ўзнаўляем у памяці многія
незаслужана забытыя творы,
не вярнуцца да гэтага выдатна-
га твора і не выканаць яго ў
бліжэйшых праграмах? Ён бу-
дзе сугучны нашаму часу і ду-
ху перамен у нашым грамадст-
ве.

У 60-ыя гады наш аркестр
вельмі расшырыўся, стаў у
поўным сэнсе вялікім сімфані-
чным, папоўніўся добрым ін-
струментарыем, маладымі твор-
чымі сіламі, яму падуладныя
сталі любыя праграмы.

— Вашы запісы захавалі
шмат падрабязнасцей з жыцця
аркестра, але пра ўсе, на жаль,
не расказаў... Ці не зробіце
вы, Сямён Пятровіч, некаторыя
высновы са сваіх назіран-
няў?

— Перада мною прайшло
многа дырыжораў. Адно мелі
поспех у адным рэпертуары,
другія — у іншым. Калі дыры-
жор гарыць агнём творчага нат-
хнення, то гэта абавязкова пе-

радаецца аркестру, якой бы
кваліфікацыі калектыў ні быў.
Калі аркестр іграе добра, значыць,
дырыжор натхняе яго на
творчасць, калі выкананне мае
нейкія хібы, значыць, творчая
патэнцыя дырыжора «не спра-
цоўвае».

Што датычыць рэпертуару—
ён павінен заўсёды адпавядаць
духу часу, быць адлюстраван-
нем грамадскага развіцця.
Жыццё наша цыклічнае, раз-
віваецца хвалепадобна, і таму,
незалежна ад сваіх вартасцей,
некаторыя творы час ад часу
старэюць або «ўваходзяць у
моду». Гэта абавязкова трэба
ўлічваць у працы аркестра.

Далей, мяне крыху насцярожа-
вае пазіцыя кіраўніцтва нашай
філармоніі ў адносінах да коль-
касці сімфанічных канцэртаў на
стацыянары. Некалькі гадоў на-
зад прагучала крытыка ў наш
адрас з-за таго, што мы пра-
цуем у няпоўнай зале. І для
таго, каб «зняць праблему слу-
хача», у нас удвая скарацілі
колькасць канцэртаў, каб пу-
стыя залы не кідаліся ў вочы.
Пазіцыя абсурдная. Гэта факі
самы перагіб, як калі б сілком
заводзілі любога слухача на
канцэрт — абы толькі была
поўная зала. Мне думаецца,
чым больш канцэртаў будзе на
стацыянары, тым хутчэй мы
прывучым слухачоў да канцэр-
таў сімфанічнага аркестра.

І яшчэ: зараз усе гавораць
пра крытыку і ўсе чакаюць гэ-
тую крытыку. Калі гаварыць
пра наш жанр, то мы сапраўд-
най планамернай і мэтанакіра-
ванай крытыкі не мелі ніколі.
Я маю на ўвазе пастаянныя
грунтоўныя рэцэнзіі, цыклавыя
агляды з выяўленнем нашых
вартасцей і недахопаў. Нам
хоць бы зрэдку пачуць пра ся-
бе аб'ектыўную, канструктыў-
ную крытыку! Мне думаецца,
што іменна яна, планамерная
крытыка, можа напавіць спра-
ву ў праблематычныя сітуацыі
з слухачамі, таму што крытыка
— гэта і рэклама: чым больш
пішуць, тым больш прываблі-
ваюць увагу, чым лепш пішуць,
тым больш выклікаюць ціка-
васць, чым больш ганяць, тым
больш распальваюць цікаў-
насць. Трэба толькі, каб піса-
лі людзі кваліфікаваныя.

Запісаў В. МНАЦАКАНАЎ.

Марыя БАРАВІК

Маналог сумлення

Даруе звер табе, о чалавек,
За той далёкі першабытны век,
Калі на самым жорсткім паляванні
Змагаўся мужа ты за існаванне.
Не ведаў прашчур твой інакшай мары.
Быў паляўнічы і была ахвяра.
Яшчэ ты думкі не вынашаў злой.
Яшчэ ты не здаволіўся ядой,
Руку кап'ём падоўжыў і стралой...
...Тады і стаў да маманта бядой.

І новы дзень ішоў, і новы век.
І горшым стаў за звера чалавек.
Заплакалі алень і тур, і лань:
«Ты — Чалавек, ты добрым богам
стань!»
Стагнала просьба пад смяротным векам.
Сумленне моцна спала ў чалавеку.

А што яшчэ там, што яшчэ было?
Галубка Марта сцішыла крыло.
І чалавек у паляўнічым гарце
Стварыў жыццё:
у чучале — гагарцы.

Кроў звера — на гісторыі... Як сон,
Быў на зямлі даверлівы бізон.
Начыста выбіў звера чалавек.
Так у нябыт пайшоў бізонаў век.
Вось ён, жыхар амерыканскіх штатаў, —
Карціна-сведка мастака Бірштата.
Няўжо апошні? Лютая рука!

І чарады няма, і... важака!
Гісторыя... Час панаставіў кропак.
Зварэла паляваннямі Еўропа.
Амерыка бізонаў вынішчала.
Сумленне чалавечая маўчала.
Забойца працітаў і сілу мераў
Са шматзарадных ружжаў, рэвальвераў.
І радасць рот цягнула да вушэй,
Калі крывёй успыхвала мішнь
І падала, ляжала без патрэбы,
Каб здзіўлена глядзела толькі неба...
Ты помніш, стэп амерыканскіх прэрыяў—
Жыў чалавек і цэліўся у звера?
Жыў чалавек і цэліўся у звера.
Ці толькі ў звера?..
Нарастала зло,

І крыўда, і трывога новай эры...
Але пра гэта — іншы маналог.
Боль сачыцца з глыбінь...

Жыве надзея,
Што чалавек — не звер. Не парадзее.
Бізон — да слова.

Можна — пра зубра,—
Ужо да нас бліжэйшая пара...
Жыццё і факты.

Глянем з аддалення.
Была ж, была і радасць прыручэння...
Час наступіў ці страху, ці сумлення,
Ці дабрныні, ці розуму свячэння —
Стаў чалавек каля мяжы даверу
І павініўся перад птушкай, зверам.

Ён павініўся перад птушкай, зверам.
Сумленне давяраць пачаў паперы.
Ляцелі фразы гучныя і словы,
А голас крыўды далятаў з дубровы.
А голас крыўды далятаў з блакіту —
З нябёс сучасных, а не з Неаліту...

Усё ж душа заплача — не папера
За чалавека, птушку і за звера.
Сама вясна не прадчувала болю.
І сонца птушцы гладзіла крыло.
Свяцілася Чарнобыльскае поле.
І ў небе светла воблака плыло.
Галінкі цёплыя вецер ціха гушкаў,
Пралескі дачакаліся пары...
«...Даруйце ж, насыкомыя і птушкі!
Даруйце, кветкі лесу і звары!
Сябры гаспадароў сваіх, даруйце!
Гаспадары сяброў сваіх, сумуйце!
Прамовіў горка добры чалавек,—
Што нарабіў я у сучасны век—
Разгадаваў так пышна небяспеку
Расліне, птушцы, зверу, чалавеку!»

Душа загаварыла — не папера:
«Хачу я спадзявацца, жыць і верыць...
Не крыўдзі птушку, звера, чалавек,
І качку, і бобра у цішы рэк!
Трымай, зямля, жыццё палёў, баброў,
Як пушча Белавежская зуброў!
Трымай, зямля, заступніка жыцця,
Як камуніст трымаў чырвоны сцяг,
Калі змагаўся ён за добры час,
За розум і душу, што ёсць у нас!
Не крыўдзі птушку, звера, чалавек!
Перавадзі ты іх у новы век!»

Не крыўдзі чалавека чалавек!
Ачалавеч ты свой імгненны век!
Лячы сябе ад зайздрасці хутчэй,
Хай льецца згода промянямі з вачэй!
Ад думкі згубнай ты сябе адпрэч,
Сумленне і душу ачалавеч!
Прыйдзі ў сябе, о мудры чалавек!
Інакш няма табе ніякіх лек.
Хто бедаў напарочыў і пагроз,
Калі ты сваю праўду-матку нёс
І каласком на ўзрытым полі рос?
Расціў ты веру. Вырасціў неўроз.
Расціў жыццё. А згуба — тут як тут.
Пазбаў планету-маці ад пакут!
Ей цішыню жывую гарантуй!
Ачалавеч брат брата і ўратуй!
Ратуй сваё імя, о Чалавек,
У самы прыткі і трывожны век,
Каб не згубіць апошняга вясла —
Не апынуцца ў акіяне зла!»

Упершыню ў «ЛіМе»

Людміла РУБЛЕУСКАЯ

Людміла Рублеўская нарадзілася ў
1965 годзе ў Мінску. Пасля заканчэння
Мінскага архітэктурна-будаўнічага тэхні-
кума працавала тэхнікам-архітэктарам на
ВА «Гарызонт». Вучылася ў Літаратурным
інстытуце імя Горкага ў Маскве, у 1987
годзе перавялася на філфак БДУ імя Ле-
ніна, дзе зараз і вучыцца на аддзяленні
беларускай мовы і літаратуры.

Сёння штотыднёвік знаёміць чытачоў
з яе першымі вершамі.

Змагары

Каго перакрычаць спрабую?
Іх надта многа, крыкуноў.
Давесці хоча кожны дурань
Радзіме шчырую любоў.

Гучней, гучней гучаць прызнанні,
Усё квяцісцей і мудрэй...
А з-за стала не кожны ўстане
На плач дзіцяці ля дзвярэй.

Патрэбны рукі касавіцы.
Не згас чарнобыльскі пажар...
Не кожны здольны падхапіцца
І несці прадзедаў штандар.

Немата

Хто не паспеў даспеліць свае песні,
А хто і не збіраўся сеяць іх.
Маўклівы вецер высушыў насенне.
Свет страціў слова, як музыка — слых.
Зямля дарма нам піша камянямі
І звільнамі мелкіх ручаін
Святую песню, страчаную намі.
А свет — не прызнае сябе нямым.
Яму здаецца — ён аброс, як поўсцю,
Мелодыямі ўсіх масцей і моў.
Але змаўкаюць птушкі. Суха ў роце
Старога млына.
Млын апошні змоўк.
Мы заразлілі нематой прыроду.
Званы здымаем. Робім штучны мёд.
І не спяваем — пішам.
Песні — робім.
І траціць слых сумленне з году ў год,
Глядзіш, яно і голасам папложіцца,
І пад абяс — апошняю пчалу...
І стане чутна, як планета коціцца
Адцятай галавою — у імглу.

Заставайся ў клетцы залачонай,
Ты сама абрала гэты лёс.
У. КАРАТКЕВІЧ.

Птушкі любяць волю. Ды бывае зрэдку—
Палюбіла птушка залатую клетку.
Птушка вызнавае залатую веру;

«Што вам, востракрылым, век
мясіць паветра?»
Птушка вучыць верыць богу залатому:
«Кожны птах у свеце мае мець па дому»,
І яна шкадуе птушак тых у свеце,
Што лятуць на кулю, на камень і вецер.
Што ж, любая птушка сядзе за святою,
Толькі дай ёй клетку,
клетку залатую.

Мялеціў Сматырыцкі

Мяжа.
А з абодвух бакоў — па крыжу.
А ты — пасярэдзіне хочаш застацца.
Зямля — прадзіраўлены дзідай кажух
Табою паднятага ў бойку паўстанца.
Часіны крывавыя — крылы даюць.
Але адчувальнай для сэрца — улада.
Папличнікі плюнуць,
але — не заб'юць.
(Вятры забіваюць заўсёды крылатых).
Крыжы — скрыжаваныя, быццам мячы.
Цвікамі з'яднаны, як дрэва — і рукі...
Ты люд бласлаўляеш.
Ён грозна маўчыць.
Ты молішся небу —
А з неба —
ні гуку.

Дарога ў нікуды

«Я ведаю, куды вяду!»
Крычала ўсім адна дарога.
Крычала гучна. Хто пачуў —
Пайшоў па ёй.
А чула — многа.
Гарлала рэха ў вышыні.
А паўз дарогі — гнала смецце,
І верас курчыўся ў агні,
І птушкі падалі, як сэрцы.
«Я ведаю!» —
І ўсе ішлі.
І верылі. У што? — Не помняць.
Дарога бегла ад раллі,
І ад квітнеючага поля.
Але не век жыве спадман.
І васьць — дарога замаўчала...
...Глядзяць: наперадзе — туман.
А заду — вогнішча шугала.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

Полацку

Колькі зведаў я шчасця, а колькі і гора
тут.
Тут дзяцінства маё і юнацтва прайшлі.
І ніхто я на свеце без гэтага горада,
І няма болей месца радней на зямлі.

Я на памяць твае павывучаў ўсе вуліцы.
Хоць павязку на вочы — любую праўду.
Я Дзвіной, што да стромы Сафійкавай
туліцца,
Праплыву. Прабягу паўз сваю Палату.

І шурпатую мову Барысава каменя
Зразумею адразу, бо ведаў здаўна,
Бо даўно сэрца поўнае любою памяццю,
Бо пячэ мне душу за нашчадкаў віна.

Колькі й сёння сыноў тваіх, быццам
атручаных
Пустадомства хваробай, руйнуюць і
б'юць
Тую памяць стагоддзяў, з якою
заручаны.
І знішчаюць падмуркі, і дрэвы сякуць.

Любы горад мой! Слава і гордасць
айчыннай!
Ты нібыта гісторыя краю сама.
Стаць у небе тваім аблачынаю сынавай!..
Ну, а большага шчасця, напэўна, няма.

Увільны крытык песціць зрок і слых,
Любіць таго ці іншага нам радзіць.
А нехта нават класікаў сваіх
Патроху ўжо чытае ў перакладзе.

А нехта хоча для сябе ўсур'ёз
Не даць навукі роднай родным дзецям.
Мы ж дробнай крыўды цягнем поўны
воз,
Знаёмых лаем, п'едэсталы дзелім.

І з кожным днём наступным хочам мець
Паболей славы, рэчаў і багацця,

А ўжо бацькоў не ў стане зразумець
Сыночак гарадскі ў вясковай хаце.

На дачы цягнем цэглу і бетон,
Здымаем стрэсы, набіраем сілы.
А нехта асудзіў на страшны скон
Зямлю сваю радыёактыўным пылам.

І звыкла ўжо ўсё спісваем на час,
І свой спакой шануем адмыслова...
Ды возьме хто тады за нас адказ
За любы край, за веру і за слова?..

Я пра краскі хацеў напісаць,
Пра буянне гаёў буйналістых,
Пра пялёсткі, што стрэсвае сад,
І пра зорак мігценне агністых.

Ды з дакорам маўчала муры,
Ды глядзела гісторыя ў вочы,
Ды хапала навокал муры
І людзей да падману ахвочых.

О, як сціснула болам душу,
О, як гневаў напоўніла сэрца!..
І пакляўся сабе: напішу
Пра зямлю, што Радзімай завецца.

Пра яе і дачок, і сыноў,
Пра трывогі яе і пакуты
І пра веліч магутную слоў,
Да якіх я шчасліва прыкуты.

Пра крывінку на бляску ляза,
Пра травінку з прастрэленай каскі...
Я пра гэта хачу напісаць
Як удасца, а потым пра краскі.

Сон

Мне сніўся сон: мяне не разумелі.
Я гаварыў, а словы, нібы град,
Па тварах і вачах людзей звінелі
І да мяне вярталіся назад.

Я гаварыў: адрыва, вёска, дзіва.
Я гаварыў: каханне, слодыч, спеў.
А голас мой, ахрыплы, страшны, дзікі
Ніхто не чуў, ніхто не разумеў.

Маўчалі дрэвы, грозна і сурога,
І ў роспачнасці гэтай нематы
Падумаў я, калі не трэба мовы,
Каму патрэбны гэты свет і ты?

І я да нейкай бездані памкнуўся
І ўбачыў цемру і свой блізкі скон.
Апошні крок... Ды раптам я прачнуўся.
Такі васьць сон. Такі трывожны сон...

Лямпы святло. І гадзіннік. І ноч.
Чорная крыўда. І светлая мроя.
Ветах халодны глядзіць праз акно.
Вецер. Залева. І змрок за гарою.

Колькі гадзін і стагоддзяў прайшло?..
Дзень узыходзіць, скупы і трывожны.
Толькі пытае нясмела святло:
Хто пераможаны? Што перамога?

1.V.

Есць падставы, што — нягледзячы на ўсю немач — «квартал» пражыты адносна добра. Тое-сёе зрабіў, тое-сёе сказаў, набраў пэўны разгон і маю планы.

І сённяшні дзень быў адносна плённы. Я чытаў Дарыя і пераклады Савіча. Гэта была паззія.

А вечарам, у гадзін сем, я пайшоў гуляць і быў пановаму запалонены вясною, яе паззіяй.

Цеплыня вярнулася і сцішыла вятры. Парасклеваліся першыя лісточкі. Бярозавыя яшчэ ліпкія — я іх мацаў. Я хадзіў у мясцінах найпрыгажэйшага роднага краявіду — там, дзе мурожная трава ляжала светлай зелянінай на леташняй жоўці, дзе стаяла рэчка з ціхай зялёнай вадою, дзе было незвычайна хораша бачыць сонца праз дрэвы, дзе абрасталі зелянінай стаўкі. Здалёк і адсюды ішоў птушыны шчэбет. Яго перабівала адна там нейкая маленькая сініччага выгляду «пичужка». Я хадзіў там, дзе дзіўна, непрывычна сустраць другога чалавека. Па-свойму нават абразліва: а што ён тут робіць?

Выйшаў ад узлеска ў лагчыну, да рэчкі, на луг. Ішоў мяккаю падатлівай сцежкай і дзівіўся, круцячы шыю: даўно не ведала душа мая такой радаснай, прастай і адкрытай прыгажосці, якую адкрывала вока ў маленькай крапіўцы, у дробным яшчэ конскім шчаўі, у сухім лапушыні.

Сцяжынка, адолеўшы некалькі ручайкоў, па мяккім, падатлівым грунце вывела мяне да вёскі. Лецаўшына шырокім разваротам ляжала ўверсе, на хрыбтавіне гары. Ціха, нерухома, задумліва стаялі дамы, а ўніз спускаліся апрацаваныя прысядзібныя шнуры, а па межаныцы ішла ўверх сцежка. Усё было спрадвечным, нерухомым, некрутым. Здавалася, што тут існуюць вольныя дамы, шнуры, нерухомыя каровы на лузе (падушку я не адразу разгледзеў). Потым вуха пачало лавіць і чалавечую прысутнасць: нёсся з вуліцы бесклапотны смех нейкай кампаніі, злева вока ўгледзела кампанію рознакаліберных жэўжыкаў з вудачкамі.

Я пайшоў уздоўж рэчкі, якая набыла тут рух у вузенькім рэчышчы, забрулілася ручайнай. Суха дзынкнулі прывязаныя на павадку дашчыны кладкі; уся вёска пасунулася ўправа, і адкрыўся новы краявід.

Ізноў ад узлеска глядзеў я ўжо на некалькі вёсак, раскіданых па краях і акаймаваных лясамі. Адзінокі брэх сабакі, рэдкія падарожнікі — і ўсё сцішанае, маўклівае, разлічанае на ўспрыняцце аднаго.

І пры ўсім гэтым добра думалася, хадзілася. А потым — цудоўны падарунак: бусел, крыку якога я нават адразу не пазнаў. Я напярэці папёрса да яго і — дарэмна. Спужаў. Але ўсё было здорава. І хацелася гуляць, маўчаць, кідаць кветкі ў ваду і біць пошасць, якая не мае праваў на такі мудры і з усімі добры, неварожы, прывабны свет.

1968

24.III.

Подпіс пад карцінкай: «Мгновение задумчивости, летнее поле, юность, светлые девичьи глаза...» На карцінцы больш таго і няма нічога. Чаму ж тады шчыміць?

26.III.

З пагодай, як і з вясной, пагдажаешся насуперак усякай логіцы: душа ў іншую пагоду не верыць.

Абваліліся ад берагоў глыбы ільду. Мутная хуткая рачная вада. Мутнае, як зямля з вясновым снегам, неба. Жывыя і гаманкія ручаі. Радаснае прадвесне паветра. Пухлы снег выяўляе старасць зімы. Дзеці перагарджаюць ручайнікі.

Думкі пра тое, як жыць, працаваць, запісваць. Трэба б завесці нейкую картатэку ці слоўнік «Людзі 30-х гадоў».

31.III.

Нядзеля. Цёплыя дні. Вялікае сонца. Прасторны свет. Су-

хая дарога. Першы вясновы футбол. Вялікая радасць — гуляць, бегаць. У ёй няма стомы, тугі, клопату, і ты роўны тады з усімі людзьмі.

Ломаносов: «В любви от страха тихо тайте» (!).

Не запісваць — кепска, — мозг як у бяздзейнасці, нерухомы, свядомасць не фіксуе арыенціры думак і ўражанняў,

куртцы — такія заўжды ведаюць, як трымацца ў любой, нават непрадбачанай сітуацыі — раптам, падышоўшы бліжэй — выяўляе рысы аморфнага, хлапачага, бесхарактарнага твару.

Вяртаюся ўвесь час да сябе — чалавека, які едзе са знявольнення (бальніцы), думае, што колькі мінут гаворкі з маладой

але не забываючыся паглядзець, як ён выглядае.

1969

2.III.

Вось і сакавік. Сёння раніца апушыла зляжалы наст новым снегам, які стаў радасцю для лыжнікаў.

Былі К. Мама папракала мяне, што я не ўгаворваў іх астацца. Я ж непрыгожа агры-

ПУБЛІКАЦЫ І

Трэці год, як не стала Варлена Бечыка. У ягонай творчай спадчыне, між іншага, — дзесяткі бланкетаў з запісамі самага рознага зместу і характару. Гэты своеасаблівы дзёнік аднаго з самых таленавітых нашых крытыкаў і літаратуразнаўцаў уяўляе несумненную цікавасць для літаратурнай (і не толькі літаратурнай) грамадскасці. Маці В. Бечыка Ларыса Лявонаўна Кароткая падрыхтавала сынавы запісы да друку (яны маюць выйсці ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»). Некалькі старонак з іх прапануем увазе лімаўскага чытача.

Варлен БЕЧЫК

ШЧАСЦЕ — ЖЫЦЬ СУМЛЕННА

СТАРОНКІ ДЗЁННІКА

за спіною астаецца пустэча.

Я ўбачыў свет і нешта зразумеў у ім тады, калі пачаў пісаць пісьмы ў розныя куткі; я назбіраў уражанні і кампанаванні іх у адпаведнасці з настроямі маладога, закаханага ў невядома што і каго чалавека.

Тады досыць было астацца аднаму, зірнуць навокал, і пачыналіся адкрыцці, якія на сёння можа мізэрныя (можа сёння я нават іду шмат хутчэй), але ад іх радасна пахла пачуццём, адчуваннем адкрыцця. Кожная драбязя наваколя ўваходзіла ў счэпленне з душой і вопытам...

Для мяне важная думка аб «нейтральнай парадочнасці». Я ж не подлы, у мяне няма жадання некага пакрыўдзіць, адпіхнуць. Я не маю дарогі зайздрасці. Так ці не? Але ўсё гэта нейтральна-абыватальскі стан. І калі на большую сумленнасць я не здольны, маё душэўнае жыццё заўсёды будзе бедным.

Лётаць я не здольны? Поўзаць не магу. Разважанні — гульня ў словы. Чалавек павінен знаходзіць у сабе сілы для свабоднага жыцця, незалежных думак.

Сітуацыі — не галоўнае. Галоўнае — душэўны змест сітуацыі. Здаралася, я адступаў і пагдажаўся з нягоды і душы, адчуваючы ўнутранае супраціўленне.

13.IV.

Назіранні над тварамі. Абаяльная дзяўчына з вялікімі сінімі вачыма паварочваецца ў профіль, і твар раптоўна робіцца адштурхоўваюча вялікім і тупым.

Воддаль — чалавек бывалы, са спакойным і роўным выразам твару, прамымі чоткімі бровямі, ледзь пазначанымі жалвакамі, ды яшчэ ў скураной

і прыгожай дзяўчынай — шчасце, што пах свежага хлеба — шчасце, што шчасце — неспці кветкі дзяўчыне, ведаючы, што гэтыя кветкі яна возьме радасна і пшчотна. Магчымасць даваць другім радасць — шчасце.

Як цяжка пісаць пра тыя пачуцці і думкі, што ты ўжо некалі памацаў прыблізнымі і выпадковымі словамі.

Як звужаецца з узростам і вопытам сфера магчымых кантактаў з якойсьці часткай свету — раней так лёгка і бесклапотна было ўваходзіць у любы знаёмствы.

Купка дзяўчынак з музычнай школы. У адной — гэтак рана падкрэслена прыгажосць (двайна прыгажосць — узросту і будучыні), такая арганізаванасць адзення: сіняя сукенка, чырвоная шапачка і ўсё іншае — так ідзе гэта пад ружовыя яе шчочкі, сінія вочкі, алыя губкі. А ўсё «афармленне» — шыкоўная папка, узорны кашалёк, столькі інтуітыўнай — яшчэ ж, вядома, мо зусім-зусім не свядомай каметлівасці. А побач жа з прыгажуняй едзе шэранькая дзяўчынка, якой будучыня — ужо не туды.

Супярэчнасць: прысутнасць шчасця побач і яго недаступнасць, немагчымасць. Адны нараджаюцца, каб увасабляць гэта шчасце, другія — вечна жыць з тугою і па недаступнасці яго і па несправядлівасці жыцця, лёсу.

Харастаў ў «непрыязельным» выглядзе: дзяўчынка з дробным, але жывым тварам, белая простая блузка, сіняя кофточка з камсамольскім значком, жывыя вочкі, але такія рухавыя, што, здаецца, з імі хадзілі і шчочкі, і падбароддзе, і броўкі. Востры носік, вострыя губкі.

Поза: думае чалавек аб сваім,

заўся, і ўвогуле я часта перавожу ганебна сваю зласлівасць на маму. Вядома ж, даючы гэтай зласлівасці чэпкую аргументацыю, што — яшчэ большая крывадушнасць.

Я пачынаю ўсё болей і болей сціляцца да думкі, што жыццё — любое, нават самае пакутлівае — шчасце. Уся каштоўнасць жыцця толькі тады і мае меру, калі зведаны трылогі, сумненні, пакуты.

Шчасце — жыць сумленна і без зайздрасці.

3.III.

Эйнштэйн — з выгляду просты, добры, крыху дзікаваты стары. Без прабліску геніяльнасці. Але глянеш на некалькі фатаграфій — усюды ёсць нейкая рознасць, што падказвае невычэрпанасць яго ўнутранай сутнасці.

Сёння — лекцыя Вернігорава. І ведае, і ўмее гаварыць, і цярозасць пэўная ёсць. Але нешта — не скажу: цыннізм, не — нешта ёсць, з чым нязгодны; вынімаецца чалавецтва з набыткаў культуры і маралі і падаецца ў хаосе брудных звяз, спрэчак, хістанняў, падтасовак.

28.III.

Кожны дзень без разгону абвальваюся ў нянавісць да ілгуню, прыстасаванцаў, дэмагогаў. Усё гэта сінонім — кар'ера, дабрабыт, выгода, вымагаюць адразу ўсяго, бо інакш не папхнешся. На гэта глядзячы даходзіш да няўцяямнай нерухомасці, бо ўсюды чэсным, сціплым, ціхім людзям — цяжка.

...Праваліўся, як у палонку, у аповесць Айтматава «Белый пароход» — холад праўды, абложнае мора агрэсіўнага нахабства і брыды, бездапаможнасць, безбароннасць добра. Ледзь не малітвеннае

жаданне: дай палёгкі, не губі ў пакутах; веданне, што калі зробіць так — пачне хлуціць.

Стр. 57: «Э-э, сын мой, худо, когда певцы состязаются в словословии, из певцов они превращаются во врагов песни»... 8.IV.

Адна з невагарадасцей — смерць (ці пагібель) Сымона (Сені, Сенькі) Блатуна.

А якім ён помніцца прыгожым і таленавітым у гады маладосці. Усё трэслася, ператрасалася і вольна скончылася.

І неак усе як махнулі рукой. Гнётна лягло гэта на сёлетнюю вясновасць...

Дэмагог выкарыстоўвае ісціну, праўду з большым яшчэ нават спрытам, чым няпраўду. 1971

13.I.

Трынаццатае, а ніякіх няўдач. Нават пэўная палёгка — здадзены нумар, які рыхтаваўся нялёгка... Мне кепска, патрэбна новая галава, новы рэжым, новыя веды, думкі і кнігі.

Неабходна вольна і думна сустрэцца з сонцам, ціхай прыродай, снежнай свежасцю і вынесці іх на аркуш паперы не натужна, лёгка, як роздум пра жыццё, пра паззію.

Ніколі не было ў мяне акрыленай любові, што давала радасць, пшчоту і гармонію. Заўсёды была цяга, якой пярэчыў розум. І нічога не абяцала добрага, а толькі благое.

У свеце дабро і зло пераплятаюцца. Хочацца шчыліва любіць усё прыгожае — прыгожае чысціней, сонечнасцю, цнатлівай сціпласцю і высокім гонарам.

Дзеці коўзаюцца з горак. Чаму заўсёды з дзяцінства было са мною адчуванне цяжкасці і небяспекі?

На небе няма сонца. У душы таксама чорна. Але сцязненне вольнае: колькі на свеце людзей, якім горш, чым табе. І наколькі горш.

31.I.

У адносінах з жанчынамі трэба быць сумленным і высакародным, але трэба яшчэ мець свядомаму сумленнасць.

2.II.

Што мне так хочацца сабраць у сабе ўсю чалавечую тугу і пакуту? Чаму так верадліва, чаму душа цягнецца да ўсяго балючага, што ёсць у кнігах? Быццам хоча яшчэ большага аб'ёму і большай варыянтнасці пакут. І прыгаворванні: «Но надо жить».

Мы кепска разумеем і ўяўляем працу літаратурнага крытыка, не здагадваемся пра яго жыццёвы, эмацыянальны тонус. Ап. Грыгор'еў пісаў артыкулы, замучаны няўдалым каханнем. Рассадзіў заўсёды піша так, быццам трымае ў руках ісціны, быццам ні ад чога не пакутуе. На самай справе — чым жыў, напрыклад, Бярозкін, калі пісаў пра Панчанку, Цётку, Багдановіча?

1973

28.IV.

На пасяджэнні рэдкалегіі «Дня паззіі» Панчанка — усмешлівы, лаканічны, мудры. Усе, само сабой, чакаюць яго ацэнкі і расшэня. Пра X і V: канкрэтная рыторыка.

— Дык што выбраць?

— Выцягнуць наўздагад.

Звартваючыся да мяне. — У нас дзіцяці гавораць: «Дзевачка, не хадзі каля дзвярэй, там скразняк». — «А я, мамачка, спіной праўду». — Вольна так і мы з нашым «Днём паззіі» — спіной да паззіі.

29.VIII.

Учора ў Каралішчавічах, куды едзіў да Май Львовіч. Дагнаў Брыль на таксі, так і перабілі з Іванам Антонавічам палову дні. Незаўважна бралася на ўсё лепшую пагоду, і ішла размова, якая, спадзяюся, застанецца ў памяці.

У газетах новая хваля паведамленняў пра Салжаніцына, Сахарава.

Николай Крючков у ЛР, 10.VIII.73 («Жить на своей улице»): «Помню, еще в тридцатые годы мне рассказывали, как Михаил Александрович Шолохов получил от очень авторитетного лица пожелание: (Заначенне на стар. 14—15).

Шчасце — жыць сумленна...

(Заначэнне. Пачатак на стар. 13).

«Жаль, што ваш Грыгорый Мелехов так і не прыйшоў скончыць нам, у Красную Армію». Шолохов подумал-подумал і адказаў: «Посылаю Мелехова ў Красную Армію. Не ідзе».

Расул Гамзатов. Мой возраст.

Не все из смертных старятся, поверьте. Коль человек поэт, то у него Меж датами рождения и смерти Нет, кроме молодости, ничего. 27.VIII.

Змена ў аб'ёме асобы, нават у адчуванні сутнасці. У час узлёту духу, светлага празэрэння — расцеш, чуеш сябе значным і цікавым, многае можаш — усё, што захочаш (і хаченне згоднае з тваімі магчымасцямі). Бяздзейнасць прыняжае, сілы слабнучы, кожны павеў жыццёвага ветру здаецца небяспечным скразняком. Страшнае — чыёсьці падазрэнне. Тут адразу сам сабе здаешся фальшывым, дробным, бездухоўным. Такі ж — як нешта даводзіцца прасіць. Таму кожны, хто гоніцца за выгодай, прыстасоўваецца, угоднічае, хітруе — кім бы ён ні стаў, да якой прэстыжнай вышыні ні даяў, — драбнее.

Зрэшты, колькі разоў і сам я адчуваюся някавата перад людзьмі, якія жывуць упарта, трудна і незгінальна — яны мелі права на дакор, а ў мяне не было апраўдання...

1977

1.X.

Тыдзень ружова-цёплага сонца, якое хвалюе і трывожыць усім, што прыгожа, усім, што нязроблена — як працаваць, калі за акном такая радкая радасць, такі спакойны і добры рух цяпла і святла, столькі надзеі, столькі магчымага. Хоць і быць адразу ўсюды — тут, у горадзе, дзе зараз студэнцка-школьная пара адсвечвае маладосцю, у лесе, на полі, скрозь, скрозь. Бо ўсюды непаўторнае, хуткаплыннае хараство, якога заўтра-паслязаўтра ўжо не будзе.

Яшчэ адно радкае шчасце наведвала некалькі разоў у апошні час: прачнуцца нястомным, свежым, з ахвотай зрабіць зарадку, хацець кнігі і дзеяння, верыць у сябе і спадзявацца, што нешта і здолееш.

Адчуванне мэты як абавязку. Але ж і як штурхае: прамяняць такі выдатны дзень на дзяжурную рэцэнзію, якая не будзе адсвечваць гэтым сонцам, святлом, радасцю.

Трэба пісаць важнае, неабходнае, шчырае, высокае, трывае, светлае, чыстае...

Яшчэ адзінка шчасця: многа дзяўчат, жанчын здаюцца прыгожымі, глыбей — і штосьці дзеяцца ў табе веснавое, светла-самотнае...

За лета чатыры смерці, кожная з якіх трымае: Уладзімір Карпаў, Маўзон, Язэп Зезека, Еўдакія Лось. Равеснікі — не па даце нараджэння, а па часу смерці.

Істотнасць малага ў нашым жыцці, штодзённая праверка характару, душы — дробязямі.

І важная здольнасць — стаць вышэй дробнага: уласнай крыўды, дробнай зайздрасці, нечай падножкі. Быццам гэтага няма — яно не для рахункаў, аддачы...

1979

1.X.

Многа было і рознага, але галоўнае: вострае адчуванне нястачы часу. Кожнае лета, час адпачынку нека асабліва гэта выяўляе.

Рэцэнзіі на рукапісы кніг М. Яроша «Пятрусь Броўка» і Р. Няхая «Цана жыцця».

Прыслушай дзіцячую кніжку Павел Марціновіч. Нарачанскія дзесяць дзён. Зноў радасць ранішняга купання і чыстай азёрнай вады. Грыбное лета.

У «ЛіМе» — добры артыкул Валянціны Коўтун «Наталіце зямлю, дажджы!» — пра Янку Сіпакова. Артыкул вылучаецца над усімі — і май — пісанінай: узмах крыла.

Узрушанасць, мера пранікнёнасці, стылявая свабода, гнуткасць думкі, раскаванасць формы, напоўненасць зместу. Ёсць пазычанасць, народжаная суладдзем з першакрыніцай, і пазычанасць, якая ідзе ад асабістага багацця душы і здольнасці адгукацца на прыгожае ў жыцці і паэзіі. Дзесьці, магчыма, ёсць перабор, эмацыянальнае пераважае над аналітычным, але пад уладу артыкула я трапіў і добра адчуў, што лепей пра Сіпакова я напісаць бы не змог.

Пропаведзі сумлення і шчырасці ў нас — у літаратуры, крытыцы — часта не хапае іменна сумлення і шчырасці. Яны як быццам і ёсць, але побач — маленькія хітраці, дробныя падтасоўкі і вольнае ў няшчырае шчырасць, шчырае няшчырасць.

Увесь час пытаеш сябе: а ты? І не магу адказаць, не магу ўбачыць староннім вокам, як жа я сам успрымаюся...

13.X. Са старой «Юности» (71, № 5) Михаил Келивидзе. Монолог Бараташвили. (пер. Д. Самойлова).

Собираюсь жить! Очи видят свет, Сила есть, и ум не терзает нить... Сколько лет уже, сколько долгих лет Собираюсь жить, собираюсь жить!

Собираюсь жить! Сборам нет конца. Собираюсь все и не беруся! Тают в кулаке вроде леденца Сладость детских дней, молодости вкус.

16.X.

І сённяшняе, і ўчорашняе, і папярэдняе: гэта восенняя святлонасць сонца, шапаценне лісцяў. Некалькі дзён назад — рання ў тумане. З трывогай. З прыгляданнем да поля і лесу, з павевамі ветру і шапаценнем лісця. Забываўся на ўсё і самапаглынаўся нейкімі думкамі, але гэтыя думкі раптам набывалі шырыню і істотнасць, бо недзе і ў іх жыла гэта восенняя святлонасць: гэты шоргат лісцяў, радасць і сум, надзеі на справу і безнадзейнасць, яднанне з людзьмі і светам і адасобленасць ад усяго.

Сёння ездзіў у Астрашыцкі Гародок. Калі ўбачыце там, што соўгаецца па вуліцах нейкі дзівак у расхлістаным плашчы, узіраецца ў твары людзей, быццам яны ў нечым яму знаёмыя, разглядае гэтыя прызямлістыя і старыя, аселяў і зямлю хаты, задумліва глядзіць на раку, сажалку і возера, простаівае без выразнага сэнсу на могілках... — то гэта я.

Дзіўнае жаданне ўсё абсыці, абгледзець і прыпомніць. А ўсё паўстае з трыццацігадовай даўнасці не надта і змененым: цэнтр стаіць у той жа каардынатнай сетцы: шавецкая майстарня, сельмаг, школа, сталярня, бальніца. Але няма, няма знаёмых: яны сустракаюцца толькі на могілках, на надпісах: Лявіцкі, Якунін, Кручонак, Мураўскі, Пашыкі, Абмёткі, Бацяноўскія, Аносік... яшчэ, яшчэ.

Дзесьці раскручваюцца новыя і новыя плёнкі знятага памяццю дзяцінства. Вось было два масты і млын, тут кралі мы ў завознікаў сена, цікавалі, каб адрэзаць конскі волас на вуды.

Клуб — на рамонце, стаяць толькі сцены. Тут — цэлая процыма розных успамінаў. Між іншым — Я. пускаяў мяне ў кіно бясплатна, але ж я з некім спрабаваў праскочыць так, і быў злоўлены. На возеры пад ледзь чутнай імжакай гойдаліся памалу лодкі з рыбакамі. Возера стала малым, як і ўсё іншае ад часу дзяцінства; усё ўсё тужліва зменшылася, але

яго было так яшчэ многа. Як заўсёды, я пагубляў думкі.

Магілу Веры Фамінічы ўсё засыпаюць новым ламаччам і смеццем, а што рабіць — не ведаю.

На брацкай магіле пакрысе сціраюцца надпісы, некаторыя ўжо не чыталыны. Забыццё працуе, працуе; старэюць сосны на могілніку, магілам цесна, вольнага месца ўжо няма, а скрозь ляжаць маладыя-маладыя...

25.XI.

У адносна цёплым і не дажджлівым (нават прабліскі сонца) дзень — прылуці. Хваляванне і стомлена-абіякавы стан перамяшаліся. Тое, што было незвычайным, штодзённым, стала нязвыклым, да няёмкасці. Чаго ты ў гэтым аўтобусе, дзе ведаюць, што ты ўжо не звязаны з ім, але і пазнаюць яшчэ адзін аднаго.

І вольнае сон (усё знаёмае і нязвыклае): прылуцкая асфальтаванка, контуры саду, як востраў замшэлай пракавачыны — прылуці Шанхай. Усюды — змены, якія значна паціснулі і архаізавалі маё мінулае. У былым будынку школы (калішняе карчма, а ў мае гады — цэнтр жыцця) — сумны спакой, бітыя вокны, пахілы (як збучылы крыж) калідор прыстройкі. А новая школа перайшла за горку, пад Атоліна. Старыя вербалозы — былі жэрдачкамі. Дарогу і мост перасунулі, дагнаваюць старыя сваі — каля іх некалькі брудна, не глыбока, пуста. А якое было зачараванне глядзець на рэчку, мост і берагі дваццаць сем гадоў назад. Танцы на мосце — не верыцца, але было. Шурвалі яльцы, верхаводкі, плоткі, каля рэчкі былі нейкія важныя асяродкі жыцця, прыгажосці, духоўнасці. Мутная, брудная вада — змыла ўсё сонечнае, вагнае. Яго спакваля размывала яшчэ ў мой час — будаваўся ПЦ, потым — вопытная станцыя, большала людзей, абсягі шырэй, але гублялася маналітнасць, адчужэнне расло...

Машыны, легкавушкі. Дарога каля пашэрхлай (не замерзла, але і згусцела, задызілася) і сумнай старыцы. Скрозь нейкія агароджы, скрозь відавочны перамогі прагрэсу (раней — жаданія, важныя). Упіраюся ў драўляную агароджу-сцяну: раптам не стала дарогі — і ўсё. А да могілак пхнуся па нейкім тунелі, прарытым у Барысёнкавай гары. Панавіслі карані падкапаных дрэў. Ах, якія ж чарадзейныя былі горкі. Дзесьці тут засталіся і такія кавалкі дзяцінства, што стогнеш. Павалены, выкарчаваны сад, які мы садзілі з Шуркам Бабуркам. Сумна гляджу на наваколле. Усё былое пракручваецца, чуё шум, галасы, бачу блёсткі ўсяго даўняга-нядаўняга, што тут было. Паныла — адзінока. Многае захоплена новым часам, беззваротна адваявана ў нас.

Імчуся — ну, не бягом — а вокам да дзедавага помніка. Вунь ён — каменнае, абсечанае дрэва. Скрозь абступілі іншыя магілы. Ну, дзень добры, дзед. Знімаю шапку. Дзень добры, Павел Максімавіч. Яшчэ раз сустрэліся. Можна б не так усё чулася востра, калі б ведаў, што і сам лягу на гэтых могілках. Прыходзілі б людзі, нехта мяне ўспамінаў бы, і я быў бы тут свой...

Тут іду, і розныя часы, і велізарны аб'ём жыцця адбіваецца ў драматычнай завершанасці і незваротнасці. Лена Красоўская, Гробар, Соф'я Фролаўна Саковіч, Кашканы, брат Івана Сабалеўскага, бацькі Яні Сушчынскай. Новыя, агульнае раптоўныя магілы: Ганчарык, Жудор, побач — Тарноўскі, Рудовіч.

І шкадуеш усіх іх больш, як сябе, і мутнеюць вочы, і напружаны пачуцці, і вяртаецца стужка ўспамінаў. Хто тут пом-

ніць цяпер маю аднакласніцу Лену Грыневіч? А гэту Міру з Атоліна (апрача сваіх)? Мельнічонкі, а сярод іх Коля... Чаму? Што за драмы? У каго спытаць?

Могілікі ўшчыльнілі часы і ўзросці. Ляжаць маладзёны побач са старымі — равеснікі не па нараджэнню, а па смерці. Яны ўжо не старэюць, але і застаюцца нашымі равеснікамі. І дзесяцігадовы Сярожа Нальгачоў рос і стаў са мною, я адчуваю яго сённяшнім сваім равеснікам.

І вольнае альховых жэрдакх кавалак выкатанай з дзёрну зямлі. Калі я плакаў апошні раз, у якім дзяцінстве? Не помню. Каб плакаў — было б лягчэй. Плачу, плачу, гляджу гэтыя шэрыя жэрды. Дарагі таварыш Шурка Бабурка — тут ты, побач, і ў бясконцай далечы. Плачу ўсё-такі, але не лягчэй. Тут не раз бачыў яго каля магілы бацькі, і вольнае лёг. За дзвесце метраў ад нашай школы, за некалькі метраў ад урокаў фізкультуры (школьнае горка, лыжня), непадалёк ад многіх сажалак, дарог, па якіх вадзіла школьная пара...

Пайду. Не, зноў вярнуся. Пайду. А перад вачыма гэтая магіла. А перад вачыма ён сам, і ў часе школьных, і ў час апошняй сустрэчы. І я гавару з ім, і ўголас, і ў маўклівым дыялогу. Калі б ён стаў дрэвам, гэта было б каструбавае дрэва, але якое прыветнае. Можна, дуб. Не разгалісты, не велічны, але дуб.

Але спыніўся: вольнае тут недзе плакала мінулае вясной тая жанчына ў гумовых ботах. Але цяпер тут дзве магілы. Няўжо і маці ўжо лягла побач з дачкой? Можна быць. Бо ледзь пазначаныя крывы, няўзруны надпісы жоўтаю фарбай на дошцы: Анна Хм... Не разабраць.

Іду з могілак, і ўсе ідуць за мною. Ах, я пераклочваюся, я гавару: хлопец з Каханяўкі, Міша Мясцеж, Воўка Юховіч. Думаю пра Васіля Паўлавіча — ёсць жа нехта і для мяне ў Прылуках. І раптам дазнаюся: жыве яшчэ Анна Івануна Сцешчуковіч. 90 гадоў! Звязвае ўсе часы, усе нашы пакаленні — колькі дасягнуцца, аж да дзеда майго. Хай жыве!

14.XII.

Гродна, чацвёрты дзень поўнай адзіноты, а галаве ўсё кепска — санлівае ўтрапенне, ды кашаль, ды стома, ды нерухомасць пачуццяў — вольнае тут і жыць.

Але ж нешта павінна адбывацца! Нарэшце прыйшоў мараз і лёг снег, перамянілася неба — яшчэ больш аддалілася яго прастора, і зноў пачулася, як многа не вернецца. Глянуць бы ўперад, а гляджу ўсё яшчэ назад — вольнае адна з паездак у Зялёнае, яе злоўленыя штрыхі...

Ды не. Незачэпна пльву ў днях, гавару аксіёмы гродзенскім студэнтам, жыву пад порсткай апекай Міхася Губернатарова.

А што — жыць бы тут, глядзець на Нёман, вывучаць мясцовыя лясы, новае неба. Добры, утульны горад. А ўсё ж ужо не такая Беларусь, не Мінская, Лагойская, Пухавіцкая...

1982

14.X.

Насалода рэдкая — проста сядзець за сталом і думаць, раскідана і вольна, безадносна да дажджу, які па-восенску нудна цурчыць за вокнамі, і разам з гэтым дажджом, бо яму ўсё ж падначальваецца (нібыта) сам лад мыслення, нешта няпэўнае тэцця, а воля не можа даць гэтаму кірунак, а нейкія ўнутраныя органы вяла спяць, а жыццё ідзе, ідзе... І з адчуваннем, што нічога не робіш, усё больш адстаеш, адстаеш... І становіцца маркотна, хоць невядома, калі маркоты больш — ці ў сённяшнім дождж, ці ў той вераснёўскай бясконай сонечнасці, калі ўсё ўнутры трапятала, але і не менш смуткавала.

Фергана (з Масквой) — з 17 па 25 верасня. Здавалася б, рай павінен быць там, дзе так хораша было разам з сонцам. непарушным жыццёвым спакоем, багаццем садавіны і ўсяго іншага... добра, добра... Але ж

хіба для беларуса гэты рай, калі няма нашай рэчкі, возера, мурожнай лугавіны, грыбного сосніка, бярозавых гаёў?..

Знаёмства з Аляксеем Ільічам Паўлоўскім — негаваркім, ціхім, самазасяроджаным, някідкім і гэтым адметным сярод заліхвацкіх танцораў, ультрасучасных крытыкаў і пісьменніц з Масквы (ці хто яны там — не адразу разбярэш).

Удмурцкі крытык Шкляеў — такі старанны, сціплы, някідкі, да ўсяго дапытны.

Ноч у Дамадзедаве — глухая цемра прымусовага бясконай, калі няма дзе прыткнуцца.

Зваротны шлях з Уладзімірам Кастровым — сімпатычны рускі мужчына, прыемна інтэлігентны. Я прыгадаў яму, як ён быў калісьці ў Мінску яшчэ недзе ў годзе 62-м ці што. — Мая жонка была беларуска. — Была? — Памерла, і я цяпер усё больш адчуваю гэту страту.

5.X.

40 год «Молодой гвардии». Яшчэ жывыя Валя Борц, Волга Іванцова, Анатоль Лапухоў — ды ім не так і многа. Ці лёгка ім жыць і за тых, хто тады загінуў, хто, можа, тады загінуў, што больш на сабе ўзяў.

Зноў — цёпла, і восень — хоць у вецер ледзьве не пазвоньваючы (сухі, шапаткі) сыплецца ліст, — здаецца такой чыстай і добрай для душы, побач з ссаматнелым добра прыядноўваецца лёгкае, светлае. І лес — твой, і дол, і неба — ў сваім настроі, і быць з імі — непаўторнае насалода, і нехаць ісіці ў хату, у справы. Як адравацца ад самага вагнага і істотнага.

Горкая супярэчнасць, інтэлігентная, сапсаванасць: калі нешта добрае, сумленнае робіш па неабходнасці, нешта пераадоўваючы ў сабе. Натуральна — рабіць гэта без усялякага, проста, без устаноўкі. Як чалавек вышэйшай пробы, які ўнутрана цэлы і зробіць сваё ўсё адно, ці жыць яму ці памерці, ці зарабіць міласць ці гнеў, ці з адным змагачца ці з тысячай. Мама мая так можа (часта можа). Хоць без кампрамісаў не абыходзіцца, вядома, ніхто. Хіба што толькі прарокі, але ад прарокаў людзі адхінаюцца. Прарок патрэбен на вялікую справу, а ў штодзённым жыцці з ім цяжка.

25.X.

На прыёмнай камісіі ў СП выступае Д. (абмяркоўваюць В. Марозава, рус. празаіка, 18 кніг, некалькі ў Маскве): «Марозаў цудоўны чалавек, выдатна ўмее раскаваць дзеям, зрабіў больш чым хто... з беларускіх пісьменнікаў і г. д., яму толькі бракуе таленту. (Рогат). Але яго бракуе і многім з тых, хто прыняты ў СП. (Зноў рогат).

...3 часоў, калі загадчыкам рэдакцыі перавыданню быў Леў Салавей: Клейте разумное, доброе, вечное И не жалейте млей. Клейте. Спасибо вам скажет сердечное Лев Соловей. 2. XI.

А. Кавалюк з Рыгі прынесла ўчора вершы. Як водзіцца: гарыць свечачка, вее лёгкі ветрык, ледзь пакалыхваецца фірначка.

«Стану ветрам, к табе прылячу, у аkenца пастукаю...»

«Канчаецца лета, Каханне хай будзе: Мо восень з зімою яго не астудзіць».

Хіба што можна толькі ўзяць: Ну а вочы які паплачуць — Лепей бачаць.

1984

16.VIII. Уражаны Масквы, Браціславы і Прагі (чэшска-славацкі семінар перакладчыкаў і выдаўцоў). Браціслаўская задуха. Але — цудоўная атмасфера таварыскай, нацыянальнай прыгожай годнасці, культуры і парадку. Прывабныя людзі, нейкая згарманізаванасць усяго ладу зносін, паводзін, побытавай культуры.

Рудольф Хмель — славацкі крытык. Мэтаскіраваны і шматгранны клопат пра сваю літаратуру ў аспекце яе ўласных праблем і ў ракурсах міжна-

роднага прызнання, надзейнага, належнага і пэўнага месца ў свеце.

Цёплыя-цёплыя ночы, павольна дунайская плынь. На берэзе — лаўкі, прывабныя парачкі. У дакладках — шаблоннае мысленне, без непаўторнасці і руху. Агляднае слізганне — і не болей.

Юбілей славацкага народнага паўстання — яго водгукі і водгулле ва ўсім. Часам недарэчныя (у вітрыне, дзе жаночыя калготы і дамская бялізна, лозунг: «Адстаім заваёвы сацыялізму!»).

Як разабрацца — фантастыка. Ходзіш, сядзіш, спіш у далёкім свеце, пра які чытаў і ведаў, але ніколі не думаў, што будзеш там.

Вечар у Цімбаху — у цудоўнай карчме (як назваць?). Столь і сцены — з лакіраванага круглага дрэва (цёмны лак), сцены — народная вышывка і тканне, іліны прыгожа аздоблены народны посуд (усё прад вачыма), шкуры коз, аўчыны і г. д.

Грае народны аркестрык — цымбалы, скрыпка, контрабас (?). Усе спяваюць, заходзяць людзі, сядваюць на лаўкі (не за сталы), падпяваюць, выходзяць...

Семінар — гурток людзей, якія ведаюць адзін аднаго, сустракаюцца тут праз кожныя два гады, і іх ведаюць; гэта

Далей... Толькі шматкроп'е. Калі дзядзецца паміраць? Пэўна ж, кожны думае — яшчэ не заўтра.

Памерлі ў прэрададзены новага года Мікола Лобан і Макар Паслядовіч. Лобана ўсе шкадавалі — трэсла яго, згасаў, жонка...

Пайшоў урэшце, пакутнік. Флабер піша: «...Мальчыком я мечтал о любви, юношей о славе; став мужчиною, я мечтаю о могиле, этой последней любви тех, у кого нет более никакой иной».

Два тамы Флабера, купленыя чамусьці неахвотна, ужо не хочацца выпускаць з рук.

Чёткае, точнае, уверенае пісьмо, неахайныя мыслі, нежодананыя і верныя, — мечта мая.

Мары збываюцца толькі тады, калі ты іх сам здзяйсняеш. Мала спраў, якія ты вёў бы паспраўднаму, застаючыся ў гучыні жыцця, пераскокваючы і перапаўначы праз перашкоды. Таму і ўспаміны — дзённік неістотнага.

Найвышэйшы грамадскі тонус паэзіі часоў вайны і найвышэйшая яе маральнасць — не было мітусні, самавыхвалання, позы, зайздрасці; у кожным існавала адна, зададзеная ўсенародным настроем і станам высокая мера паводзін, адно-

Леў Антонавіч САЛАВЕЙ

3 студзеня 1988 года пасля цяжкай працяглай хваробы на 63-м годзе жыцця памёр вядомы беларускі перакладчык, член КПСС Леў Антонавіч Салавей.

Л. А. Салавей нарадзіўся 21 кастрычніка 1925 года ў горадзе Мінску ў сям'і рабочага. Да вайны скончыў адзін курс Мінскага будаўнічага тэхнікума. У 1943—1944 гг. быў партызанскім сувязным. Пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў працаваў на чыгуначы. У 1945 годзе паступіў, а ў 1950 годзе скончыў аддзяленне журналістыкі БДУ імя Леніна. У час вучобы быў супрацоўнікам газеты «Чырвоная змена», Галоўнага Упраўлення па справах літаратуры і выдавецтва пры Савецкім Міністраў БССР.

З 1950 года працоўная дзейнасць Л. А. Салаўя звязана з выдавецкай справай. Спачатку ён быў рэдактарам і загадчыкам рэдакцыі ў выдавецтве «Беларусь», а з часу заснавання выдавецтва «Мастацкая літаратура» — з 1972 года і да выхаду на пенсію па стану здароўя ў 1983 годзе — загадваў рэдакцыяй перакладаў гэтага выдавецтва.

З 1950 года Леў Салавей пачаў выступаць у друку як крытык. Пасля перайшоў на пера-

кладчыцкую дзейнасць. Беларускі чытач атрымаў у перакладзе Л. Салаўя творы Л. Тал-

стога, Ф. Дастаеўскага, А. Купрына, Г. Маркава, А. Ганчара, Ч. Айтматова, У. Цендракова, А. Рыбакова, І. Грыгуркі, Я. Гучалы, Лу Сіня, М. Садаўяну і многіх іншых. Шмат апавяданняў, апавесцей і раманаў беларускіх пісьменнікаў Л. Салавей пераклаў на рускую мову. Сярод іх творы М. Гарцаўска, М. Зарэцкага, П. Кавалёва, В. Каваля, Р. Мурашкі, І. Науменкі, Р. Няха і іншых.

Л. А. Салавей актыўна ўдзельнічаў у грамадскім жыцці. Ён з'яўляўся членам бюро секцыі перакладчыкаў СП БССР, членам рэдакцыі штотыднёвіка «Далёгляд», быў сакратаром партыйнай арганізацыі выдавецтва «Мастацкая літаратура». Дзейнасць Л. А. Салаўя адзначана медалямі і Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Светлая памяць пра руплівага працаўніка, прычынопавага камуніста, спагадлівага таварыша захаваецца ў памяці тых, хто яго ведаў, працаваў разам з ім.

САЮЗ ПІСЬМЕННИКАУ БССР

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, члена КПСС Льва САЛАУЯ і выказвае спачуванне родным і блізім нябожчыка.

ПАЛІТЫКА ІДЭАЛОГІЯ

МАСТАЦТВА ДУХОУНАГА СПУСТАШЭННЯ

Да кожнай буйной юбілейнай даты, якую адзначае дзяржава Саветаў, нашы ідэалагічныя праціўнікі разгортваюць чарговую антысаветскую і антыкамуністычную кампанію. Перш за ўсё пануючыя класы ў краінах капіталізму імкнучы стварыць пераадольны бар'ер на шляху распаўсюджвання камуністычных ідэалаў. Ідзе няспынная прапаганда буржуазнага ладу жыцця, буржуазных маральных нашоўнасцяў, якія ўкараняюцца ў сьвядомасць сродкамі масвай культуры, пэўнага накірунку літаратуры, тэлебачання, кінамастацтвам, якія навязваюць секс, насілле, рознага роду жахі, імкнучыся даказаць, што чалавечай істоты наогул уласцівы нізкія пачуцці.

Як сведчыць артыкул у французскім часопісе «Монд дыпламаты», многія дзеячы ад амерыканскага мастацтва спрабуюць прывучыць аўдыторыю да думкі аб незабывнасці атамнай катастрофы і нават ле «вратавальнасці». І тут да месца адзначыць, што вобраз ядзернай вайны ўладарыць у амерыканскай культуры на працягу доўгага часу.

Сёння ў ЗША чытаюць раманы, якія расказваюць аб прыгодах адважных амерыканцаў, якія вызвалілі сваю радзіму, разбураюць у выніку ядзернага нападу, ад камуністаў. Шырокай публіцы дэманструецца мноства камерцыйных фільмаў аб жыцці пасля ядзернай вайны. Многія рок-групы ў Амерыцы таксама імкнучыся прынізіць небеспекна атамнага канфлікту. Пласцінкі з «антыядзернымі» песнямі «Прачунца ў палаючым доме» групы «Калчэр клуб» страцілі попыт у Амерыцы. Маладыя амерыканцы аддаюць перавагу сёння такім аўтарам, як Эллі Уіліс, чья песня «Нейтронная бомба» атрымала нядаўна прэмію «Грэмі», што лічыцца найвышэйшай узнагародай фірмы грамзапісу. Уіліс пісаў песні для многіх зорак: Цыны Гернер, Шэр, Мелісы Манчэстэр і інш. — і ахрысціў свой стыль «ядзерным мастацтвам». Вось адна з яго песень: «Набліжаецца магутны ядзерны выбух. Ён знішчыць усіх. Вам застаецца ці шкадаваць, што ў вас няма грошай, каханна, нічога, ці — гэта для вас будзе лепш — танцаваць, танцаваць...»

Выканаўца ўласных песень Прынс, які паказаў аналіз яго «творчасці», страшна жадае, каб настаў дзень страшнага суда. У сваім альбоме «Пурпуровы дождж» Прынс спявае аб тым, як ён мірыцца са сваёй сяброўкай напастрадна перад ядзернай катастрофай, што знішчае планеце, і ў час гэтай катастрофы ён хацеў бы бачыць дзяўчыну «мокрай ад пурпуровага дажджу», які ўяўляе сабой не што іншае, як радыяактыўныя апады. Тыраж яго альбома перавысіў 10 мільёнаў экзэмпляраў, а ў 1984 г. яго фільм «Пурпуровы дождж» заняў 13-е месца сярод фільмаў, што мелі найбольшы поспех у кінапракце, і атрымаў Оскара.

Не здзіўляе, што і для многіх амерыканскіх падлеткаў тэма атамнай вайны стала вельмі прывабнай. Відэагульні, заснаваныя на тэме ядзернай вайны, такія, як «Эпіцэнтр», «Ракетнае камандаванне» і інш., раскупляюцца імгненна. У іх іграюць каманды стратэгічнай супрацьракетнай сістэмай і з ле дапамогай знішчае ў палёце ядзерныя боегалоўкі праціўніка.

У пачатку 80-х гадоў у ЗША была выпушчана цэлая абойма фільмаў, так сказаць, атамнай накіраванасці. У іх ліку: «Рэмбо: першая кроў» Тэда Котчфа, «Вогненны ліс» Клінта Іствуда, «Вяртанне ў ад» Тэда Котчфа, «Чырвоныя світанак» Джона Мілуса, «Без весткі прапаўшыя-1» Джозефа Зіта, «Зімае сонца» Тэйлара Ханарда, «Рок IV» Сільвестра Сталоне, «Камандо» Марка Лестера і інш. Тры фільмы серыі «Шалёны Манс» сталі іласцімімі ў сваім жанры. У першым з іх ідзе гаворка аб суперпаціўніцкім, які змагаецца з бандытамі ў варварскім свеце, што прышоў на змену нашай цывілізацыі пасля ядзернага апаналісісу.

Французскі часопіс «Рэвію дзю сінема» не без іроніі адзначае, што Амерыка Рэйгана, спрабуючы вызваліцца ад «ветнамскага сіндрому», выкарыстоўвае з гэтай мэтай кінаэкран. Палохаючы абывацеля, звыклі ідэалагічнай і псіхалагічнай атруты не грабуюць нічыю і сачыненні і пастаноўцы ўсё новых фантастыка-мілітарысцкіх, антысаветскіх і іншых, напоўненых атрутай нянавісці кінафільмаў. На думку прафесара Пола Брайана з універсітэта штата Вашынгтон, раманы, дзеянне ў якіх адбываецца пасля ядзернай вайны, змянілі сваю накіраванасць. Яшчэ пяць ці шэсць гадоў назад яны «сталіся паказачы вайну з нейкай доляй жаху ці па крайняй меры спачування. Аднак у кнігах, якія выйшлі нядаўна, са смакаваннем апісваецца ператвораная ў пустычу Зямля, дзе вядуць барацьбу героі, самі ва ўсім падобныя на бандытаў. У гэтай сувязі прафесар Брайан адзначае, што «відэагульні, фільмы, песні, кнігі прывучаюць падростаючае пакаленне да думкі, што атамная вайна непазбежная».

Трэба адзначыць і другую накіраванасць шматлікіх фільмаў ЗША. Так фільм «Уварванне ў ЗША» фарміруе ў амерыканцаў варажэе стаўленне да саветаўнага народа. У ім каварныя «чырвоныя» пад кіраўніцтвам нейкага рускага разведчыка генерала Рацова, які вандруе з фільма ў фільм, пранікаюць у Злучаныя Штаты і атакуюць амерыканцаў сіламі... тэрарыстычных груп, якія сіладоюцца з людзей з ярка выяўленымі рысамі лацінаамерыканцаў ці арабаў. Амерыканскі глядач перажывае шокавы стан, калі перад ім нібыта паўстае армія «новага тыпу», якая не штурмуе ваенныя аб'екты, а змяшалася з натоўпам, і вядзе агонь па выпадковых пракохтых, тэарызуе насельніцтва, сее паніку і жах...

Адважнага і неперажыванага знішчальніка «ворагаў Амерыкі» ў кінафільме «Уварванне ў ЗША» іграе Чак Норыс, які і ў фільмах таго ж плана — «Без весткі прапаўшыя-1» і «Прапаўшыя без весткі-11» якія бліжэй па сюжэту да «Рэмбо-11». У гэтым лены праслінуты духам ашалелага расізму і антыкамунізму. Альбо ўзяць новую зорку амерыканскага экрана — Крыстафора Уолкера, персанажы якога пазаўлены, на думку заходняй крытыкі, якіх бы то ні было маральных крытэрыяў. Героі Уолкера — прылады забойства, якія маюць толькі чалавечае аблічча. У фільме Джэймса Фолей «На блізкай адлегласці» ён іграе ролю гангстэра, які забівае свайго ні ў чым не вінаватага сына і яго любімую дзяўчыну з апасення, што яны раскрываюць яго злачынствы.

Падобнага роду прадукцыя распаўсюджваецца па ўсім свеце. Як адзначаў папулярны ў Італіі пісьменнік-раманіст Даніэль дэль Джудычэ, негатыўны ўплыў на моладзь гэтай краіны аказвае масіраванае пранікненне і ў кінаэкраны фільмаў, знятых у Злучаных Штатах, якія прапагандаюць амерыканскую культуру, ідэалогію і лад жыцця. «Некалі ў нашых кіназатрахах дэманстраваліся фільмы, у якіх рабіліся спробы правесці сацыяльны аналіз грамадства, але з 70-х гадоў кіназалы, а таксама відэатэкі буйных і малых італьянскіх гарадоў запаліла амерыканская нізкаяпрабная прадукцыя тыпу «Рэмбо».

Усё гэта ў сумнінасці вядзе да духоўнай дэградацыі шырокіх народных мас у капіталістычным свеце, да іх апалітычнасці. Як адзначаў амерыканскі часопіс «Нью-Йорк таймс мэгзэйн», «страх атакуе ўсіх нас, дзе б мы ні жылі і якой бы малой ці вялікай мабасцю мы ні валодалі». Пашырэнне злачыннасці сярод амерыканскай моладзі многія спецыялісты тлумачаць уплывам падобнай кіна-тэлепрадукцыі. Ваенныя відэагульні, фільмы да ўсяго іншага фарміруюць у амерыканца «образ ворага», якім часцей за ўсё паказваецца саветскі чалавек.

Вось танае яно, мастацтва духоўнага спусташэння.

М. ЛЯШКО,
кандыдат гістарычных навук.

Калектыў рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару Вярцінскаму А. І. з прычыны напаткаўшага яго гора — заўчаснай смерці брата.

Прэзідыум праўлення Саюза тэатральных дзеячаў БССР выказвае спачуванне члену прэзідыума, народнай артысцы БССР Гайдзе Наталлі Віктаруэне ў сувязі з напаткаўшым яе горам — смерцю маці.

Калектыў Аб'яднання дзяржаўных літаратурных музеяў Беларускай ССР выказвае глыбокае спачуванне малодшаму навуковому супрацоўніку Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Гарынавай Л. П. з выпадку цяжкага гора — смерці маці.

А. Яскевіч, В. Бечык, Я. Янішчыц, Р. Семашкевіч, 1971 г. Фота Ул. КРУКА.

ўжо амаль кампанія — ёсць свае традыцыі, звычкі, усталяваная танальнасць адносін.

Тым часам мінскія трылогіі. Гіне кніга пра Панчанку. Не паспяваю. Неадкладна трэба здаць «Песні змагання» — не паспяваю. Важна зрабіць буклет «Радзіме — радок і жыццё» — не браўся. Напярэдае артыкул у «Дружбе народаў» пра Танка — ці змагу?

Заўсёднае адчуванне, калі не дзе выйдзеш на людзі, — як многа праспаў і як мала зрабіў. Галоўнае — можна было ж зрабіць.

Не чытаць па-чэшску, славацку — абраза ўласнай годнасці. Словы прарока чэшскага народа — чха: каб чэшская зямля квітнела дарункамі прыроды.

Думка пра тое, што невядомое, нечаканае, таямнічае, загадкавае павінна быць у мастацтве.

Але не выдумкаю, а — рэальнасцю, якая вакол нас, пры нас, з намі. Некалькі звычайных фота: пустае лаўка, апалы ліст, контуры дрэў. Як зрабіць здымак. У ім могуць быць і смутак, і тайна, і надзея, і жыццёвая радасць.

1985

З. І.
Любыя абяцанні, што сябе пераменіш, становяцца неістотнасцю, як словы п'яніцы. Доўжыцца бяздзейнасць — на фоне цудоўнай зімы з сыпкім снегам і прыемным марозам; сёлетняя зіма — сёння — нешта спраўднае, рускае, спрадвечнае: не хлопнае, не імжыць, не расхіствае нервы: жыві, дыхай, бегай на лыжах, чытай лёгка, хутка і многа. — Ды шмат захацеў; усё завалена, запушчана і сіл стае толькі дапаўзіць з работ дахаты.

сін, пачуццям, жаданняў. Нельга было схібіць. Кожны пазт у самым святым, заповітным быў і на віду; народныя боль, пакуты, гераізм, чаканне, змаганне абавязвалі да маральнай і грамадзянскай судпаведнасці і ў кожным слове, у кожным імпульсе. І гэта далося ўсім як само сабою, без нейкага спецыяльнага дамагання — такая была атмосфера нашага жыцця і гістарычнай творчасці. Дэкларацыі таксама ў ваенны час мелі асаблівую цану — іх, гэта ўсе адчувалі і ведалі, у любы час можна пацвердзіць учынкам, крывёю; надта блізка было ад слова да бомбы, снарада, кулі; надта часта слова пацвярджалася з абсалютнай вернасцю яму.

Л. Леонав в ноябре 1941:
«Ровный чистый снег ложится на поля... Один на один бьемся мы с бедой, грозящей всему свету. Все умное и живое, затаив дыхание, следит за эпизодами беспримерной схватки, потому что здесь решается судьба человечества...»

Паштоўка ад Пімена Емялянавіча Панчанкі:

Дарагі Варлен Леанідавіч!
Сардэчна віншую Вас і Вашу сям'ю з новым 1985 годам! Зычу Вам усім многа здароўя, шчасця, сонца, радасці, поспехаў! Шчыра дзякую за кнігу «Прад высокаю красою...» Гэта выдатная кніга. Вы надзвычай добра адчуваеце і разумееце паэзію. Творчы ўдач Вам і ў далейшыя гады!

Ваш Пімен Панчанка

24/XII-84 г.
Мне пашчасціла на прыхільнасць двух цудоўных паэтаў...

Публікацыя
Л. Л. КАРОТКАЙ.

У ФРАНЦЫІ, як і ў многіх краінах Захаду, штогод наладжваецца мноства разнаітых фестываляў. Прычым, неабавязкова ў вялікіх населеных пунтах, — месцам правядзення іх робяцца часта маленькія гарадкі, дзе фестываль — падзея, якую чанаюць і да якой загалі рыхтуюцца. Фестываль дазваляюць ім заявіць пра сябе на ўсю краіну, пажыць у атмасферы свята і, што немалаважна, ажывіць гандаль, камерцыю, бо шматлікія магазінчыкі знаходзяцца ў гэтых астатніх год у стане «штылю». Самыя любімыя і масавыя з фестываляў — фестываль фальклору, святыя танца, музыкі, песні.

І вось мне разам з калектывамі самадзейных танцораў з Варонежа і Львова давялося пабыць на некалькіх з іх. На працягу паўта-

ца супольна з глядачамі, гэта, калі хочаце, асабліва, фальклорны лад жыцця і думак, які распаўсюджваецца ў тым дні на ўвесь горад. Атмасфера фестывальнага Канфалана могуць пазайздросціць жыхары вялікіх гарадоў у многіх краінах, якія адчуваюць у наш урбанізаваны час востры дэфіцыт масавых народных святаў. Присутнасць на вуліцах гарадка танцораў, спевакоў, музыкантаў з 18 краін свету, ці не з усіх кантынентаў, радасная, сяброўская суладнасць гасцей і гаспадароў, — усё гэта рабіла яго інтэрнацыянальным у поўным сэнсе слова: пад музыку польскага аркестра ў паланезе ішлі па асфальтаваных вуліцах карэйцы і шведы, калі скрыжыванню калумбійцы разам з ірландцамі спрабавалі асвоіць венгерскі вербуншт, а на тэ-

У гэтай атмасферы некалькі задушаваліся, сцерліся тыя, часам вострыя, спрэчкі, якія на працягу многіх апошніх гадоў вядуцца ў многіх еўрапейскіх краінах, у тым ліку і ў нас. Як павінен падавацца фальклор сёння? Якім чынам трансфармуецца яго сэнс, прафесійнае маісцтва, сродкі масавых камунікацый, навукова-тэхнічная рэвалюцыя, увогуле, наша эпоха?

Міжнародны сімпозіум, які адбыўся летась у Ноўгарадзе пад эгідай ЮНЕСКА, паказаў, што ў многіх краінах вялікая цікавасць да ўсіх гэтых праблем, што яшчэ па-рознаму разумеюцца сёння межы і спосабы трансфармацыі аўтэнтычнага фальклору на сучасны лад. Невападкова дыскусія на гэтую тэму была ўпершыню праведзена і ў Канфалане. Але яна была абмежавана рамкамі назвы

канцэртаў, якія яны ладзілі не толькі непасрэдна на фестывалях, а і пад час усяго 45-дзённага падарожжа па Францыі.

Дарэчы, вялікі поспех у глядачоў меў таксама калектыву «Радасць» з Беларусі, які ўдзельнічаў у ліпені месцы ў фестывалі ў Гане.

І УСЁ Ж, аналізуючы ўдзел нашых калектываў у такіх фестывалях, прыходзіць да думкі, што тут існуе шэраг пытанняў, на якія, як мне здаецца, трэба звярнуць увагу і тых, хто выбірае і пасылае саветнікаў калектываў на фестывалі, і саміх удзельнікаў і іхніх кіраўнікоў.

Па-першае, трэба больш старанна рыхтаваць і адбіраць рэпертуар, улічваючы спецыфіку паездак, якія ставяць самыя розныя патрабаванні да ансамбля. Так, распаўсюджанае ў нас у краіне складанне праграмы з двух аддзяленняў, дзе толькі ў першым — танцы, уласцівыя для прадстаўнікоў адной пэўнай нацыянальнасці, а ў другім выконваюцца танцы іншых народаў СССР, наўрад ці мае сэнс на такіх фестывалях, дзе ад ансамбля чакаюць даскарытага ведання і ўвасаблення шырокага спектра харэаграфіі аднаго народа. Відавочна, трэба было б праводзіць папярэдні прагляд праграм і касцюмаў спецыялістамі, якія ведаюць асаблівасці такіх паездак.

Не на карысць справы ідзе, як мне здаецца, і залішня прафесіяналізацыя калектываў — у рэпертуары, вынаўчай манеры, касцюмах. Празмернае перайманне прафесіяналаў падмяняе тую самабытнасць, тую непасрэднасць і натуральную абмежаванасць, па якіх беспамылкова вызначыць як народную, так і самадзейную творчасць. Напэўна, кіраўнікам калектываў не трэба разлічваць на тое, што за мяжой не разбяруцца ў нацыянальным фальклору, што за агульным поспехам не заўважаць, дзе там сваё, дзе чужое. Сувязь з перашкрываннем, захаванне яе каларыту, дакладнасць музычнай апрацоўкі, мера стылізацыі ў харэаграфіі і ў касцюмах, чуйнасць інтэрпрэтацыі, — усё гэта лёгка адчуваеш нават без спецыяльнага ведання творчасці таго ці іншага народа.

Яшчэ адно пытанне, якое вымагае вырашэння, звязана з рэкламай. Калектывы, якія выезжаюць за мяжу, павінны мець высаканясныя фотаздымкі, з густам зробленыя афішы і буклеты, вялікі набор розных значкоў і сувеніраў. Адсутнасць ці нізкая якасць усяго гэтага выклікае немалыя і слушныя накаранныя арганізатару фестываляў, журналістаў, публікі.

Наша краіна ўдзельнічае ў фальклорных фестывалях многіх краін свету, што, безумоўна, садзейнічае справе ўзаемаразумення і дружбы паміж народамі. Вольт правядзення фестываляў і ўдзелу ў іх варты вывучэння, асабліва зараз, у перыяд падрыхтоўкі да Першага міжнароднага фестываля фальклору ў Маскве, які адбудзецца наступным летам. А потым на фестывальную арбіту выйдзе рэспублікі, у тым ліку і наша Беларусь: усеагульны фальклорны фестываль будзе праводзіцца кожныя два гады.

Фальклор ідзе па планеце, пацвярджаючы тую вядомую ісціну, што сапраўднае мастацтва не ведае межаў і дапамагае людзям зразумець адно аднаго.

Юлія ЧУРКО.

3 11 па 17 студзеня 1988 года
11 студзеня, 19.25
«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО»
Агляд крытычнай пошты за тыдзень.

11 студзеня, 19.30
Невядомая саната А. Скрабіна. Іграе заслужаны артыст РСФСР М. Васкрасенскі (фартэпіяна).

12 студзеня, 21.50
«ЛІРА»
У чарговым выпуску мастацка-публіцыстычнай праграмы: маналог народнага паэта Беларусі П. Панчанкі «Грамадзянская пазіцыя». Расказ галоўнага рэдактара часопіса «Беларусь» А. Шабаліна аб планах выдання на блгучы год. Убачыце таксама монаспектакль «Гадзюка ў кароне» паводле аднайменнай навелы Б. Мікуліча; інтэр'ю першага сакратара праўлення Саюза кінематографістаў СССР Э. Клімава; інсцэніроўку паэмы Л. Дранько-Майсюка «Адам Нядзелька».

15 студзеня, 19.50
ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС «ДЗВІНА»
Вы пабываеце на кніжным аўкцыёне, убачыце работы маладога віцебскага мастака А. Шыёнка, пазнаёміцеся з творчым калектывам беларускага тэатра «Ляльня», пачуеце ўспаміны заслужанай артысткі БССР Т. Мархель пра У. Караткевіча. І на заканчэнне — выступленне камернага аркестра Віцебскага гарадскога Дома культуры.

16 студзеня, 13.55
«МЕТРАНОМ»
Чарговы выпуск музычна-публіцыстычнай праграмы прысвечаны рок-музыцы.
Вядучая — музычны каментатар Э. Язерская.

17 студзеня, 14.00
Юбілейны вечар, прысвечаны 50-годдзю Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

17 студзеня, 17.00
«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ»
У тэліназале — народны артыст РСФСР Р. Нахапетаў.

З ДАЛЁКІХ І БЛІЗКІХ ДАРОГ

ЗРАЗУМЕЦЬ АДНО АДНАГО

НАТАТКІ ПРА ФАЛЬКЛОРНЫЯ ФЕСТИВАЛІ

ра месяца мы падарожнічалі па Францыі, беручы ўдзел у фестывалях, канцэртах і урачыстых шэсцях, знаёмячыся з жыццём і культурай Францыі, з яе людзьмі.

Першым вельмі яркім уражаннем быў фестываль — у невялікім гарадку Канфалане: нязменны кіраўнік і арганізатар яго на працягу восьмі гадоў — Анры Курсамэ, прэзідэнт Інтэрнацыянальнага камітэта арганізацыі фальклорных фестываляў (КІАФФ). Жывы, дзейсны і зацікаўлены чалавек, ён, здаецца, непадуладны ўзросту і робіць усё дзеля таго, каб народнае мастацтва было сродкам ўзаемаразумення і сяброўскай сувязі паміж людзьмі. Галоўная мэта фестываляў у Канфалане, — неаднойчы гаварыў Анры Курсамэ, — гэта нават не знаёмства з мастацтвам іншых народаў, што само па сабе вельмі важна і цікава, а магчымасць спазнаць і зразумець адно аднаго. Друк танцаў не раз адзначаў гэтую асаблівасць канфаланскага фестываля: Канфалан называлі горадам міру, а жанчыны, напрыклад, пра Вялікі поспех танцораў з Расіі і Амерыкі, журналісты пісалі, што кожны глядач надойга запомніць, як рускія апладзіравалі амерыканцаў, а амерыканцы — рускім.

КІАФФ наогул робіць многае для ўмацавання і развіцця такіх сувязяў — штогод ім праводзіцца больш за 130 фестываляў, якія паспяхова «працуюць» на справу міру.

Юбілейны XXX фестываль у Канфалане сабраў як ніколі багата народа. Трохтысячны горад ужо кожны з дзясці дзён фестываляў павялічваў сваё насельніцтва больш чым у 10 разоў. Прычым фальклор у Канфалане — гэта не толькі канцэрты артыстаў-аматараў, перад шматтысячнай аўдыторыяй. Гэта — грандыёзныя святочныя шэсці ўдзельнікаў па вуліцах, сіроў запуюненых людзьмі, якія з'яжджаюцца сюды з многіх дэпартаментнаў краіны, гэта — дзсяткі і сотні заплаваных і імправізаваных песень і танцаў, якія часта выконваюцца

расах маленькіх кафэ турысты-французы разам з рускімі з задавальненнем спявалі «Кацюшу».

Абодва саветыя калектывы, што былі на фестывалі, заваявалі ў канфаланцаў вялікую папулярнасць. «О, ваша «Руская тройка», ваш «Украінскі гапак» — гэта фантастычна!» — гаварылі французы, пазнаючы ўдзельнікаў ансамбляў на вуліцах і радасна паіскаючы ім рукі. Бурнымі апладысмантамі напаўнялася зала, калі рускія спявачкі на мове арыгнала выконвалі французскія песні, калі Украінскія танцоры птушкамі ўзносіліся над галавамі глядачоў.

Наглядзячы на мінімум інфармацыі пра СССР, што звычайна даюць французскія сродкі масавых камунікацый, у прэсе падрабязна апісаліся выступленні саветскіх калектываў, іх сустрэчы з прадстаўнікамі грамадскасці (у прыватнасці, з членамі таварыства дружбы паміж Францыяй і нашай краінай), прыём саветскай праграмы публікай.

ГАРАДЫ, у якіх праходзілі фестывалі, сталі сапраўды гарадамі дружбы. У Агено і Анжэ, куды пасля перамісціўся фестывальны цэнтр, на адной сцэне сустракаліся танцоры з Перу і Чэхаславакіі, Турцыі і Кубы, Югаславіі і Ізраіля. На ўсіх гэтых фестывалях, як правіла, не праводзіцца нейкіх конкурсы, а таму адсутнічае і атмасфера канкурэнцыі, якая часам надае падобным мерапрыемствам крыху хваравіты характар. На канцэрты саветскіх калектываў прыходзілі захопленыя амерыканскія студэнты і балгарскія рабочыя, а тэмпераментнае бразільскае самба з задавальненнем танцавалі ўсе присутныя. Здавалася, не было такога калектыву, які не заслужыў бы аднадушнай ухвалы залы, і свабоднае спаборніцтва танцораў у майстэрстве, спрыце, выразансці выклікала ўсеагульнае захапленне — як глядачоў, так і ўдзельнікаў.

«турызм і фальклор», таму прамоўцы толькі бегла (хоць часам і рэзка) гаварылі пра неабходнасць навесці парадок у інтэрпрэтацыі народнай творчасці, змагацца супраць так званых «камерцыйнага», «рэстараннага» фальклору. Асноўная ж увага была нададзена той велізарнай ролі, якую можа адыграць і адыгрывае ён ва ўзаемаразуменні і збліжэнні народаў, у развіцці шматпрофільных сувязей паміж імі. Гэтая функцыя і арыентацыя фальклору, падтрыманне перш за ўсё французамі, звязанымі з арганізацыяй і правядзеннем фестываляў, адбілася і на спецыфіцы такіх святаў, большасць з якіх — у Канфалане, Гане, Анжэ, Агено — маюць змешаны характар: у іх удзельнічаюць як этнаграфічныя, у фальклорных адносінах «чыстыя», калектывы, так і тыя, у якіх фальклор досыць стылізаваны, г. зн. прайшоў немалую мастацкую апрацоўку. Кожная краіна вырашыла гэтую праблему па-свойму. Так, напрыклад, прадстаўнікі Новай Зеландыі рэстаўрыравалі некаторыя з рытуальных песень і тэатралізаваных сцэн свайго далёкага мінулага, мексіканцы і калумбіяцы далі яркую тэатралізацыю старадаўняга фальклору і ў амаль аўтэнтычным выглядзе паказалі танцы, блізкія да нашых дзён. Кангалмератам з традыцыйнай харэаграфіі і акрабатыкі, класічнага танца і спорту была пададзена праграма калектыву з Кітая. Гарадскі фальклор канца XIX — пачатку XX стст. з блысам прадаманствалі амерыканцы; сапраўдыя старадаўнія танцы выконвала большасць французскіх калектываў.

Два розныя спосабы працы з фальклорам былі і ў саветскіх калектываў: большая стылізацыя — у варонежцаў, большая набліжанасць да вытокаў — у львоўскіх танцораў. Абодва ансамблі з вялікім поспехам прымаліся на ўсіх шматлікіх

УВАГА, КОНКУРС!

Беларускі фонд культуры аб'яўляе адкрыты конкурс на эмблему, у якім могуць прыняць удзел усе жадаючыя.

Эмблема Беларускага фонду культуры павінна быць выразнай, лаканічнай і абавязкова ўключыць:

- надпіс «Беларускі фонд культуры» або адпаведную абрэвіятуру;
- знак або сімвал, які б выражаў адметнасць беларускай нацыянальнай культуры.

Эскіз эмблемы можа быць выкананы ў адвольным памеры і ў любым матэрыяле.

Для ўдзельнікаў конкурсу ўстаноўлены прэміі:

- першая — 200 рублёў;
- дзве заахвочвальныя — па 50 рублёў.

Тэрмін конкурсу — адзін месяц з моманту аб'явы. Апошні дзень адпраўкі матэрыялаў — 30 студзеня 1988 года.

Конкурсныя работы дасылаюцца па адрасу:

220029, г. Мінск, вул. Старажоўская, 5. Беларускае культурнае таварыства;

220034, г. Мінск, вул. Захарава, 19. «Літаратура і мастацтва».

Да эскізаў павінен быць прыкладзены закрыты канверт, у якім на лісце называецца прозвішча аўтара. На канверце і на зваротным баку эскіза трэба назваць дэвіз, пад якім гэта работа будзе ўдзельнічаць у конкурсе.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01003 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага фармлення і фоталістрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКИ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.